

М-р ДРАГАН ТАШКОВСКИ

**ЗА МАКЕДОНСКАТА
НАЦИЈА**

I

Тешко е да се најде пример во богатата историја на Европа еден народ да имал толку тешкотин во своето национално конституирање и национална афирмација како македонскиот народ. Втората половина на XIX век и првата половина на XX век, па и денеска, кога македонскиот народ доживува своевидна национална ренесанса во Социјалистичка Република Македонија, во состав на Социјалистичка Федеративна Република Југославија, во соседните земји, Грција и Бугарија, во чии државни граници живеат големи делови на македонскиот народ, не само што им се оспорува правото на нормален национален живот и национален индивидуалитет, туку, за да ја спроведат таквата своја постапка, го негираат дури и постоењето на македонската нација во целина, т.е. и Македонците во СР Македонија, тврдејќи дека се тие „пословенчени Грци“ односно „помакедончени Бугари“, а не посебен народ, кој со навлегувањето на капитализмот на македон-

ската почва нормално се конституира во посебна словенска нација на Балканот во минатиот век, а особено во неговата втора половина. Тогаш и настапи оној судбоносен момент на декларирање на својата националност кој, како што вели и Е. Кардељ, е најубедлив и најверодостоен знак за постоење на секоја нација, па и на македонската.¹⁾

Денеска, секако, изненадува не толку ставот на грчката буржоаска влада, која и понатаму ја продолжува политиката на бившите буржоаски влади на непризнавање на македонската нација и македонскиот индивидуалитет воопшто, а посебно на Македонците во егејскиот дел на Македонија, колку ставот на бугарската влада, како социјалистичка, која — наместо во практиката да го афирмира Ленинскиот принцип на самоопределување на народот до неговото отцепување, како што беше тоа правено додека беше жив Георги Димитров, кога беше признаена не само СР Македонија како национална држава на Македонците, туку и националноста на Македонците во самата Пиринска Македонија во Бугарија — таа работи спротивно и настапува од позициите на бившите бугарски буржоаски националистички влади кои, во стремеж да ја остварат бугарската хегемонија на Балканот, уште во почетокот во себе ја опфаќале и ком-

---

¹⁾ Е. Кардељ, Развој на словеначкото национално прашање, Скопје, 1959, 124.

понентата на припојување на Македонија кон Бугарија. Колку политиката на социјалистичка Бугарија по македонското прашање денеска ескалирала во негативна смисла, може да се види и од фактот што своевременото признавање на македонската нација и националните права на Македонците во Пиринска Македонија денеска го нарекува „грешка“ на Георги Димитров, прикривајќи го фактот дека признавањето на македонската нација (кое во Бугарија продолжи седум години по смртта на Георги Димитров, сè до 1956 година) не е негова „грешка“, ниту негова измислица, туку реален израз и одраз на постоењето на самата македонска нација која, уште пред Георги Димитров, ја истакнуваа и ја бранеа од големобугарските налети на бугарската националистичка буржоазија најистакнатите фигури на бугарската социјал-демократска партија Димитар Благоев-Дедото и Христо Кабакчиев.

Разобличувајќи ја империјалистичката политика на бугарските буржоаски влади во Првата светска војна спрема Македонија, југоисточниот дел на Србија, Добруџа и Беломорската Тракија, кога своите стремежи кон хегемонија на Балканот ги потпираа со лажната парола „борба за обединување на бугарското племе“, Димитар Благоев-Дедото, како социјалдемократски претставник во бугарскиот Парламент, изнесувајќи ги на

10. XII. 1917 година вистинските цели на таа големобугарска националистичка политика, покрај другото рече: „Војната што ја води бугарската буржоазија не е за никакво обединување на бугарското племе, туку за бугарска хегемонија на Балканот, поточно, да завладее со местата кои ѝ се неопходни на бугарската буржоазија да излезе на големите водени патишта и на Егејското Море... Ако сте убедени, господа пратеници, дека во Добруџа живеат Бугари, дека во Поморавјето или во Македонија живеат Бугари, дека во Серес, Драма и Кавала се Бугари, тогаш зошто се плашите од формулата што ја предлага рускиот мир (што го истакна Ленин во огнот на Октомвриската револуција во Русија. — Д.Т.) „мир без анексија, без обешететување, со право на нациите на самоопределување“. Ако сте убедени дека во некои од овие местаа има Бугари, нека се спроведе референдум и ќе видиме што ќе каже тој.“ Бидејќи по ваквата отвореност на прашањето и одговорот за целите на бугарската буржоазија во Првата светска војна во салата на Парламентот настана неколна врева меѓу буржоаските пратеници, Д. Благоев, продолжува: „Зошто кривите врева? Значи не сте сигурни. Значи има нешто што ве возбуждува. Има некои области кои се завладени од вас (мисли на окупираните погоре споменатите територии, а во прв ред

на Македонија — Д.Т.), кои ако се подложат на референдум ќе ви се извечат од рачете“.¹⁾

Година дена подоцна во истиот парламент, по истото прашање, истапи и Христо Кабакчиев, кој меѓу првите во Бугарија, уште во 1914 година, го употреби зборот „големобугаризам“ за империјалистичките претензии на бугарската буржоазија спрема Македонија и југоисточна Србија.²⁾ „Бугарска-

---

1) О. Ивановски, Искажувања на Димитар Благосев за народноста на Македонците пред бугарскиот парламент во 1917 година. Современост, Скопје, јануари, 1967, 77—81.

2) Големобугаризмот или идејата за „Голема Бугарија“, според која Бугарија, како најголема држава на Балканот, би станала хегемон на Балканскиот Полуостров, е всушност идеологија на агресивниот империјализам на бугарската буржоазија која, во својата експанзија кон нови земји и пазари, под знамето на „обединувањето на бугарското племе“, се стреми покрај Мизија, односно денешна северна Бугарија и некој делови на северна Тракија и јужна Добруџа, каде што и фактички постои бугарското национално битие, во границите на бугарската држава да вклопи цела Тракија, Македонија, Добруџа и големи делови на југоисточна Србија, поточно, половина на Балканскиот Полуостров, „оцртана, како што вели големобугарскиот шовинист Ст. Чилингиров, со мечот на старобугарските цареви Симеон и Асен II“. Оваа реакционерна идеологија, која своето отелотворување го најде во санстефанската фикција, денеска повторно оживува во социјалистичка Бугарија, иако неа ја осуди и се бореше против неа Георги Димитров, нарекувајќи го големобугаризмот рак-рана на живото тело на нова Бугарија.

та буржоазија — вели Христо Кабакчиев — се стреми да создаде голема и силна држава на Балканот „Голема Бугарија“, прикривајќи ја (со паролата — Д.Т.) на „националното обединување“. Создавањето на „Голема Бугарија“, која има за цел бугарска хегемонија на Балканот, е таква политика која може да се оствари единствено со завојување на туѓи територии и на туѓи народи со војна. Ако бугарската буржоазија слепо и упорно оди по тој пат, тоа го прави не поради тоа што се стреми кон обединување на бугарскиот народ, туку затоа што неа ја интересираат пазарите и трговските патишта низ Родосто кон Мала Азија, преку Солун кон Егејското и Средоземното Море, неа ја интересираат масите кои ќе плаќаат данок (плодните полиња со разни тутунски и други култури). Бугарија незадржливо одеше по патот на победите. Таа (во Првата светска војна — Д.Т.) завладеа со Македонија, со половина Србија и со цела Добруца, при што првиот министер на Бугарија (д-р Радо-славов — Д.Т.) изјави: „До каде што стапила бугарската нога, до таму ќе остане бугарско“. Со ова освојување во фантазијата на

гарија и на бугарскиот народ, подвлекувајќи дека не е можна изградба на нова Бугарија без неговото безмилосно уништување. (Писмо на Георги Димитров до Централниот комитет на БРП(к). Работническо дело, Софија. 2 октомври 1944 година. В. Чашуле, Од признавање до негирање, Скопје, 1970, 28).

бугарската патриотска буржоазија — вели понатаму Кабакчиев — Бугарија навистина стана една „голема“ држава од Морава до Црно Море и од устието на Дунав до Солун. Таква беше Бугарија во желбите на бившите бугарски влади. Меѓутоа, само за две-три недели целата оваа кула, изградена од картон на песок, се урна, се растресе и исчезна. Зошто? Затоа што бугарските влади се стремат кон „големи национални задачи“, па сакаат на сите балкански народи (вклучувајќи го тука и македонскиот — Д.Т.) да им наметнат една националистичка освојувачка политика. Бугарија треба — апелира Кабакчиев — да отпочне една своја вистински национална, народна политика. Но што значи тоа? Тоа значи, господа, дека бугарската држава треба да престане да се стреми кон плодните полиња на Македонија, кон даночните обврзници на Србија, кон пристаништата на Егејско и Мраморно море.“¹⁾

Врз овие ставови на маркантните фигури на бугарската социјалдемократија, чии погледи беа реален израз и одраз на самото македонско национално постоење и на македонскиот историски развиток, го фундарише својот став за македонската национална посебност и Георги Димитров, кој не

---

1) Хр. Кабакчиев, Виновниците за катастрофата, Софија, 1919, 14—17.

само што во писмото до Централниот комитет на Македонскиот народен сојуз во Детроит (САД) од 13 мај 1934 година¹⁾, јасно и категорички говореше за посебноста

---

¹⁾ Македонскиот народен сојуз (МНС) во САД и Канада е формиран во 1930 година, како противтежа на Ванчовистичката МПО. Првата конференција е одржана во Толедо-Охајо, САД на 22 и 23 март 1930 година. Особено е значаен Четвртиот конгрес на МНС, одржан во Детроит во 1934 година, кој не само што беше поздравен во писмото на Георги Димитров, туку во приложениот материјал за Конгресот, под псевдоним Бистришки, е поместена и статијата: „Зошто ние Македонците сме одделна нација?“ Одговорот на ова прашање, пишува самиот автор, е од огромно значење, а потоа продолжува: „Познато е дека, како бугарскиот, така и српскиот и грчкиот империјализам го негираат постоењето на македонската нација. Според првиот, Македонците се најдобриот дел на бугарската нација. Според вториот, Македонците се Срби, а според третиот — Македонците се словенизирани Елнини. Така, сите наши поробувачи го оправдуваат своето ропство над нашата татковина и претендираат на завладување со цела Македонија... Ние Македонците треба достоинствено да укажеме дека не сме Срби, ниту Грци, ниту, пак, Бугари, туку дека сме одделна македонска нација, која се бори за своето национално ослободување и своја македонска држава. Во Македонија се на лице сите елементи на една самостојна македонска нација, со своја територија и економска целина, со свој јазик и општ национален карактер и со своја македонска историја. (Бистришки, Зошто ние Македонците сме одделна нација? — Гласник на Институтот за национална историја, год. XV, бр. 1, Скопје, 1970, 133—135)

на македонската нација¹⁾), туку се залагаше и во Коминтерната како нејзин секретар на македонската нација конечно да ѝ се признае статусот на посебна словенска нација на Балканот, што го потврди и со својата практична политика, кога се најде на кормилото на бугарската држава и бугарскиот народ во Отечествено-фронтотска Бугарија по 1945 година. Таа своја политика Георги Димитров и БРП(к) ја формулира

1) „Јас, — вели Г. Димитров во споменатото писмо, се чувствувам нераскинливо поврзан со судбината на македонскиот народ и како бугарски пролстерски револуционер и како син на семејство што потекнува од Разлог — долината на историското Илинденско востание... Македонското движење има многу непријатели. Меѓутоа, најопасниот негов внатрешен непријател се агентите на бугарскиот империјализам, на бугарскиот монархизам, на бугарскиот фашизам и, пред сè, бандата на (Ванчо — Д.Т.) Михајлов... Не може да има успешно борба против националното угнетување и за ослободување на македонскиот народ без конечно изолирање на македонските маси од таа опасна банда, без полното елиминирање на нејзината јудинска улога во македонското движење и во внатрешниот живот во Бугарија (каде што таа има засолниште — Д.Т.)... САМО ЕДИНСТВЕНАТА РЕВОЛУЦИОНЕРНА БОРБА НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД ВО НАЈТЕСЕН СОЈУЗ СО РАБОТНИЦИТЕ И СЕЛАНИТЕ ВО БУГАРИЈА, ЈУГОСЛАВИЈА И ГРЦИЈА МОЖЕ ДА ДОВЕДЕ ДО ПОБЕДА НА МАКЕДОНСКАТА ОСЛОБОДИТЕЛНА РЕВОЛУЦИЈА“ (О. Ивановски, Значајно писмо на Георги Димитров од 1934 година за предводничките сили и сојузници на македонската револуција. Гласник на Институтот за национална историја, год. XVII, бр. 1, Скопје, 1973, 183—185).

во три точки: прво, признавање на македонската нација како посебна словенска нација на Балканот и СР Македонија како национална држава на Македонците; второ, признавање на националните права на Македонците во Пиринска Македонија под управата на Отечествено-фронтвската бугарска држава, и трето, пријателска атмосфера на југословенско-бугарските односи и готовност за создавање на јужнословенска федерација, во која би влегла и Бугарија како посебна единка со задолжително обединување на Вардарска и Пиринска Македонија, која би била седма федерална единица во споменатата федерација¹⁾. Со тоа, всушност, БКП и бугарската влада, по соборувањето на буржоазијата од власт, конечно и јасно го дефинираа македонското прашање како национално, а не како политичко, како што порано го третираа сите буржоаски влади на Балканот. Во периодот на Г. Димитров, врз основ на пописот на населението во Бугарија од 1946 година, 70% од населението во Пиринска Македонија се декларирале како Македонци.²⁾ Тоа беше и своевиден плебис-

¹⁾ Резолуција на X проширен пленум на ЦК на БРП(к) за македонското прашање. В. Чашуле, цит. дело, 83—85.

²⁾ Според неофицијалните податоци, резултатите од пописот на населението во Пиринска Македонија во декември 1946 година изгледаат вака: Петрич 85—90% Македонци, Свети Врач 80—85%, Неврокоп 60—65%, Разлог 55—60%, Горна Цумаја 45—50% (В. Чашуле, цит. дело, 100).

цит, па во училиштата на Пиринска Македонија почна да се изведува настава на македонскиот мајчин јазик, отворени беа македонски библиотеки и книжарници, а во Горна Цумаја (Благоевград), почна да работи и Македонски народен театар, па дури беше дадена директива да се изработи законски проект според кој таа културна автономија на Македонците во Пиринска Македонија да се преобрази во територијална.¹⁾

Меѓутоа, со Резолуцијата на Информбиро (ИБ) и со смртта на Георги Димитров, се изменија не само југословенско-бугарските односи, туку и ставот на бугарската влада по македонското прашање, и тоа не во смисла на некое негирање на македонскиот национален индивидуалитет, кој сè до Априлскиот пленум на ЦК на БКП во 1956 година бугарската Комунистичка партија и влада дури и го форсираше, што е еден од доказите дека тоа признавање на македонската нација не беше став само на Георги Димитров, кој умре во 1949 година, туку и на бугарските влади по него. Напротив, измената на ставот спрема македонското прашање беше на планот на обединувањето на Пиринска Македонија со СР Македонија. Верувајќи дека ќе дојде до разгром на социјалистичка Југославија, почна да се мисли на тоа што сè може да се земе во таа „делба“. Со оглед на високата нацио-

---

¹⁾ В. Чашуле, цит. дело, 15.

нална свест на Македонците од обата дела да Македонија, а за да го искористи нивниот стремеж кон национално обединување, бугарската влада, во чии редови имаше и такви луѓе кои не беа имуни од големобугаризмот, откако ги истера македонските учители од Пиринска Македонија како Титови „агенти“, таа своја замисла ја формулира со ова: „Заради фашистичкиот карактер на Југославија, а во нејзиниот склоп и на СР Македонија, обединувањето на обата краја на Македонија не може да стане врз база на приклучувањето на Пиринска Македонија кон СР Македонија, како што беше тоа договорено порано, туку обратно, СР Македонија треба да се приклучи кон Пиринска Македонија, која, иако несразмерно мала во однос на СР Македонија¹⁾),

¹⁾ Македонија, која го опфаќа централниот дел на Балканскиот Полуостров, омеѓена е на север со Шар-Планина, со Скопска Црна Гора, со Козјак, Осогово и Рила, а на југ со реката Бистрица и брегот на Егејското Море до сливот на Места во Солунскиот Залив. Во овие граници Македонија зафаќа простор од 67.741,2 км² (Македонија како природно и стопанско цјало, Софија, 1945, 5—6), од кое на СР Македонија доаѓаат 25.432 км² (Статистички годишник на СР Македонија, Скопје, 1974, 275), на Пиринска Македонија под НР Бугарија доаѓаат 6.798 км² (Македонија како природно и стопанско цјало, 5—6), на Егејска Македонија под Грција доаѓаат 34.356 км² (Според податоците на Карнеинсвата меѓународна комисија од 1913 година — Гласник на Институтот за национална историја, гол. XVIII, бр. 1, Скопје 1974, 25), и остатокот од 1.155 км² потпаѓа под НР Албанија.

како единствен слободен дел на македонската територија, треба да биде македонски Piemont“.¹⁾

Сталиновата смрт и нормализацијата на југословенско-советските односи по XX конгрес на КПСС доведуваат до нов пресврт на бугарската политика по македонското прашање. Освен што се престанува со натамошните инсистирања СР Македонија да се приклучи кон Пиринска Македонија како кон „матичната“ земја, најзначајно во тој период е повторниот попис на населението во Бугарија, кога Македонците од Пиринска Македонија, и покрај решението на априлскиот пленум на ЦК на БКП во 1956 година, кога беше заземен и ставот за непризнавање на македонската нација, практично по осум месеци од априлскиот пленум на БКП го повторува она од 1946 година, па од целокупното население на таа македонска територија, како Македонци се декларираа 68,2%, односно 178.861 жител.²⁾ Тогаш Македонците од Пиринска Македонија, имајќи го горчливото искуство со ИБ, со меморандум бараа од Никита Хрушчов да интервенира околу приклучувањето на Пиринска Македонија кон СР Македонија, како кон матична земја.

1) В. Чашуле. цит. дело, 17.

2) Преброявање на населението в Народна Република Бугарија на 1. XII. 1956 г. Опши резултати, кн. 2, стр. 106 и 110. Издание на Централното статистичко управление при Министерскиот съвет, Софија, 1960. В. Чашуле, цит. дело, 412.

Меѓутоа, со повторното оладување на југословенско-советските односи во 1957 година во врска со VII конгрес на СКЈ и Програмата на СКЈ, кое во 1958 година прераснува во отворен судир, бугарската политика, со веќе испробаниот манир, го менува својот став по македонското прашање. Официјално, за првпат во социјалистичка Бугарија, од страна на бугарската влада е лансирана големобугарската теза во најотворен вид, дека македонската нација не постои, дека е таа дел на бугарската нација со заедничко историско минато, па оттаму и СР Македонија не е национална држава на Македонците, туку „вештачка политичка творба“ што ја создавала КПЈ во Втората светска војна, за да ја грабне од Бугарите таа „бугарска“ територија, заедно со делови на југоисточна Србија.¹⁾ Тогаш не само што оживува привидението на Санстефанска Бугарија, која своевремено Димитар

---

¹⁾ Отстапувањето на бугарската влада и партија од димитровскиот став по таканареченото македонско прашање, фактички настана уште во 1954 година, кога владата и БКП дозволија да излезе од печат „Историјата на Бугарија“ во два тома. Во нив е прикажана целокупната историја на македонскиот народ како дел на „бугарската“ историја, па со тоа и Македонците се прикажани како „Бугари“. Меѓутоа, и покрај тоа „научно“ истапување, бугарската влада и Партијата немаа смелост во тоа време отворено да ја негираат македонската нација, туку тоа го искористија за време на повторниот судир меѓу СКЈ и СКП(б) во 1958 година.

Благоев-Дедото ја нарече „фикција“¹⁾ и отворено се манифестираат територијални претензии кон делови на територијата на СФРЈ, посебно кон југоисточна Србија и СР Македонија, туку е лансирана и тезата: „дека во Бугарија не може да се најде таков ЦК и таква влада, која би се осмелила да ја признае македонската националност, а притоа да не падне,“ како пред тоа да не постоеше владата на Димитров и ЦК, која не само што ја призна македонската посебност воопшто, туку во тој дух и на Македонците во Пиринска Македонија им ги даде сите културни и национални права, а не падна, туку уживаше најголем авторитет, каков што не уживала ниедна бугарска влада и партија во целокупната историја на

---

1) Стремејќи се кон своите империјалистички цели на Балканот, а за да ја реши таканаречената „источна криза“ исклучиво во своја корист, царска Русија, по победата над турската војска во војната од 1877—1878 година, во гратчето Сан-Стефан (близу до Цариград) ѝ диктираше на турската влада еднострана билатерална спогодба на 3 март 1878 година. Според член 6 на тој договор, создадена е предимензионирана бугарска држава, наречена Санстефанска, односно Голема Бугарија, како автономно кнежевство со христијански владетел и под сизеренството на Портата. Нејзината територија се протегаше од Дунав до Егејско Море и од Црно Море до албанските планини, вклучувајќи ја, покрај денешна Бугарија, уште и цела Тракија, Македонија, голем дел од стара Србија, делови на Косово, опфаќајќи земји и народи кои не беа бугарски.

Бугарија.¹⁾ За да го образложи и „теориски“ својот став и за да го истакне „историскиот аспект“ на македонското национално прашање, во ноември 1968 година Бугарската академија на науките издава посебна брошура под наслов: „Историско-политичка информација по македонското прашање“, во која на најгруб начин, без никакви научни историски податоци, е повторена големобугарската концепција, едноставно преземена од арсеналот на старата бугарска буржоаска историографија, чии ставови, изложени, главно, во неколку точки, се:

1) Дека македонска нација не постои, туку дека е таа дел од бугарската нација, и тоа не од сега, туку од пред илјада и повеќе години, кога Словените од Мизија и Македонија се најдоа заедно со Словените од југоисточна Србија и Тракија во границите на Турано-Бугарското Царство, па уште тогаш од турано-бугарската мешавина и Словените, во која првите „без секаква трага се стопиле“, е создаден единствен народ,

---

¹⁾ Мислата дека во Бугарија ќе падне секоја влада ако ја признае македонската националност не е нова. Напротив, неа прв ја лансира уште во 1918 година Димитар Ризов, кој во расправата со Вендел и Томиќ рекол: „Ниеден бугарски државник не може да го стави својот потпис на договорот кој би ги одредувал Родопите и Струма како западна граница, бидејќи за секој Бугарин да ја напушти Македонија значи велепредавство и предавство на земјата“ (Вендел-Ризов-Томиќ, О. Македонији и Македонцима, Крф, 1918. 29).

словенски по содржина, бугарски по име, па секое спротивно тврдење кое доаѓа од југословенските, односно од македонските научни кругови — дека македонскиот народ и нација постои како посебен етнички индивидуалитет е „ненаучно“;

2) Дека терминот Македонија е географски, а не етнографски поим, дека на таа територија „бугарскиот“ цар Самуил, „кој водел војна против Византијците, по никогаш против Бугарите“, го создал „Западното Бугарско Царство“, односно Самуиловата држава, како продолжение на бугарската државна традиција и како потпирка на бугарскиот народ против завојувачката политика на Византија;

3) Дека и покрај сите перипетии вака „создадениот“ бугарски народ го преживеал и византиското и османското ропство, па со навлегувањето на капитализмот на теренот на Мизија, Тракија и Македонија настанала „бугарска“ национална преродба, која своето политичко отелотворување ја добила во Санстефанска Бугарија, но која, за жал на Бугарите, ја распарчале големите западни сили на Берлинскиот конгрес, што имало за последица Македонија да остане надвор од границите на својата „матична“ бугарска држава, иако била „бугарска“ земја, и тоа „лулка“ на бугарството;

4) Дека во конкурентската борба за Македонија српската буржоазија, на која не ѝ успеа да го србизира „бугарското“ население

ние во Македонија, ја истакна тезата дека населението на Македонија не е ни српско, ни бугарско, туку македонско, и дека таа теза за првпат ја лансирал Ст. Новаковиќ, па КПЈ, „отстапувајќи од правилната марксистичка позиција по националното прашање, за жал (на Бугарите — Д.Т.), ја усвои тезата на српските буржоаски научници за постоењето на македонската нација, и дурри на Петтата конференција на КПЈ (во октомври 1940 година) го усвои документот „КПЈ и македонското национално прашање“, и

5) Со оглед на тоа дека БКП, по Априлскиот пленум во 1956 година, главно ги совила слабостите на своите позиции по македонското прашање, кога ја допушти „грешката“ населението на Пиринска Македонија во 1946 година „насилно“ да се декларира како „македонско“¹⁾, како услов за се-

---

1) Ако Македонците во Пиринска Македонија навистина насилно се терани од страна на БКП во 1946 година да се декларираат како македонско население, како што се тврди денеска во бугарските официјални кругови, сериозно се поставува прашањето како можело да се случи истото тоа население и по априлскиот пленум во 1956 година, кога БКП ја „совладала слабоста во своите позиции по македонското прашање“ (В. Чашуле, цит. дело, 472), во декември истата година, односно осум месци по априлскиот пленум, кога никој не ги „гонел“ Македонците да се декларираат како Македонци — повторно да се декларираат во апсолутно мнозинство како Македонци. Од вкупниот број на на-

гашната нормализација на југословенско-бугарските односи, бугарската страна бара две работи во врска со таканареченото македонско национално прашање: прво, Југославија да престане да бара национални права за Македонците во Пиринска Македонија, која не е ништо друго до „бугарско“, и второ, на „Бугарите“ во СР Македонија, кои сочинуваат 2/3 од населението, односно сите Македонци, „кои имаат бугарска свест, да им се дозволи слободно да ја одредуваат и манифестираат својата (бугарска — Д.Т.) национална припадност“¹⁾.

Просто човек останува во недоумица не само од „научноста“ што ја изнесоа авторите на оваа брошура во изданието на Бугарската академија на науките, а која по директива на Партијата и владата е проучувана по активите во цела Бугарија, преведе-

---

селение на Пиринска Македонија (281.015), покрај Бугарите, Турците, Помаците (Словени Муслимани), Циганите и други, тогаш како Македонци се декларирале 178.862 жителя или 63,7%. Овој пример јасно сведочи за тоа дека работата со Македонците во Пиринска Македонија е од поинаква природа, а не онаква каква што денес сака да ја прикаже официјалната бугарска политика и „научка“, зашто и по априлскиот пленум, кога во целина е негирана македонската нација, македонското население во Пиринска Македонија, и покрај степите, постапило по својата национална убеденост и национална свест, па се декларирало како македонско.

1) Историско-политичка информација по македонското прашање, БАН. Софија, ноември 1968. В. Чашуле, цит. дело, 445—474.

на на странски јазичи и упатена во странство, туку и од контрадикторностите со кои врие оваа „научна“ студија.

Дека станува збор за негирање на македонската нација во целина, и дека на КПЈ едноставно му се подметнува некакво „отстапување од правилната марксистичка позиција по националното прашање“ која — и тоа дури на Петтата конференција на КПЈ во октомври 1940 година¹⁾, божем ја усвоила лажната теза на српските буржоаски научници за постоењето на македонската нација, поточно на Стојан Новаковиќ, кој, како што пишува во споменатата брошура, во 1888 година „станал родоначалник“ на таканаречениот „македонизам“, т.е. на тезата „дека Словените од Македонија биле нешто одделно од бугарскиот народ“²⁾, може да се види од следното:

Точно е дека Стојан Новаковиќ во 1888 година бил меѓу првите Срби кој јасно и категорички говори за постоењето на македонската национална посебност и, образложувајќи го влијанието на туѓите пропаганди на теренот на Македонија, го констатира и постоењето на македонската нација³⁾. Меѓутоа, не е точно дека Стојан Нова-

---

1) Исто, 469.

2) Исто, 450.

3) Во врска со оваа македонска појава Стојан Новаковиќ пишува: „Најпосле, покрај српскиот, бугарскиот, грчкиот, па дури и романскиот стре-

ковиќ со таа своја констатација ја „измислил“ македонската нација за да ја „оттргне“ Македонија од Бугарите. Десет години пред него, во 1878 година, истото тоа го констатирал и грчкиот солунски Силогос¹⁾, а осум години пред Силогос, односно точно осумнаесет години пред самиот Стојан Новаковиќ, и пред кој и да било Србин, за македонската нација, како посебна, пишувала и самите Бугари. Тоа најдобро може да се види не само од статијата „Една вистина“, печатена во бугарскиот цариградски весник „Право“ од 30 ноември 1870 година, во која еден анонимен бугарски автор отворено говори за македонските национални струења, туку и од перото на самиот Петко Рачов Славев, барјактар на големобугаризмот,

меж, има уште една појава која не може да се испушти од очи. Тоа е стремежот на Македонците да си останат сами со себеси, кој бара пат по средината на сите погоре спомнати стремежи. И овој стремеж почна да се буди, особено од спротивностите меѓу бугарскиот и македонскиот говор, и меѓу бугарскиот и македонскиот карактер, од времето кога бугарската пропаганда почна премногу нагло и остро да удира по особините македонски во името на панбугаризмот. Дури и меѓу платените (од бугарската егзархија, македонски по потекло — Д.Т) професори на бугарските средни училишта по Македонија се наоѓаат луѓе во кои се буди оној стремеж, исто како она што се гледа меѓу Малорусите против рускиот униформитет“ (Стојан Новаковиќ, Балканско питање и мање историјско-политичке белешке о Балканском полуострву 1886 — 1905, Београд, 1906, 267).

---

¹⁾ Весник „Марица“. Пловдив, 8. VIII. 1878.

кој на горната статија реагираше со посебна статија во цариградскиот весник „Македонија“ со овие зборови: „Најпосле, македонското прашање излезе во јавноста и се појави во печатот. Ние велíme најпосле, зашто ова прашање не е нова работа. Ние уште пред десетина години слушавме од некои луѓе во Македонија дека тие не се Бугари туку Македонци, потомци на старите Македонци, дека Македонците се Словени, а Бугарите Татари и не знам што друго (Гагаузи и Шопови — Д.Т.). Во почетокот зборовите на овие патриоти ние ги земавме на шега и за паѓање во оган на нашите не толку сериозни спорови. Така ние мислевме до едно две-три години, кога новите разговори со некои Македонци ни покажаа дека работата не е само во голите зборови, туку и во мислите, кои мнозинството (од Македонците — Д.Т.) сака да ги спроведе во дело. И жално и тешко ни беше нам (на Бугарите — Д.Т.) да слушаме такви зборови (дека тие не се Бугари, туку Македонци, дека Бугарите се Татари, а Македонците Словени — Д.Т.), но не се осмелувавме за ова прашање да говориме во печатот, бидејќи таа работа ни изгледаше доста деликатна, а посебно во ситуацијата во која се наоѓавме (кога вложувавме напори да ѝ „докажуваме“ на Европа дека таму живеат Бугари, а сега, наеднаш, самите Македонци изјавуваат дека не се тоа — Д.Т.). Денеска тоа прашање излезе на пазар, благодарейќи на не-

вниманието на еден од нашите бугарски со-
браќа, па сакале ние сега (Бугарите — Д.Т.)
или не, принудени сме јавно да истапи-
ме.“¹⁾

За истото прашање, кое ги загрижуваше
бугарските националисти, повторно пишува-
ше П.Р. Славејков во доверливото писмо ис-
пратено од Солун во февруари 1874 година
до бугарскиот егзарх, во кое, меѓу другото,
вели: „За ова време додека сум во Македо-
нија, јас го констатирав она што и порано
го знаев и за кое пишував уште пред три
години.“²⁾ И сега, како и тогаш, како и пред
дваесет години (значи уште од 1854 година
— Д.Т.), станува збор за македонското пра-
шање. Во разговорот со некои македонски
„патриоти“ сфатив дека ова (македонско —
Д.Т.) движење, кое само пред неколку годи-
ни беше гол збор, сега е јасно прецизирана
мисла: Македонците не се Бугари и тие
упорно настојуваат, без оглед на цената, да
добијат своја посебна црква. Во тој свој
партикуларизам (да се одделат од бугарска-
та егзархија — Д.Т.) имаат поддршка од не-
кои (македонски — Д.Т.) црквени достоин-
ственици во Цариград, особено од високо-
првосвештеникот Натанаил Охридски, Па-

---

1) П. Славейков, Македонскиот въпрос. Македо-
нија, 18 јануари, 1871, Цариград.

2) Станува збор за погоре цитираната статија
од весникот „Македонија“ од 18 јануари 1871 го-
дина.

нарет Пловдивски и архимандритот Харитон Карпузов. Во текот на овој месец дознав од доверливи извори дека секојдневно пристигнуваат писма од Цариград до солунската општина, од каде што се испраќаат до другите општини во внатрешноста (на Македонија — Д.Т.). Писмата се пишувани во тој дух (дека Македонците не се Бугари, туку посебна нација и како такви треба да имаат своја национална црква, а не да бидат припадници на бугарската егзархија или на грчката патријаршија — Д.Т.). Едно такво писмо, кое солунската општина ѝ го испратила на воденската, ги повикува воденичани да ја прекинат секаквата врска со егзархијата додека не се реши македонското црквено прашање, зашто, како што велат тие, „сега е моментот“ (да се стори тоа — Д.Т.). Особено активност во ширењето на идејата за обновата на Охридската архиепископија (како посебна македонска национална црква, без која во теократската Отоманска Империја и не може да се признае која и да било националност па и македонската, зашто кој има црква, тој има и националност — Д.Т.), пројавува познатиот господин Кузман Шапкаров од Охрид, кој постојано се шета од Кукуш до Охрид и обратно, не знам на чиј трошок. Не помалку активен е и господинот Димитар Македонски, „македонски учебникар“, кој прима плата од егзархијата и од овдешните лазаристи како учител (а фактички работи за македонската кауза — Д.Т.).

Поради таквите (за нас — Д.Т.) неразумни проповоди од страна на македонските патриоти — дека црквеното прашање (за словенско богослужење — Д.Т.) е решено само во корист на Бугарите, во народот се појави нерасположение кон епархиите во Дунавскиот и Едренскиот вилает и завист поради пораното бужење на Бугарите. Особено се чувствува голем отпор против источнобугарскиот говор во литературата. Општ впечаток е дека овдешните луѓе сметаат оти Македонците (кои се бореле заедно со Бугарите против грчката хегемонија, за словенска црква — Д.Т.) се навредени од (едностраното — Д.Т.) разрешување на црквеното прашање во корист на крајдунавските и тракиските Бугари. Тоа нерасположение веќе прерасна во недоверба спрема егзархот и неговата висока ерархија, и е оформена мислата за истакнување на месното македонско наречје како литературен јазик, како и создавање на македонска ерархија¹⁾, што практично беше најверен и најубедлив знак за постоењето на македонската нација и македонската националност. Ако ги додадеме на тоа и изјавите на Митхад-паша, солунскиот велија, кого големобугарските националисти со сите сили и со поткупување на турските великодостојници во Цариград успеаја во 1874

---

¹⁾ С. Димевски, Две писма на Петко Рачов Славевков за македонизмот. Разгледи, год. XIV, бр. 5, Скопје, мај 1972, 562—563.

година да го симнат од положбата на валија во Солун, бидејќи најотворено го застапуваше правото на Македонците во Македонија и отворено говореше дека тие не се ни Срби, ни Бугари, ни Грци, туку посебна словенска националност — Македонци¹⁾, и пишувањето на австрискиот конзул во Солун Липих на својата влада во 1873 година за посебностите на македонскиот народ, со што особено ќе користеше австриската дипломатија пред и за време на Берлинскиот конгрес²⁾, а да не говориме за многубројните истапувања на самите Македонци, за кое постојат многу податоци, покрај оние кои, од разбирливи причини, намерно ги прикрива бугарската историографија³⁾, тогаш јасно ќе

1) Д. Ташковски, Раѓањето на македонската нација, Скопје, 1967, 222.

2) П. Ников, Австриските конзули за Българите в Македонија. Македонски преглед, год. I, бр. 5—6, София, 1925, 114.

3) „Нашите големобугарски историчари и општествени работници, пишува К. Драмалиев, ги проучуваат и соопштуваат сите можни „аргументи“ и секое искажување на разните странци кое ја потпира тезата за бугарскиот карактер на Македонија. Меѓутоа, сите овие „научници“ — подвлекнува К. Драмалиев — „највнимателно одбегнуваат да ги направат достапни на јавноста и другите факти, што им се добро познати, но кои се од таква природата што ја растресуваат големобугарската теза врз која се засновува (големобугарската — Д.Т.) завојувачка политика“ спрема Македонија (К. Драмалиев, Теорија и практика на великобугарскиот шовинизам, София, 1947. 37).

видиме дека ниту српската буржоазија на чело со Стојан Новаковиќ ја „измислила“ македонската нација, па КПЈ погрешно се „надоврзала“ на таа идеја, ниту е македонската нација некоја „вештачка творба“, создавана во текот на Втората светска војна, како што тоа овде-онде се поттура од страна на Бугарите. Напротив, фактите говорат дека таа уште во XIX век била реален факт за кој строго морале да водат сметка не само бугарската, српската и грчката националистичка пропаганда, туку и „големите покровители“ Русија, Англија, Франција, Австро-Унгарија и Прусија, па таа посебно на Македонците на Берлинскиот конгрес во 1878 година беше пресудна за да се анулира Санстефанскиот договор и бугарската држава да се сведе на своите природни етнички граници.

II

Точно е дека големите европски сили на Берлинскиот конгрес, во решавањето на т.н. „Источно прашање“, во прв ред тргнувале од своите тесни империјалистички интереси, како што и царска Русија, во стремеж да избие на Егејско Море, по победата над Османлиите во Сан Стефан, гратче близу до Цариград, со диктат над победената Турција на 3 март 1878 година ја создаваше „Големата или Санстефанска Бугарија“, каде што покрај етничката бугарска земја биле вклучени и небугарски, меѓу кои и Македонија и југоисточна Србија. Меѓутоа, колку и да ги следеле своите империјалистички интереси големите европски сили на Берлинскиот конгрес, тие сепак не можеа во потполност да го пренебрегнат етничкиот момент при одредувањето на државните граници на балканските народи. „Берлинскиот конгрес не ѝ даде автономија на Македонија, ниту ја присоедини кон Бугарија или Источна Румелија од едноставната причина — конста-

тира големобугарскиот шовинист А. Шопов — што Англија цврсто стоеше на тоа дека огромното мнозинство на населението во Македонија не се воопшто Бугари. Ако националната свест беше разбудена во Македонија исто онака како што беше разбудена во Бугарија и Тракија (каде што мнозинството се декларираа за Бугари — Д.Т.), ако еден силен глас би ја убедил Европа и би покажал дека таму (во Македонија — Д.Т.) живеат Бугари, ве уверувам, им се обрнува А. Шопов на бугарските политичари, дека никој не би можел да ја уништи Санстефанска Бугарија . . . Па дури ни денес, во 1885 година (по толку големата работа на бугарската пропаганда во Македонија — Д.Т.), кога Европа би побарала македонското население да се определи и да каже на која народност ѝ припаѓа, уверени сме, додава А. Шопов, дека поголемиот дел од Македонија ќе ни летне од рацете, ако исклучиме две-три околии во северна Македонија (каде што А. Шопов верува дека бугарската пропаганда сторила нешто — Д.Т.). Сите други Македонци — заклучува Шопов, се готови да дадат каков сакаш пишан документ дека тие не се Бугари“¹⁾.

---

¹⁾ Офейков (А. Шопов), Македонија во време на хиљадагодишнината на св. Методиј, Пловдив, 1885, 71—75 и 109—111 и А. Шопов, Материјали за бугарското възраждане в Македонија. Периодическо списание, кн. XVIII, Средец, 1885, 440.

Значи, македонската национална посебност, која постоела и пред Берлинскиот конгрес, била, како што вели К. Мисирков, главен мотив, при што одлуките на Конгресот имале израз не на произволност, туку на чување на праведноста, и прашањето за народноста на Македонците, на кое Берлинскиот конгрес му даде голема важност, наеднаш и неочекувано прерасна во прашање од првостепена и општа важност, не само научна, туку и политичка¹⁾, па на тоа прашање и се скрши санстефанската фикција што ја создаваше царска Русија заради своите посебни интереси на Балканот²⁾, каде што Ма-

1) К. П. Мисирков, Изникнувајнето и разбор на бугарцката и српцката теорија за народноста на Македонците. Вардар, под редакција на Д-р Блаже Ристовски, Скопје, 1970, 219—231.

2) Наклоноста на царска Русија спрема Бугарија не беше од емотивно-психолошка природа — дека таму живеат Словени, како руската царска политика сметаше и со таа компонента кај просечниот руски човек. Напротив, таа имаше подлабоки материјални и политички корени. Русија, која имаше излез на отворено море само преку северните мориња, која во поголем дел во текот на годината беа замрзнати и како такви неупотребливи, се стремеше да избие на јужните топли мориња, на Персискиот Залив и во Средоземјето. Меѓутоа, за да се дојде до нив, требаше во тој однос на силите да се најде погодна алка врз која би се потпрела нејзината воена акција. Затоа и политиката на руските властодршци од Петар Велики па до последниот Романов, секогаш беше во потрага за причината да се замеша во внатрешните работи на Отоманската Империја, преку чии територии

кедонија беше „златна резерва“ во политичките комбинации на царската руска политика меѓу Србија и Бугарија¹⁾). Ако Македон-

единствено и можеше да продира кон Дарданелите и Солун. Сè до Кримската војна (1853-56) руската царска влада ги маскираше своите аспирации спрема Цариград и Солун со паролата: „заштита на православно христијанство“, настојувајќи тоа да го оствари преку Цариградската патријаршија и Грците, кои Патријаршијата ја држеа во свои раце. Тогаш Русите воопшто не се интересираа за „братушките“ — Бугарите, па Јуриј Венелин, кој одигра и пресудна улога во Бугарското национално будење, и ѝ ги „откри“ Бугарите на Европа, а посебно на Русија, лут поради тоа што руската војска не им обрнува внимание на „невидливите“ Бугари во Руско-турската војна од 1828 до 1829 година, извика: „Вие сега идете по нивниот мрак, а не ги гледате своите сопствени браќа и непрекинатото сонувате за Грците“. (M. Prelog, Slavenska, Repesansa, Zagreb, 1924, 159).

Меѓутоа, по изгубената Кримска војна, царска Русија не можеше повеќе да игра на картата на „христијанското православје“ и Грците, а преку тајните канали добро знаеше за ставот на Србија спрема руската политика на Балканот, кој беше фиксиран во Гарашаниновото „Начертание“. Тогаш се фати за Бугарија и почна да ги крева Бугарите од мртвилото, нудејќи им не само ослободување, туку и создавање на таква Голема Бугарија, индиректно под своја управа, преку која царска Русија ќе може да излезе на Цариград и Дарданелите, а преку југоисточна Србија и Македонија, на Солун и на Егејско Море.

¹⁾ Во врска со тоа грофот Шувалов, во писмото испратено до својата влада по Берлинскиот конгрес, покрај другото, вели: „Македонското прашање на Берлинскиот конгрес остана нерешено од повеќе причини. Меѓутоа, тоа може да ни послужи

ците беа. Бугари, а не посебен народ, руската царска влада во никој случај не би ја потпишала тајната конвенција со Англија, Прусија и Австро-Унгарија, во која Македонија, како небугарска, се исклучува од идното Кнежевство Бугарија, кога знаеме дека истата таа руска делегација на Берлинскиот конгрес, кога австрискиот министер за надворешни работи само навести дека Бар и Црногорското Приморје треба да ѝ припаднат на Австро-Унгарија, скокна и категорички изјави: „Русија нема да го дозволи тоа додека постои и еден козак на земјата“.¹⁾ Меѓутоа, руската влада не само што не ја

за постигање на одредени (руски — Д.Т.) цели. По повлекувањето на руската војска од Бугарија, лесно може да дојде до промена на бугарската приврзаност кон нас, особено затоа што веќе се јавува таква тенденција. Ако Кнежевството Бугарија остане докрај со нас, тогаш може да се работи на припојување на Македонија кон него. Меѓутоа, постои и друга алтернатива — Македонија да се приклучи кон Србија, доколку таа ја напушти својата проавстриска политика. Македонија — заклучува Шувалов — треба да ни послужи како златна резерва за нашите политички комбинации во врска со нашата источна политика“ (Документи из секретните архиви на руското правителство, Софија, 1893, 11—13; Централниот истор. архив в Ленинграде, ф. 799, оп. 49, ед. 158, л. 8—11. Министерството за надвор. работи — Шувалов, Берлин, 19 август 1878 година. Цитирано според С. Димевски, Свдоштва и документи, Вечер, Скопје, 30 декември 1969, 13).

¹⁾ И. Радосављевић, Мемоари војводе Гавра Вукотића. Политика, Београд, 3 декември 1971, 15.

сметаше Македонија за бугарска земја, туку тогаш за таква не ја сметаше дури ни Софиската област, што во споменатите конвенции со наведените европски сили го фиксира, поради што и дојде до драматични моменти на самиот Берлински конгрес околу таа област, каде што денеска се концентрирал целокупниот политички и културен живот на Бугарија¹⁾.

Она што не можеше да го брани руската царска влада во однос на Санстефанска Бугарија, а посебно во однос на Македонија, го користеа големите европски сили: Англија, Австро-Унгарија и Франција. Додека лордот Солзбери, англиски министер за надворешни работи во инструкциите на својот амбасадор во Цариград, датирани од 18 април 1878 година, во врска со ова пишуваше: „дека без дискусија оцртаното бугарско кнежевство во Санстефанскиот мировен договор не смее да остане во такви широки граници и да држи територии кои етнички не му припаѓаат“ (алудирајќи на Македонија и Македонците²⁾), дотогаш австрискиот министер за надворешни работи, грофот Андраши, во инструкциите на својот амбасадор во Цариград Зичи од 17 мај 1878 година го пишуваше ова: „Ставете му до знаење на

---

1) Г. Генов, Бугарија и Европа, Санстефано и Берлин 1878, Софија, 1940, 44—45.

2) И. Козьменко, Сборник договоров Роски с другим господарствима, Москва, 1952, 192 — Цитирано според С. Димовски, Сведоштва и документи.

Нелидов, руски амбасадор во Цариград, дека нашата влада воопшто нема да толерира едно широко бугарско кнежевство. Во Санстефанскиот прелиминарен мировен договор воопшто не е зачуван етничкиот принцип. Нам ни е познато, според статистичките податоци со кои располагаме, дека Бугарите и Србите ја населуваат земјата од Црно до Јадранско Море. Србите се протегаат на запад и на левиот брег на Дунав и Сава, додека Бугарите се протегаат од Дунав до Стара Планина. Територијата на Македонија е населена со разнородно население, во која преовладува словенскиот елемент. Меѓутоа, познато е дека во тамошното словенско население се јавува една силна (македонска — Д.Т.) струја, која настојува да тргне по својот сопствен пат. Нашите интереси во поново време налагаат да навлеземе во Македонија и да излеземе на Егејско Море, користејќи се со наклоноста на словенското население во Македонија“¹⁾.

Во однос на посебноста на Македонците и Македонија како небугарска земја, стоеше и француската влада, што може да се види од телеграмата на францускиот министер на надворешни работи Вадингтон до својот амбасадор во Цариград, каде што, покрај другото, стои: „Ние и понатаму стоиме

---

¹⁾ Hof-und Staatsarchiv Wien, Politisches archiv XXXVIII. Türkei, Karton, 129. — Цитирано според С. Димовски, Сведоштва и документи.

на гледиштето дека освен бугарскиот, постојат и други народи на Балканскиот Полуостров, кои во догледно време треба да бидат ослободени. Словенското население во Македонија (кое претставува посебна етничка целина — Д.Т.) во ваквата ситуација лесно може да се приврзе за Франција, со што нашите позиции во овој дел на светот би пораснале. Нашата влада остро се противи на Санстефанскиот прелиминарен договор“¹⁾

Ете таквата Санстефанска Бугарија, создавана од руската царска политика заради руските интереси, а за чие создавање, како што вели В. Велчев, е виновен грофот Игнатиев, кој по Берлинскиот конгрес и доживејното фијаско, беше принуден, по сево ова, да се крие во конфузноста од општите прекори што ги доживуваше од руските водечки кругови поради тоа што како спиритус-ректор на ова „руско чудо“ на Балканот, ја вовлече Русија во таква опасна игра и заблуда²⁾, стапа, како што вели и Д. Благоев-Делото, „национален идеал“ на сите бугарски влади, „голема национална задача“ која со лепенни го заслепуваше целокупниот живот на

---

1) Documents diplomatique, t. II. № 431 од 15 мај 1878. — Цитирано според С. Димовски, — Сведоштва и документи.

2) В. Велчев, Целата истина по погрома и новите опасности за Бугарија, Софија, 1913, 4.

Бугарија, а кој го заслепува и денес, во кој Македонија зазема централно место.¹⁾

Интересно е тоа што бугарските автори на споменатата брошура, кои, и покрај овие факти кои им се добро познати, тврдат дека Санстефанска Бугарија била „праведно дело“, бидејќи, по многувековното ропство, рускиот царизам конечно го извршил „обединувањето на бугарскиот народ“, создаден уште пред илјада и повеќе години во така нареченото прво бугарско царство од прето-

---

¹⁾ Критикувајќи ја санстефанската фикција Д. Благоев, покрај другото, пишува: „Плановите на руската влада (во војната против Турците во 1877-78 — Д.Т.) беа, без сомневање, големи. Ослободувањето на „братушките“ (Бугарите — Д.Т.) навистина беше „царско“ (бидејќи на Бугарите им ја дадоа целата источна половина на Балканот, вклучувајќи ја тука и Македонија — Д.Т.) Но, под Цариград, во Сан Стефан, „големите планови“ на руската царска дипломатија се претворија во потполно фијаско. Таа требаше да ја прекине окупацијата и да ја повлече армијата назад, и да оиди пред суд на Берлинскиот конгрес. За да го спаси своето реноме пред „братушките“ и да создаде терен за идните „покровителства“ над Бугарија, таа ја создаде фикцијата — Санстефанска Бугарија. И таа Бугарија по Берлинскиот конгрес (каде што со право е и уништена, бидејќи во себе опфаќаше земји и народи кои не се бугарски — Д.Т.) за бугарските патриоти стана, иронично вели Д. Благоев, „национален идеал“, „голема национална заедача на бугарските политичари“ (Д. Благоев, Отношенијата на руското правителство към България и македонскиот въпрос. Съчинения, т. 8, София, 526; К. Тодоров, Политичка историја савремене Бугарске. Београд, 1938, 41).

пувањето на Аспаруховите Турано-Бугари во Словени и тоа „без секаков остаток“, при што последните го дале својот јазик, а првите своето бугарско име и државната организација¹⁾), па во таа смисла Берлинскиот кон-

1) Бугарите, кои за разлика од денешните Словено-Бугари ги нарекуваме уште и Турано-Бугари, поради нивното туранско (турско) потекло, се номадски сточарски народ од, урало-алтајско потекло, чија првобитна татковина била Туран, пошироко подрачје на Туранската Низина, која се протега меѓу планинскиот дел на средна Азија, северно од границите на Иран, Каспиското Езеро и Киргиските степи. Од тие средноазиски простори уште во II век се населуваат Бугарите на запад меѓу Каспиското и Црното Море. Тука биле покорени од Хуните, а наездата на Аварите во втората половина на VI век повлекла некои делови на Бугарите во областите на средниот Дунав и Тиса. Кон крајот на VI век многубројни турано-бугарски племиња, меѓу кои и Уногундуриите, Котрагите и Оногундуриите, на устието на реката Волга и Дон формирале племенски сојуз на чело со ханот Кубрат, кој хроничарите го нарекле „Голема Бугарија“. По смртта на Кубрат (околу 650 г.) под ударите на Хазарите, се распаѓа тој племенски сојуз, при што, за да ја одбегнат директната потчинетост на Хазарите, некои од бугарските племиња ги напуштаат тие простори и тргнуваат кон нови. Еден дел од Бугарите стигнал дури до Италија, а други, под ханот Аспарух стигнал на устието на реката Дунав, а потоа, по победата над војските на византискиот цар Константин IV, се спуштил на просторите на денешна северноисточна Бугарија. Откако ги покориле и растерале словенските племиња (осум на број) од тие простори, формирале своја држава. Другиот дел на Котрагите, откако ја минале реката Дон и стигнале во просторот на реката Кама кај устието во Волга, формирале посебна бу-

грес е „еден од најнеправедните и најреакционерните меѓународни договори“¹⁾, бидејќи од живиот „бугарски“ организам немилосрдно откинуваше делови, како што е Македонија, Добруџа, Тракија и југоисточна Србија, поточно сè она, како што велат бугарските шовинисти Н. Шејтанов и Н. Памукчиев, што го „обединувале“ и создавале старобугарските цареви Симеон и Асен II со својот крвав меч²⁾.

Тврдењето на бугарските историчари дека македонските Словени, предци на денешните Македонци, уште во таканареченото старобугарско царство пред илјада и повеќе години, заедно со Турано-Бугарите и другите Словени на огромниот простор од Дњестар до Егејско Море, од Црно до Јадранско Море, вклучувајќи ги тука дури и Словенците од Седмоградски во Романија, претставувале еден единствен народ, словенски по содржина, бугарски по име, „кој и покрај сите перипетии во текот на една миленија, како што вели В. Златарски, успеал до денешен

гарска држава. Всушност, од крајот на VII век, па сè до 971 година постоеле две бугарски држави. Онаа што ја формирал ханот Аспарух на Балканот, а пропаднала под ударите на рускиот кнез Свјатислав и докрајчена од Византијците во 971 година, и онаа во просторите на реката Кама, која трасала сè до XIII век, кога ја уништиле Татарите.

1) В. Чашуле, цит. дело, 458.

2) Н. Шејтанов и Н. Памукчиев, Великобългарска младеж, Софија, 1941, 12.

ден да ја зачува својата бугарска етничка физиономија“¹⁾ е, всушност, најобичен мит, измислен уште во минатиот век за практична политичка употреба, прогласувајќи ја дурри и турано-бугарската држава за „словенска“²⁾. Темелните проучувања на овој извон-

1) В. Н. Златарски, Историја на првото бугарско царство, т. I, дел 2, Софија, 1927, Предговор.

2) Велам мит, затоа што бугарските историчари по прашањето за формирањето на бугарскиот народ, словенски по содржина, бугарски по име и за таканаречетото „словенизирано“ старобугарско царство, до денес, практично не изпеле ниеден документ кој би ја потврдил таа теза, туку заклучоците во бугарската историографија, главно, се извлечени од мисловните шпекулации и општите генерализации, кои за науката немаат баш никаква вредност. Тоа можеме да го видиме не само кај зачетникот на бугарската историографија Марин Дринов, кој, откако никој не ја прифати неаргументираната Шафарикова теза, па дурри ни во Бугарија, за некаква „словенизација“ на Туранците-Бугари, како неразбирлива (М. Дринов, Поглед върху произходението на бугарският народ и началото на бугарската историја, Пловдив, Русчук, Велес, 1869, 88—89), па поради недостиг на изворни докази за овој процес и тој, за да го одбегне она главното, вели: „Ние нема овде подетално да ја изнесуваме историјата на тоа обединување (меѓу Турано-Бугарите и Словените — Д.Т.), туку само ќе забележиме дека тоа успешно тргнало“ (М. Дринов, цит. дело, 43), туку и кај некои водечки бугарски историчари. Додека В. Цонев, во врска со ова вели: „Како настанало тоа претопување на две различни племиња во едно, е прашање кое и за самите (бугарски — Д.Т.) историчари уште не е наполно јасно“ (В. Цонев, Историја на бугарският език, Софија, 1919, 64—65), дотогаш денешниот водечки медиевист Д. Ангелов, на прашањето:

реден феномен за македонската и бугарската историја, изложена особено во обемната студија „Кон етногенезата на македонскиот народ“¹⁾, покажаа дека таков етнографски процес меѓу Турано-Бугарите и Словените не е извршен ниту на таканаречениот бугарски

„Што знаеме ние за создавањето на бугарската народност?“, одговара дека е тоа „еден од најзначајните, но сè уште малку проучените процеси на бугарската историја“ (Д. Ангелов, Създаването на българската народност. Народна Армија, София, 5. XII. 1968). Слично вели и Ив. Дуйчев, кој подвлекува дека „бугарските историчари ни до денешен ден не го познаваат процесот на изградување на повата бугарска народност (од мешањето на Турано-Бугарите и Словените — Д.Т.) во сите негови детали, како од внатрешна, така и од надворешна страна“ (Ив. Дуйчев, Славяни и првобългари, НИБИ, БАН, 1—2, София, 1951, 191). Ако бугарските историчари дури и денеска, навистина не го познаваат процесот на изградување на бугарскиот народ, словенски по содржина, бугарски по име, туку извлекуваат синтези, како што вели Ј. Саказов, од „општите судови“, а не од фактографскиот материјал (Ј. Сакъзов, Българите в својата история, София, 1922, 39), односно, како што вели А. Страшимиров, дека по ова прашање бугарската литература е бедна во документи (А. Страшимиров, Книга за Българите, София, 1918, 56), тогаш навистина може да се мисли не само за „научноста“ на овие изводи, кои се неаргументирани и дури влегле како „несоборливи вистини“ во колотечината на европската историографија, туку и за тоа врз какви „научни“ темели се засновува бугарската теза за „бугарството“ на македонските Словени, односно на денешните Македонци.

¹⁾ Д. Ташковски, Кон етногенезата на македонскиот народ, Наша книга, Скопје, 1974 година.

етнички простор, кој се протега од устието на Дунав па на југ до источните падини на планината Балкан, од реката Осма, односно од Русенскиот Лом на запад, до Црно Море на исток, каде што и била стационирана Аспаруховата турано-бугарска група, а камо ли на пошироките балкански простори, со кои Турано-Бугарите завладеале дури во почетокот на IX век, прво со ханот Крум до Софија, подоцна и со северозападна Македонија со јужна Албанија за време на кнезот Борис, а со цела Македонија, освен градот Солун, дури во почетокот на X век, односно во 904 година за време на царот Симеон¹⁾. Дека таков етногенетски процес не е извршен дури ни на таканаречениот бугарски простор, може да се види од повеќе факти, од кои ќе изнесеме само неколку: прво, по бек-

---

¹⁾ Интересно е да се одбележи дека кнез Борис и неговиот син Симеон не завладеале со делови на Македонија со борба против Византијците, туку по пат на подарок. Додека кнезот Борис, поради тоа што го примил христијанството од Константинопол, а не од Рим, ја добил како „подарок“ од својот кум, византискиот цар Михаил III северозападна Македонија со јужна Албанија (Историја народа Југославије, Београд, 1953, 268—269; Н. Станев, Средновековна Бугарија, Софија, 1943, 147—148; и Lj. Doklešić, Kroz historiju Makedonije, Zagreb, 1964, 16), дотогаш кнезот Симеон, поради тоа што тргнал да им помогне на Византијците да ги исфрлат арабските гусари во 904 година од Солун, го добил како подарок и останатиот дел на Македонија, освен градот Солун (Византијски извори за историју народа Југославије, I, Београд, 1955, 272).

ството на 208.000 Словени во 763 година од таканаречениот старобугарски простор и нивното минување во Мала Азија¹⁾, и четири години подоцна со разбивањето на племето Севери од страна на византискиот цар Константин V Копроним, односно 767 година, Аспаруховите Бугари и не можеле да се претопат во какви и да било Словени, бидејќи таков словенски елемент немало на нивниот простор. Точно е дека на запад од нив, односно од реката Осма или Искар живееле Словени, но со нив владееле Аварите, додека на југ и југозапад во Тракија и Македонија владееле Византијците. Па дури кога Турано-Бугарите за време на ханот Крум во 811 година, на сметка на Аварите, го прошириле своето владеење на запад кон денешните граници на Србија, а подоцна за време на Борис и Симеон на Македонија и Тракија, компактната маса на Турано-Бугарите останала на свите стари бугарски простори, па не ни можело да дојде до какви и да било етногенетски процеси и мешање со Словените. Антагонизмот што настапил меѓу господарите Турано-Бугарите и покорените Словени бил од таква природа, што оневозможувал какво и да било зближување меѓу тие два наполно различни народи, а камо ли да довел до некакво „претопување“ на едни-

---

¹⁾ Теофан Исповедник и Патријарх Никифор, Грџки извори на бугарската историја, БАН, Софија, 1960, 270—272.

те во другите, па поради таа нетрпеливост и ханот Омуртаг во 816—831 година можел да напише на Четаларскиот напис, дека тој, Омуртаг „ја покренал целата бугарска војска против своите непријатели Грци и Словени, дека ќе го собори грчкиот император, и напоредно со ромејскиот император ќе ги бие Словените додека свети сонцето и тече реката Тича“.¹⁾

Ако навистина е извршен споменатиот етногенетски процес, за што сесрдно пишуваат денес бугарските историчари, при што Словените им го дале својот јазик на Турано-Бугарите, а го примиле бугарското име како заедничко, тогаш не само што се поставува прашањето зошто Омуртаг ќе „ги бие Словените додека свети сонцето и тече реката Тича“, кога веќе тие се единствен народ, туку останува да се објасни и зошто сите творци на словенската книжевност од Борисовниот и Симеоновниот век, почнувајќи од Црноризец Храбри, преку Климент Охридски, Наум Охридски, Константин Брегалнички, односно Преславски, и други словенски писатели од тоа време, сите до еден говореле за себе како за Словени, а не како за Бугари, а својот јазик го нарекувале „словенски“, а не „бугарски“, „што би било природно, ако Бугарите и Словените, како што вели Н. Туницкиј, во тоа време би имале со-

---

¹⁾ В. Бешевлиев. Първобългарски надписи ГУС, Ист. фил. фак., XXXI. София, 1935, 43.

знание за бугарската народна припадност“¹⁾. Напротив, во нивните литературни творби секогаш станува збор за словенството, па насекаде се говори за „словенски книги“ „словенски апостоли“, „словенска богослужба“, „словенски преводи“, „словенски беседи“, „Словени“ и друго, и „обратно, Бугарите и бугарскиот јазик никогаш и никаде, како што забележува Туницкиј, не се нарекуваат „словенски“²⁾. Тој чинител е еден од несоборливите докази, спротивен на овој што денеска се тврди во бугарската историографија за имагинарното создавање на некаков нов народ од турано-бугарска и словенска мешавина, бидејќи зборот „јазик“ во тоа време, како што го забележува тоа и бугарскиот историчар Д. Ангелов, има двојна смисла, па истовремено означува и „јазик“ и „народ“, со што уште повеќе се прецизира што е словенско, а што турано-бугарско во старото Турано-Бугарско Царство.³⁾ Дури и Словените од самата Мизија, односно од денешна северна Бугарија тогаш останале посебна етничка словенска целина одделена од Турано-Бугарите. Фактот дека во царските канцеларии на Турано-Бугарското Царство на Симеон и на син му Петар не се употребувал словенскиот јазик, туку грчкиот или турано-бугарскиот со грчка азбука, па

---

1) Н. Туницкиј, Св. Климент Епископ Словенски, Сергиев Посад, 1913, 161.

2) Н. Туницкиј, цит. дело, 161.

3) Д. Ангелов, цит. дело, 288. -

дури и печатот на бугарскиот архиепископ не е на словенски јазик, туку на грчки,¹⁾ наспроти на Самуиловата словенска држава, кој дури и надгробната плоча посветена на својот татко, мајка и брат дал да се изреже на словенски јазик и на кирилска азбука²⁾, јасно говори за спротивното од она што го тврдат бугарските историчари за некаква „словенизација“ на турано-бугарската држава и за создавањето на некаков „бугарски“ народ, словенски по содржина, а бугарски по име.

И не само тоа. Ако Турано-Бугарите навистина, како што тврдат денеска бугарските историчари „без остаток“ исчезнале во Словените уште за време на таканареченото прво бугарско царство на Симеон и Петар, тогаш од каде се остатоците на Аспаруховите Бугари во XIX век, и тоа во еден импозантен број од неколку стотини илјади на истите старобугарски простори каде што ги населил ханот Аспарух, а ги покрстил кнезот Борис, од кои еден поголем број, под притисок на Османлиите — како православни, а турски народи, во 1829 година ги напуштиле овие простори и се преселиле преку Дунав во Бесарабија и во Молдавска ССР, каде

---

1) Ив. Дуйчев, Преведена книжевнина. Историја на бугарската литература, I, Софија, 1963, 159; К. Миятов, Новооткрития оловен печат на Бугарскиот архиепископ. ИБАН, V, Софија, 1928—1929, 250.

2) Историја на македонскиот народ, I, Скопје, 1969, 136—137.

што уште тогаш се запишувани во списоците на бегалците како „Бугари“. Останатите од нив пак, што се наоѓаа во Кнежевството Бугарија, при пописот на населението што се изврши во 1880 година, бараа категорично во пописните списоци, како што тоа го вели К. Шкорпил, да бидат запишувани како „стари Бугари“¹⁾, за разлика од словенскиот елемент, па нивното декларирање, збунуваше двојно. Прво, среде словенското население, кое под влијанието на бугарската национална преродба од XIX век, веруваше дека Турано-Бугарите се „претопиле“ во нив „без секаков остаток“ сега, кога согледуваа дека тоа не станало, туку покрај нив и турски народи се декларираат за Бугари, настапија дилеми за автентичноста на бугарството, меѓу нив и остатоците на Турано-Бугарите. И второ, што е најинтересно, ова неочекувано декларирање на турскиот елемент — Гагаузите за „стари Бугари“, а по верата православни, ги збунува и самите основоположниците на бугарската историја М. Дринов и К. Иречек, кои, „откако видоа, како што забележува Г. Данаилов, што покажа пописот, наеднаш останаа смутени“²⁾. А како немаа

---

1) К. Шкорпил, Материјали към въпроса за „съдбата на прабългарите и на северите“ и към въпроса за „произхода на денешните Българи“. *Vyzantonoslovica*, V, Praha, 1933—1934, 176.

2) Г. Данаилов, Иследования върху демографията на България. Сб. БАН, кн. XXIV, София, 1931, 385.

да бидат смутени, кога едниот од двата елемента што тие без цврсти аргументи го прикажуваа во своите истории дека „без секаква трага се претошил“ во словенскиот елемент уште во раните средни векови, сега наеднаш, по илјади години се покажува повторно на старобугарските простори дека е жив и не исчезнал, па оваа изненадувачка појава ја доведуваше нивната теорија за „словенизирањето“ на Турано-Бугарите и прикажувањето на старобугарската држава за „словенска“ под сомнение¹⁾.

1) Колку ова декларирање на Гагаузите како „стари Бугари“, кои заедно со Гацалиите, како што забележува Л. Милетич „од стари времиња се бе сметале за Бугари“ (Л. Милетич, Старото бугарско население в североисточна Бугария, Софиа, 1902, 17—20), предизвикало шок среде словено бугарското општество, особено меѓу интелегенцијата, која беше клукана со лажни теории за „словенизирањето“ на турано-бугарската држава преку „престопувањето“ на Турано-Бугарите „без секаков остаток“ во словенскиот елемент, може, покрај другото да ни послужи и исказот на М. Сарафов, кон кого, како одговорен при пребројувањето на пописите се обрнувале со следниве зборови: „Се сврши ли обработката на материјалот од пребројувањето на народот? Колку Турци (што се декларирале за „стари Бугари“ — Д.Т.) има во северна Бугарија? Такви прашања, вели М. Сарафов, добивав секој ден од мнозина пријатели, како да ниеден друг резултат не ја интересираше толку бугарската интелегенција, колку запознавањето на точната бројка на разните народности во кнежевството“, а посебно на „старите Бугари“ (М. К. Сарафов, Народностите в источната част на Кнежевството. Периодическо списание, V, Средец, 1883, 1).

Ако, пак, бугарските историчари сметаат дека старобугарската држава е „славјанска“ по тоа што во времето на нејзиното најшироко протегање поголемиот дел од поданиците биле Словени, а не по тоа чија всушност била власта односно кој бил субјект на таа власт, тогаш според таа логика како „словенска“ држава слободно можеме да ја наречеме не само Австро-Унгарија, во која од вкупното население 2/3 сочинувале Словени (Чеси, Словаци, Словенци, Хрвати, Срби, Муслимани, па дури и Црногорци околу Бока Которска), туку и Османското царство кое владееше со целиот Балкан до Сигет, каде што огромната маса поданици, покрај Грци и Албанци, ја сочинуваа Словени. Меѓутоа, поради тој поданички момент уште никој од историчарите, Австро-Унгарското или Османското царство не го нарече „словенско“, па поради тоа ни турано-бугарската држава не може да се нарече „словенска“, бидејќи таа, како и аварската држава, била не држава на Словени, кои биле потчинет народ, туку на Турано-Бугари, кои не ја испуштале хегемонијата на власта од рацете сè до пропаста на тоа царство во 971 година. Ако тоа царство навистина било словенско, секако дека не би дошло до тоа во 927 година, по смртта на цар Симеон, да се одделат словенските српски делови во посебна српска држава, а во 969 година, по смртта

на цар Петар и македонските Словени, и заедно со Словените од Софиската област да формираат своја посебна држава, позната под името Самуилова држава.

Од овој краток приказ јасно може да се види дека ниту турано-бугарската држава се „словенизирала“, за да можат денешните словенски поколенија во Бугарија да ја сметаат како некоја „дедовина“, а преку неа и да претендираат на половина од Балканот, ниту е извршен каков и да било етногенетски процес меѓу Турано-Бугарите и Словените во самата Мизија (денешна северна Бугарија), а камо ли надвор од тие простори. Оттука и бугарската теза дека македонските Словени уште пред илјада и повеќе години, од мешавината се Турано-Бугарите, заедно со другите Словени од источната половина на Балканот, формирале единствен народ, словенски по содржина и бугарски по име — не е приказ на она што навистина било, туку приказ на она што се прижелкува, па со тоа и оваа бугарска теза се претвора во најобичен мит, измислен за практична политичка употреба.

За да ја одбранат тезата за „бугарскиот“ карактер на македонските Словени, кои биле онаа хомогена маса врз која Самуил ја потпрал својата сила, како „Бугари“, а пред фактот дека Самуиловата држава настанала во борбата против Турано-Бугарите, бугарските историчари и творци на спомената

брошура, за да го одбегнат тоа, пишуваат дека „Самуил водел војна против Византијците, но никогаш не водел борба против Бугарите“¹⁾). Точно е дека Самуил, кога единствен од четворицата браќа, во 976 година останал сам на кормилото на македонската држава, не водел војна против Турано-Бугарите. Но не поради тоа што не сакал да војува против своите имагинарни „племеници“, туку поради тоа што, кога останал апсолутен господар на Македонија по убиството на својот брат Арон во 976 година, и не постоеа бугарска држава, бидејќи византискиот цар Јован Цимиски ја уништил во 971 година. Значи, Самуил не можел да војува против Бугарите, туку војувал против Византијците, кои ги потчиниле не само Турано-Бугарите, туку и целокупното словенско население на просторот на Мизија и Тракија. Меѓутоа, кога Самуил со браќата комитопули: Давид, Мојсеј и Арон во 969 година кренал востание во Македонија, и те како имало борба со Турано-Бугарите, поради тоа што Македонија тогаш била под власта на Бугарите, а не под Византијците²⁾), па тезата дека „Самуил никогаш не водел војна против Бугарите“, која денеска ја лансираат бугарските

1) В. Чашуле, цит. дело, 449.

2) Византијски извори за историју народа Југославије, том III, САН, Византолошки институт, књ. 10, Београд, 1966, 55—58 и 246.

историчари, е обична бесмислица, а не реален факт. Точно е дека Самуил во 997 година по смртта на последниот изданик на бугарската царска лоза во Константинопол царот Роман ја узурпирал бугарската царска круна и себеси се нарекол цар. Меѓутоа, узурпацијата на бугарската царска круна и продолжувањата на бугарската царска традиција на Самуил воопшто не значи дека Самуиловата држава била „бугарска“, а тој и неговите соплеменици, македонските Словени, „Бугари“. Како што продолжувањето на римската царска традиција во теориските образложенија на византиското „Римско“ Царство, а подоцна и на „Светото Римско Царство“, од германска народност, не значи дека тие супермултиетнички држави биле навистина „римски“, и дека особено заедно со владетелот биле „Римјани“, иако обете држави — и византиската и германската, од времето на Отоновците, официјално го носиле називот „Римско Царство“, а нивните цареви, византиските и германските, кокетирале како „Римјани“, додека Отон III дури говорел дека е роден „Римјанин“, иако по потекло бил Саксонец¹⁾.

Во условите кога државното име било над етничкото и кога царското звање било не само највозвишено владетелско звање, туку и средство на супремација и на воено-по-

¹⁾ M. Bloch, Feudalno društvo, Zagreb, 1958, 462.

литичка експанзија, и кое, покрај блесокот и возвишеноста имало уште и просторна смисла, зашто фиксираната царска круна околу која, обично, се грабале владетелите на сите фели и раси, секогаш опфаќала и одредени територии како „крунски земји“, Самуил во таквиот идејно-политички склоп и не можел да постапи поинаку, туку да ја узурпира „бугарската царска круна“, која, по уништувањето на бугарската држава во 971 година и смртта на последниот бугарски цар Роман, била слободна. Дополнително „бугарски“ за Самуила, кој живеел во век кога не постоел голем интерес за националните обележја, бидејќи тогаш и немало нации, не бил некоја голема пречка. Напротив, во век кога царското звање било врв на магистратурата во владетелските титулариуми, на Самуила тоа му давало и поттик за реализација на царството односно да стане легитимен господар на сите земји и народи на Балканот, кои некогаш потпаѓале под бугарската царска круна, установена од турано-бугарскиот цар Симеон, а што ја презел и ја зацврстил неговиот син Петар, па дополнително „бугарски“, со што и круната била фиксирана, а која Самуил ја узурпирал — овде нема никаква етничка смисла. Универзализмот на царството и овде го истиснал етничкиот момент, зашто секое царство, па и Самуиловото, без оглед на тоа чие име го носи: „римско“, „франачко“ или „бугарско“, по територија претставува централизирана

држава заснована врз принципот на политички централизам, оличен во царот, а кој, по правило, опфаќа различни народи и етнички групи, па во таа смисла нема единствена етнографија. Се чинеше дека мртвото тело на старобугарското Турано-Бугарско Царство со оваа узурпација на царската бугарска круна од страна на цар Самуил „оживува“, како што мртвото тело на Римското Царство „оживуваше“ во теориските образлагања на византиското и германското „римско“ царство. Меѓутоа, сите надворешни ознаки: името, легендата, стремежот да се завладе со сите територии и народи кои некогаш влегувале под оваа призната од Византија и од римскиот папа царска круна, не можат да го изменат фактот дека тоа царство не им припаѓа на денешните Бугари, како што поради „римското“ име, византиското или германското „римско“ царство не им припаѓа на денешните Италијанци.¹⁾ До-

---

¹⁾ Какво „етничко“ значење имале царските наслови и титуларији, најубаво може да го видиме на примерот на римскиот царски наслов, за кој по пропаста на Рим во 476 година, се грабаа разнородни владари на територијата на некогашното огромно римско царство. Додека византиските владари се до паѓањето на Константинопол во 1453 година се сметаа за единствени директни наследници на царскиот Рим и царството свое го нарекоа „римско“, на запад во Европа тој мит го оживе Карло Велики со своето крунисување во Рим на Велигден 800 година, за да во 962 година, германскиот владар Отон I званично и го присвоји римскиот царски наслов, нарекувајќи го своето вла-

толку повеќе што бугарскиот царски титулариум не го поставил некој словенски владетел, предок на денешните Бугари, туку Турано-Бугарин, со кој мизиските Словени, предци на денешните Бугари, имаат толку заедничко колку со аварскиот хаган или со византиските и османските цареви. Затоа треба строго да се води сметка за тоа дека бугарското царско звање, кое поради цар-

дение за „Свето римско царство“. Овој царски наслов во XIII век го превзедоа австриските владари, поточно Рудолф Хабзбуршки (1218—1290), за да во 1519 година, шпанскиот крал Карло I, затоа „што Шпанија некогаш номинално била дел на Светото римско царство“ се прогласува за цар на споменатото царство и се јавува како Карло V, поточно како цар на „Светото римско царство“ (Historija čovečanstva — Kulturni i naučni razvoj, Svezak četvrti, knjiga prva — Temelji modernog svijeta. Naprijed, Zagreb, 1974, 21). Меѓутоа, за римскиот царски наслов кој имаше и територијални претензии не се грабаа и бореа само византиските, германските, австриските и шпанските владари, туку и руските и француските. Додека по паѓањето на царскиот Константинопол, Иван III (Велики) за себе бараше, а Иван IV (Грозни) навистина го присвои римскиот царски наслов, при што Москва ја нарече „Трети Рим“, кој имаше да го замени и стариот Рим и „Вториот Рим“ — Константинопол“ (Исто, 13; Г. Острогорски, Автократор и самодржац. Византија и Словени (Сабрана дела), Београд, 1970, 344—348), Наполеон I кој се круниса за цар во 1804 година, го нарече својот син со насловот „римско царче“. Како што гледаме римскиот царски наслов не само што се сели од земја во земја, туку заедно со него оди и римското име, без царевите и народите кон подпаѓат под овие разнородни царства да бидат Римјани.

скиот титулариум го понесе не само Самуил, туку подоцна и царот Калојан, по потекло Кумано-Влах, и стварниот бугарски народ се две совршено посебни работи. Фактот што Самуиловото царство настанало во борбата против турано-бугарското господство со востанието од 969 година, со друг политички центар и други етнички маси, кои во создавањето на оваа држава до нејзината пропаст во своите раце ја имале политичката иницијатива, јасно говори не само за тоа колку оваа држава била „бугарска“, туку и за тоа колку македонските Словени биле „Бугари“, за кое една сериозна наука строго мора да води сметка.¹⁾

Точно е дека денешните словенски поколенија во Бугарија во својата национална преродба во XIX век го зеле старото бугарско име за национално. Меѓутоа, имиња на старите народи не го зеле само денешните словенски поколенија во Бугарија како свое национално име, туку и други, како што се Македонците, кои во напонот на националното будење го зеле старомакедонското име, или денешните Французи кои го носат името на германско племе, кое и ѝ го дало називот на франачката држава. Меѓутоа, земањето на туѓи имиња за свое народно и национално, не им дава право ни на денеш-

---

¹⁾ Поопширно за овој проблем види во книгата на Д. Ташковски под наслов: „Кон етногенезата на македонскиот народ. Наша книга, Скопје, 1974, 145—195.

ните Французи на земјите и народите кои некогаш влегувале во состав на франачката држава, а на денешните Македонци на царството на Александар Македонски, кое се протегало дури до Индија, како ни на денешните Бугари да претендираат на старобугарското државно наследство и на сè она што се јавило на Балканот под бугарско име, било да станува збор за царства, било за тематски определувања. Ако тргнеме од денешните национални означувања, а да не поведеме сметка за стварните односи кои под истозвучно име означуваат различни содржини, и денешните Македонци, — според логиката на бугарските историчари, оставајќи го настрана царството на Старомакедонците, — треба да претендираат на денешна јужна Бугарија, која од VIII до XIV век не само што го носела тематскиот назив „Македонија“, туку и сите нејзини жители во тој период, па дури и многу понатаму, го носат називот „Македонци“.¹⁾ И Романците би можеле да претендираат на северна Бугарија, бидејќи по пропаста на турано-бугарската држава во 971 година, особено во XII век, византиските хроничари оваа земја ја нарекуваат „Влахија“, а жителите „Власи“, па практично од денешна Бугарија не би останало ни трага.

Меѓутоа, додека денеска по овие прашања се почитуваат правилата на науката и

¹⁾ П. Коледаров, Образование на тема „Македонија“ в Тракија. ИИИ, БАН, 21, Софија, 1970.

реалните факти, па никој поради тие анизхронизми не ги вбројува денешните Бугари во Македонци или Романци, од бугарска страна тие правила не се почитуваат, па околноста што денешните Бугари, како што вели М. Дринов, сосема случајно го зеле туѓото турано-бугарско име за свое народно¹⁾, ја користат за да можат да го присвојат се она што во средниот век се јавувало под бугарско име, не водејќи сметка дека тоа име од етничко (по кое византиските писатели ги нарекувале Турано-Бугарите, преку државно-тематското, до пејоративното значење) доживувало, како што вели и Иван Дујчев, посебна матеморфоза, за на крајот од пејоративно значење директно да скокне во етничко, но не за оние Словени кои, во број од 208.000, пребегнале во Мала Азија²⁾, туку за оние од денешните централни бугарски подрачја, кои низ целиот среден век егзистирале речиси нечујно, и дури под влијанието на идеите на Русот Јуриј Венелин, во триесеттите години на минатиот век, под бугарско туѓо име, почнаа да се оформуваат како посебна словенска нација на Балканот. Меѓутоа, бидејќи под бугарското туѓо име се конституира бугарската нација, бугарската буржоазија, во стремеж за широки простори, почна да ги бара границите на бугарски-

1) М. Дринов, цит. дело, 41.

2) Теофан Исповедник и Патријарх Никифор, Грчки извори по бугарската историја, т. III, БАН, София, 1960, 270—272, 300.

от етнос не на просторот каде што капиталистичкиот развиток фактички ја стегаше новата словенска бугарска нација, поточно на просторот на денешна северна Бугарија, бидејќи целата трговија се движеше кон Дунав и пристаништата на Црно Море¹⁾, туку во границите на некогашното старобугарско царство, кое се протегаше од реката Дњестар до Елада, од Црно Море до јадранските брегови и реката Дунав на запад, во кое освен денешна Бугарија, Романија, половина Унгарија, потоа делови на Албанија, Епир и Тесалија, влегуваа и териториите на Македонија, Тракија, Добруџа и Србија²⁾. Бидејќи врз основа на таквите анахронизми на Тракија и Македонија почна да претендира и грчката буржоазија, која го „баштинеше“ Византиското Царство поради грчкиот јазик, а малку подоцна и српската буржоазија настапуваше на македонскиот терен под крилатицата „обнова на Душановото царство“ и ја бараше Македонија и Солун, дојде до отворени судири за тоа на кој од наведените претенденти ќе му припадне Македонија.

Точно е дека во средниот век на теренот на Македонија, покрај словено-македонски-

---

1) Д. Г. Кљосев, Историја на македонското национално револуционно движење, Софија, 1954, 68.

2) Атлас по бугарската историја. Бугарија през X век, до падането ѝ под византиска власт в 1018 година — територија за време на владението на цар Симеон I (893—927), БАН, Софија, 1963, 13.

те владетели, се изредиле и туѓи: турано-бугарски, српски, византиски, османски, па дури и латински во времето на крстоносната наезда на Балканот. Меѓутоа, и покрај владеештето на тие завојувачи, за што, покрај другото, сведочат и многубројните културни траги, сепак Словените во Македонија успеаја да го зачуваат низ вековите својот етнички склоп, изразен во племенскиот и родовскиот континуитет сè до средината на XIX век, за што ни говори не само В. Глигорович, кој во 1845 година ја посети Македонија, туку и другите негови современици: С. Верковиќ, В. К'нчев, П. Драганов и други¹⁾. Живата племенска и родовска традиција на македонските Словени, која пулсираше до средината на XIX век, е еден од најсилните докази дека овде немале словенска смрт, туку буење на еден живот кој со векови се борел на почвата на Македонија со туѓинци, па оттука и македонската нација, која израснува од овој „етнографски материјал“, не настанала од вакуум, туку своите корени ги влече длабоко во историјата на оние словенски племиња, кои кон крајот на VI и во почетокот на VII век од нашата ера ги населиле просторите на денешна Македонија, односно просторите на некогашната татковина на Филип II и Александар Македонски.

---

¹⁾ Д. Ташковски, цит. дело, 192:

Точно е и тоа дека денешните Македонци не се директни потомци на старите Македонци, зашто првите се словенски, а вторите несловенски народи, иако остатоците на старите Македонци романизирани во текот на вековите, се асимилирале во новодојдените Словени. Тоа што ниедно од словенските племиња, кои кон крајот на VI и во почетокот на VII век ја населиле Македонија, не го зело македонското име за свое не е само поради тоа што тие повеќето имале свои стари племенски имиња, туку и поради фактот што македонското име за нив било име на непознат, несловенски народ, за кој постоеле само бледи преданија и кое име римските владетели систематски го истиснувале поради страв од можниот спомен на старата македонска слава на Филип II и Александар Велики. Македонското име тие не можеле да го усвојат ни подоцна, во средниот век, зашто, откако византиските цареви во VIII век создале нова тема (воено-административна област) на просторот на денешна јужна Бугарија и во дел на западноевропска Турција, со метропола во Едрене, и ја обележиле со името „Македонија“, македонското име напoлно исчезнало од денешниот македонски простор. Затоа и првобитните политички творби на Словените на просторот на античка Македонија, вклучувајќи ја тука и Самуиловата држава, се јавуваат не под македонско име, туку под пошироко словенско, па дури и под туѓо, ако станувало збор за

царски и тематски обележја. Така тоа оде-
ло сè до ренесансата, кога хуманистите поч-
нале да ја оживуваат старата античка кни-
жевност, па со тоа и славата на античка Ма-
кедонија. Европските географи од XVI век,
преку оживеаната антика, го повратија ма-
кедонското име на автохтоните старомаке-
донски простори, па словенското население
на теренот на Македонија почна постепено
да го усвојува тоа име, отпрвин како гео-
графско, а потоа како етничко, за на крајот,
со навлегувањето на капитализмот на маке-
донската почва, кон средината на XIX век,
да прерасне во национално. Со тоа име сло-
венскиот елемент на територијата на Маке-
донија фактички не само што се „огради“
од другите народи на Балканот, туку и ги
положи темелите на својот натамошен раз-
виток како посебна македонска нација на
Балканот.

III

Историјата на денешните Македонци, како словенски народ, фактички почнува точно пред 1300 години, со оние политички творби познати во историјата како „Склавини“, кога словенските племиња во Македонија, во одбрана од Византијците, уште во првите децении на VII век биле принудени да создаваат потрајни племенски сојузи на чело со еден старешина, кого византиските писатели од тоа време го нарекувале не со титулата кнез, туку крал, како што бил случајот со Пребонд. Настанокот на првата таква политичка творба во 614 година под името „Склавинија“ претставуваше крупен настан во животот на македонските Словени. Тој, всушност, беше судбоносен, бидејќи низ тој племенски сојуз сродните дијалектолошки словенски племиња: Драгови-ти, Сагудати, Смољани, Струмјани, Ринхини, Солумјани, Велегизити, Брсјаци, Војнити и други, кои ги населувале просторите на некогашната античка Македонија, не само што

ти правеле првите чекори кон создавање на сопствена држава, туку први, низ тој значаен потраен племенски сојуз, почнаа да се чувствуваат како посебна етничка целина. Поточно, во неговото подолго временско постоење се одвивал и оној важен процес на прераснување на племенската заедница во повисока општествена заедница — народ, вистина, уште со зачувани племенски ознаки, но сепак народ, што беше и пресудно за сите нивни натамошни политички и етнички движења на овој извонредно динамичен простор на Балканот.

Создавањето на „Склавинија“, како словенска држава на Балканот, и нејзиното натамошно зацврстување, беше крајно опасно за Византија, бидејќи „Склавинија“, како словенска политичка творба, лесно можеше да ја собере огромната словенска маса и да прерасне во циновска словенска држава, која сериозно би го загрозила владеењето на Византија на Балканскиот простор. Затоа византиските цареви, кои и покрај словенската доминација сметаа дека е Балканот нивна неотуѓива територија, со сите сили се нафрлија да ја разбијат македонската „Склавинија“ и да ги натераат македонските Словени да ја признаат апсолутната византиска власт. Почетокот на крајот на оваа важна политичка творба е означен со подмолното убиство на Пребонд во 677 година од страна на византискиот цар, а потоа и со неуспехот на опсадата на Солун од словенските

племиња, кои тргнале да го разурнат и да го одмаздат својот крал, кога Византијците со измама го довлекле во Константинопол и го убиле.¹⁾

Иако Византијците успеале да ги разгромат македонските Словени под седиштата на Солун и со убиството на Пребонд да ја разгромат „Склавинија“, и покрај жестоката навала не успеале наполно да ги покорат. Борбата била долготрајна и жестока, сè до оној момент кога исцрпените македонски Словени, во првата половина на IX век, пред извонредната воена организација на Византија, мораа да попуштат. Но не да бидат покорно робје на Византијците, туку само формално да ја признаат византиската врховна власт, додека ја зачувале својата внатрешна управа под владеењето на своите племенски кнезови. Во таквиот политички однос, кога македонските Словени ја признавале само врховната византиска власт, а фактички имале своја внатрешна управа и самостојност, византискиот цар Михаило III, како награда поради тоа што бугарскиот кнез Борис во 865 година го примил христијанството од раката на константинополскиот патријарх, а не од римскиот папа, на кого Михаило при крштевањето му бил кум, го пренел на Бориса своето врховно господство над

---

¹⁾ Византијски извори за историју народа Југославије, т. I, САН — Византолошки институт, књ. 3, Београд, 198—202.

северозападните делови на Македонија и делови од јужна Албанија. Фактички, тоа беше само пренесување на врховната власт над тој дел од Македонија од византискиот цар врз бугарскиот кнез, а не директно владеење кое просто би го презел бугарскиот владетел над македонските Словени од Византијците. Бугарското владеење, всушност, почна посилно да се изразува дури подоцна кога Борисовиот син, кнезот Симеон, кој во 904 година исто така го доби како подарок од Византијците и останатиот дел на Македонија затоа што, откако околните словенски племиња, кои Ј. Каменијат ги нарекува „сојузници“ на Византијците, откажале да му дојдат на помош на градот Солун што го зазеле арабските гусари¹⁾, по барање на византискиот цар, дошол со војските на помош²⁾, се обидел не само да ги разурне племенските форми на живот на македонските Словени, со цел да ги подведе под феудални односи, туку во настојувањето да создаде некое духовно и политичко единство во веќе создаденото царство, се обиде преку црквата да го натура византизмот со грчкото писмо и грчкиот јазик, во времето кога Климент Охридски, заедно со Наум, веќе ги беше длабоко изорал првите бразди на словенската писменост и афирмација на словен-

1) Ј. Каменијат, Византијски извор за историју народа Југославије, т. I, 269—270.

2) Исто, 272, фуснота 16

скиот јазик на литературно поле во Македонија. Поточно кога словенските маси во Македонија ја прифатија глаголицата како свое писмо, што словенските апостоли Кирил и Методија, врз јазикот на македонските Словени од околината на Солун, ја беа составиле, а Климент и Наум толку ревностно ја ширеа меѓу истите словенски маси.

Меѓутоа, токму кога Симеон се обиде да ги оствари и спроведе овие намери во дело на македонскиот простор, тогаш отпорот на словенските маси во Македонија избувна со сета своја жестина. Прво во глаголаштвото на чело со Климент Охридски, кога зад прашањето на писмото почнаа да се изразуваат најразлични интереси, од етничките до економските и политичките, а потоа тој отпор прерасна во силно богомилско движење, кое од темел го разниша бугарското царство, па синот на Симеон, царот Петар, беше принуден да се обрне со посебно писмо за совет до константинополскиот патријарх Теофилакт за упатство што да прави со новопојавената богомилска ерес¹⁾.

Овие две силни движења не само што го разградуваа духовното и политичкото единство на Бугарското Царство, туку тие подготвија терен за отцепување на Македонија

---

¹⁾ В. Н. Златарски, Писмо на цариградскиот патријарх до бугарскиот цар Петар. Историја на бугарската држава през средните векови, I, ч. 2, Софија, 1927, 840—850.

од краткотрајното турано-бугарско владеење. Всушност, богомилството беше идеолошка реакција на големиот судир што настана во темелите на тогашното словенско општество во Македонија, кога тоа во границите на Бугарското Царство се најде под директните удари на бугарските владетели, посебно на Симеон, кој се стремеше македонските Словени да ги стави под своја рака. Со други зборови, тоа беше судир на две концепции на живот, кои се криеја зад два идеолошки табора кои имаа свои потпирни точки во реалноста на тогашните животни движења. Додека глаголството беше словенска реакција на византизмот со грчкото писмо и грчкиот јазик, што го натураа бугарските цареви Симеон и Петар, дотогаш богомилството, опфаќајќи ја и оваа важна компонента во себе, бидејќи богомилите ја пригрнаа словенската глаголица како своја¹⁾, беше, како што вели Н. Филипов, реакција на словенскиот демократизам против византискиот аристократизам²⁾, поточно реакција на слободарските словенки маси во Македонија, против сите облици на експлоатација, насилство и ропство, што ги нудеше новото време и новите господари, особено кога бугарскиот цар Симеон реши да ги уништи

1) Б. Конески, Охридска книжевна школа Македонска книжевност. СКЗ, Београд, 1961, 27.

2) Н. Филипов, Богомилството (происход и съзност), София, 1940, 35

нивните стари племенски форми на живот. Меѓутоа, удирајќи по гентилното уредување и сечејќи ги безмилосно токму тие отпорни жили, во кои беше збиен целокупниот живот на македонските Словени, заедно со нивната животна филозофија, искуство и морал, се јави богомилството и како хуманистичка и како ослободителна сила од туѓо насилство. Хуманистичка беше по изразот за афирмација на слободниот човек како општествено битие, а ослободителна затоа што ги насочуваше словенските маси во Македонија во борба против туѓинецот, кој со сила им натураше феудални форми на живот и со натурање на византизмот се стремеше да го измени етничкиот словенски културен склоп на жителите на Македонија.¹⁾ Всушност, богомилското движење, од една страна, беше продолжение на оној силен отпор изразен во глаголството против

---

1) Богомилството, како побуна што се роди на македонска почва некаде по смртта на Климент Охридски (916), всушност беше словенска побуна против турано-бугарското господство, како што хусизмот во Чехословачка беше словенска побуна против германското господство, на во таа смисла, „застанувајќи во отворена опозиција против византираната бугарска државт, тоа беше, како што забележува П. Мутафчиев, идеен будител на движењето за национално ослободување и државна независност“ на македонските Словени (П. Мутафчиев, Врху филозофијата на бугарската историја — Византизмот в средновековна Бугарија. Философски преглед, год. III, кн. 1, Софија, 1931, 34—35).

турано-бугарскиот притисок, кој својата кулминација ја достигна со поднесената оставка на епископската катедра од страна на Климент Охридски, а која цар Симеон не ја прифати од политички причини¹⁾. Од друга страна, беше претходница на големото востание на македонските Словени во 969 година против турано-бугарското владеење на чело со браќата комитопули: Давид, Мојсеј, Арон и Самуил. Востанието доведе не само до отцепувањето на Македонија од составот на бугарското царство, туку и до создавање на пр-

1) Кога Климент Охридски ја поднесе оставката на епископскиот престол, „царот останал, како што пишува Теофилакт, ужаснат од тоа. неочекувано барање“ и рекол: „Зошто говориш така оче? Како би можел јас да гледам друг да седи на тој престол, додека си ти жив? Како би можел јас да го лишам царството мое од твојот архиерејски благослов? За мене твоето откажување од епископскиот престол е злокобно претскажувтње за моето соборување од царскиот престол“. (Житие на св. Климент Охридски, написал блаж. Теофилакт. Превод од гръцки Д.Т. Лесков, Софија, 1916, 69—71). Оставајќи го Климента на епископскиот престол, поточно задржувајќи го, Симеон ги остави работите во Македонија да течат како што беа текле — онака како што ги беше канализирал Климент, кој со својот огромен авторитет меѓу словенското население го имаше главниот збор. Така и упорноста на Климент Охридски и на глаголашите не само што стана брана во зачувувањето на словенскиот етнос во Македонија во времето на најсилниот турано-бугарски притисок, туку културниот партикуларизам на глаголството стана идеен претходник на револуционерното богомиство и востанието од 969 година.

вата држава на македонските Словени, позната во историјата како Самуилова држава. Меѓутоа, одделувањето на Македонија од составот на Бугарското Царство, турано-бугарската држава, во која Турано-Бугарите докрај го имаа главниот збор и власта ја држеа по свои раце, не беше со долг век. Прво, по успешното востание и одделувањето на Македонија од нејзиниот состав, рускиот кнез Свјатислав во 969 година ѝ нанесе смртен удар, а потоа таа турано-бугарска творба на Балканот наполно ја униши византискиот цар Јован Цимискиј во 971 година, чии државноправни царски традиции ги искористија и Калојан, и цар Самуил, за кого веќе стана збор.

Карактеристично е дека во времето додека траеше руско-византиската војна околу Бугарија, па и по ликвидацијата на турано-бугарската држава во 971 година, браќата комитопули не беа пасивни и не чекаа да видат што ќе произлезе од таа ситуација на североисток на Балканот. Напротив, несредената ситуација во Бугарија тие ја искористија не само да ја консолидираат својата нова држава, туку и да ја заокружат. Меѓутоа, во 976 година, за текот и развитокот на новата словенска државна творба во Македонија се одиграа судбоносни настани. Давид, најстариот брат беше убиен од некои Власи на просторот меѓу Костур и Преспа, додека Мојсеј, во битката со Византијците, трагично загина под сидиштата на Сер.

Така од четворицата браќа останаа двајца и тетрархијата беше заменета со дијархија. Меѓутоа, кога Арон, во желба сам да завладе со државата, подготвуваше заговор против својот брат Самуил, овој тргна кон неговиот дворец и во местото Разметеница, во 976 година, го уби Арона и неговото семејство, освен Ароновиот син Владислав, кого го спаси Гаврил Радомир, син на Самуила. Така Самуил, кој се стремеше кон дијархија, и против својата волја создаде монархија, на чие чело се најде тој сам.

За да ја зацврсти својата власт во овие критични моменти, Самуил тргна со војските на југ, кон Тесалија и Епир, за да ги припои словенските племиња: Велегизите, делови на Драговитите, Ринхините, Војните и Сагудатите кон својата држава и со тоа да создаде хомогено словенско јадро, кое ќе биде подлога на неговите натамошни политички акции на Балканот. До крајот на X век, Самуил успеа да ги ослободи од власта на Византијците не само другите делови на Македонија, освен Солун, туку и да загосподари со цела Тесалија, Епир, со дел од Албанија со Драч, и со цела северна Бугарија. Кога во 997 година се прогласи за цар, Самуил тргна со војските на Дукља, Захумле и Далмација, за да ги припои тие византиски вазални кнежевства, кои беа населени претежно со Словени, кон својата држава. Како во приказна, од малото словенско кнежевство во Македонија, Самуил создаде огромно сло-

венско царство на Балканот, кое ги опфаќаше просторите од Срем на север, до Егејско Море на југ, и од Црно Море на исток до Задар и Јадранско Море на запад, со политички центар прво во Преспа, а потоа во Охрид.

Меѓутоа, византискиот цар Василие II, кој во директниот судир со Самуиловите војски во 986 година, на местото наречено Трајанова врата, двај ја спаси главата, не можеше да го поднесе постоењето на вакво словенско царство на Балканот. Поради тоа, во 1001 година против Самуиловото царство поведе војна која траеше четири години. Во таа војна Василие II успеа да ги стесни границите на Самуиловата држава. За одбрана на другите територии Самуил војуваше со Византијците уште полни десет години. Меѓутоа, кога Василие II успеа да го задуши востанието во Италија, во 1014 година повторно поведе војна против Самуиловата држава на Балканот. Во битката што се одигра кај планината Беласица, Самуиловата војска претрпе тежок пораз. Тогаш по наредба на Василие II беа ослепени 15.000 заробени Самуилови војници, оставајќи му на секој стоти по едно око, за да можат таа слепа армија да ја поведат кај својот цар Самуил. Кога колоната на слепите стигнала во Прилеп и кога Самуил видел какво злосторство ѝ сторил Василие II на неговата војска, претрпе срцев удар и за два дена умре. Неговиот син Гаврил Радомир ја продолжи бор-

бата против Византијците, но во 1015 година, поттикнат од Византијците, го уби Ароновиот син Јован Владислав, на кого Гаврил Радомир во 976 година му го спаси животот. Меѓутоа, ни владеењето на Јован Владислав не беше со долг век. Пред сидиштата на Драч, Владислав падна во 1018 година како жртва на византиски заговор. Со тоа беше окончано Самуиловото царство.¹⁾

Македонските Словени, кои тогаш потпаднаа под власта на Византијците, не можеа да се помират со судбината. Напротив, во 1040 година во Македонија доаѓа до големо востание на чело со Петар Делјан, внук на цар Самуил, а син на Гаврил Радомир, заради ослободување на Македонија од византиското владеење и обнова на Самуиловото царство. Иако Византијците во наредната 1041 година успеаја да го задушат тоа востание, сепак силата на востаниците беше таква, што во еден налет успеаја да завладеат со териториите од Дунав до Деметријада во Грција, вклучувајќи ги покрај Македонија, Србија на север до Дунав, и Тесалија и Епир на југ.²⁾ Меѓутоа, ни тој пораз кој благодарно на предавството на Алусијан, син на царот Владислав, кој со измама го ослепи Делјана, донесе многу крвопролевање во Македонија, бидејќи византиските ка-

---

1) Византиски извори за историју народа Југославије, т. III, САН — Византолошки институт, књ. 10, Београд, 1966, 15—203.

2) Исто, 141—155, 206—210.

знени експедиции се нафрлија на неа, не ги смири македонските Словени. Нивниот слободарски стремеж доведе до второ големо востание во Македонија во 1072 година, со центар во Скопје. На чело на востанието беше Ѓорѓе Војтех.

Бидејќи ова востание, како и првото, имаше за цел, покрај ослободувањето на Македонија, и да го обнови Самуиловото царство, востаниците побараа од зетскиот кнез Михајло, кој по бабина линија беше во крвна врска со Самуиловиот род, да ги помогне востаниците врз оваа основа. Тогаш Михаило го испрати својот син Бодин со 300 коњаници и со војводата Петрил. Бодина, како еден од потомците на цар Самуил, востаниците го признаа за цар. 'Откако' ја собори во поголем дел од Македонија власта на Византијците, Бодин со својот одред се упати кон Ниш, додека на југ кон Костур го испрати војводата Петрил. Војтех со другите востанички сили остана во Скопје, каде што и беше центарот на востанието. Меѓутоа, ни ова востание на македонските Словени не даде плод. Византиската војска во силни налети го зазеде Скопје и го зароби Војтеха а потоа и Бодина на Косово Поле, кој кога чу дека паднало Скопје, тргна од Ниш на помош. Во почетокот на 1073 година востанието беше наполно задушено, бидејќи по тие немили настани и Петрило се повлече со својот одред во Зета. Над цела Македонија

повторно беше воспоставена византиска власт.¹⁾

Востанијата, што следуваа едно по друго, толку ги беа раздвижиле масите во Македонија, што и по крвавите оргии на византиските казнени експедиции не можеше да се воспостави мир. Напротив, бунтовничките песни што одекнуваа низ цела Македонија, а за кои ни говори охридскиот архиепископ Гркот Теофилакт (1091—1108), набргу дојдоа до израз во движењето на париците на чело со Лазар²⁾. Меѓутоа, и ова бунтовничко движење набргу беше задušено од Византијците, па за подолго време настана релативен мир, сè до 1185 година, кога новите

1) Исто, 177—186.

2) Фактот дека обете големи востанија во Македонија, кои дојдоа едно по друго по пропаста на Самуиловото царство, и она под Петар Делјан од 1040—41 година, како и она под Горѓе Војтех од 1072—73 година, минуваа под лозинката „обнова на Самуиловото царство“, па во тој дух, како што вели охридскиот архиепископ Гркот Теофилакт, се „ореле бунтовнички песни“ низ Македонија, јасно сведочи не само за тоа дека македонските Словени го доживувале Самуиловото царство како свое, што не беше случај со словенското население од Мизија (Бугарија), кое нигу учествувало во овие големи востанија, ниту било опфатено со овој дух, — туку е тоа уште еден доказ дека македонските Словени, кои својот политички живот го почнале во таканаречените македонски „Склавении“, во тоа време претставувале логичен свет, поточно поврзана компактна човечка заедница во која ја чувствувале својата посебна народна припадност и етнички индивидуалитет.

немири ги навестија слободарските стремежи на македонските Словени. Овој пат востанието доведе до обнова на државата на македонските Словени. На чело на востанието се најде Добромир Хрс, господар на Струмица, кој, откако ја зацврсти власта во централниот дел на Повардарјето, и својата резиденција ја пренесе во Просек кај Демир Капија, тргна со војската на Пелагонија, каде што го зазеде Прилеп. Неговото владеење траеше сè до 1202 година, кога е уништено, а во 1207 година повторно оживе во лицето на Добромир Стрез. Користејќи се, од една страна, со тешката ситуација на Византијците поради крстоносците кои во Константинопол воспоставија Латинско Царство, и со притисокот на новата „Загорска држава“, која со Калојановото крунисување со бугарската царска круна дури во 1204 година го доби името „Бугарија“, Добромир Стрез, чија престолнина беше во Просек, успеа да ги прошири границите на своето владеење на север до Скопје, а на југ до Солун и Охрид. Меѓутоа, и оваа државна творба на теренот на Македонија набргу престана, бидејќи во 1214 година е убиен Стрез, по неуспешниот обид да го прекрати непријателството со Србија, чија поддршка ја уживаше. По Стрезовото убиство со Македонија завладеаја епирските деспоти, а во 1230 година бугарскиот цар Асен II ја зазеде Македонија и со неа владееше до 1241, односно

само 11 години, кога повторно Македонија дојде под епирските деспоти и Латините — крстоносци.

Меѓутоа, новото владеење не беше за долго време. Српската држава која јакнеше, нагло почна да се шири кон Македонија, па кралот Милутин, во осумдесетите години на XIII век, успеа да завладее со нејзиниот северен дел. Неговите наследници ја продолжија таа акција, која своја завршница доби за време на владеењето на цар Душан. Тој ја зазеде цела Македонија, освен Солун. Тогаш Душан ја пренесе својата престолнина во Скопје и тука го донесе прочуениот Душанов законик во 1349 година, кој во 1354 година го дополни во Сер. Меѓутоа, со ненадејната смрт на цар Душан во 1355 година, кој сонуваше за византиската царска круна, не само што беше запрено натамошното ширење на српското владеење на југ и на исток, туку дојде до политички промени и на теренот на самата Македонија. Користејќи се со посебноста на словенскиот етнос во Македонија, кралот Вукашин и неговиот брат деспотот Угљеша одделија поголем дел од Македонија од составот на Српското Царство и се прогласија себеси за независни владари, додека браќата Дејановиќи — Драгаш и Константин, кои беа господари на северноисточна Македонија со седиште во Велбужд, и понатаму му останаа верни на Српското Царство. Тоа осамостојување на браќата Мрњавчевиќ не беше со долг век, би-

дејќи Османлиите, кои веќе беа на Балканот, ги загрозуваа границите на нивната држава, особено деспотовината на Угљеша со седиште во Сер. За да го запрат навлегувањето на Османлиите во тие простори, браќата тргнаа со своите војски на Едрене, тогашна резиденција на османскиот султан. Ноќта меѓу 25 и 26 септември 1371 година, во ненадејниот напад кај местото Черномен на реката Марица, Османлиите разбија 60.000 Вукашинови и Угљешини војници. составени, главно, од Словени од Македонија. Во таа битка загинаа обајцата браќа — кралот Вукашин и деспотот Угљеша.

Иако Османлиите по таа сјајна победа не завладеаја со цела Македонија, туку ги зазедоа само истурените источни делови на деспотовината на Угљеша, судбината на Македонија беше запечатена, зашто по смртта на кралот Марко, син на Вукашина, кој како турски вазал во 1395 година загина во битката на планина Ровини против влашкиот војвода Мирче, цела Македонија потпадна под директна власт на Османлиите.

IV

Со доаѓањето на Османлиите во Македонија, настапија значителни промени. Не само што Турците ги населуваа градовите и плодните полиња во Македонија, туку со себе донесоа и нова вера, исламот, што имаше за последица еден дел од македонските Словени, во прв ред, приврзаниците на божеството и дел од племството, во првите децении да мине во ислам, додека мнозинството, поради теократското владеење на Османлиите, останаа како христијани во положба на раја, притисната со тешки давачки и кулучење од секаков вид.¹⁾

Не може да се каже дека сето тоа македонските Словени го поднесуваа без отпор и дека биле исклучиво покорена раја. Ајду-

---

¹⁾ Исламизирањето на делови на македонскиот народ не беше завршено во првите децении на османското владеење во Македонија. Напротив, тој процес продолжи и подоцна, а особено беше силен во XVII и XVIII век, кога цели села во западниот дел на Македонија, наречена „Река“, со присилни жерки го примија исламот.

штвото, кое беше присутно уште во првите години на османското владеење, а кое особено зеде замав кон крајот на XVI и XVII век, прерасна, овде-онде, во востанија и бунни од локални размери. Тоа јасно сведочи дека македонските Словени, и во овие прилики, не мируваа. Особено е значајно востанието од 1689 година, познато во историјата како Карпошево востание кое, главно, ја опфати североисточна Македонија.

Иако навлегувањето на австриската војска длабоко на Балканот е еден од факторите на тоа востание, сепак неговите корени лежат во неодржливите прилики во кои живејќа македонските Словени, кои, како и другата раја на Балканот, беа подложени на сурова експлоатација и насилства на Османлиите. Меѓутоа, востанието и овде беше задушено. На Камениот мост во Скопје водачот на востанието Карпош, Османлиите го набија на колец, а потоа, кога со сечилата на своите анцари го распарчале неговото тело, остатоците ги фрлиле од мостот во Вардар. Плашејќи се од казнените експедиции, многу македонски семејства од востаничките краишта, каде што востанието се разгоруваше полни два месеца, ги напуштија своите огништа и им се придружија на српските семејства од Косово, кои под водството на патријархот Арсение III Црнојевиќ бегаа од Османлиите преку Дунав и Сава на територијата на тогашната австриска држава.

Иако Османлиите во испразнетите краишта на Македонија населуваа Албанци, кои поради мухамеданската вера ги сметаа за „посигурни“, сепак поразите што ги трпеше османската војска на европските боишта во наредните децении доведоа до вистинска анархија во земјата, особено и затоа што и извлекувањето на европскиот капитализам во Османската Империја ги менуваше феудално-спахиските односи. Османските феудалци, во желба да ги намират своите парични потреби за купување на разновидна индустриска стока што ја нудеше европски Запад, почнаа своите спахилаци да ги претвораат во приватни добра-чифлици, додека јаничарите, инаку платена војска, се посветува на разни занаети и со тоа му откажува послушност на султанот. Централната османска власт, која својата воена моќ ја градеше врз тимарско-спахискиот систем и врз јаничарската војска, во прво време ѝ се спротивстави на таа појава. Меѓутоа, бидејќи распаѓањето на воените сили сè повеќе и повеќе доаѓаше до израз, султанот Селим III под влијанието на Француската револуција, а наоѓаше спас на ослабеното царство во централизација на државната управа и во создавањето на дисциплинирана војска, реши да изврши реформа на војската, да создаде модерна армија по примерот на тогашните западни европски сили. Спахиите и јаничарите, па дури и одделни паши, каков што беше Пазван-Оглу во Видин, Али-паша

Јањински, Махмуд-паша од Скадар и други наеднаш му откажаа послушност на султанот и почна да дејствуваат самостојно во своите пашалаци, особено и затоа што многу отпадници од редовите на јаничарите веќе им ги понудија своите „услуги“ на тие самоволни моќници. Насилствата и разбојништвата сè повеќе земаа замав во земјата. За да ги одбегнат директните насилства на разбојничките банди и самоволното ограбување од страна на турската администрација по селата, добар дел од македонските Словени почнаа да ги напуштаат селските огништа и да одат во градовите на Македонија, каде што имаше и поголема лична безбедност.

Така дојде до тоа градовите на Македонија, кои пред таа миграција беа обични турски касаби, во кои покрај Турци живеела и мал број Евреи, Ерменци, Власи и по некој Грк, обично владиката и луѓето околу него, наеднаш да станат словенски градови, со повеќе илјади, а некаде и повеќе десетици илјади жители, како што беа: Солун, Скопје, Битола, Прилеп, Велес, Серез, Кукуч и други градови во Македонија.

Во новата средина еден дел од новиот словенско-македонски елемент, купувајќи земја, почна да се занимава со градинарство, други одеа да учат занаети, а побогатите ѝ се посветија на трговијата. Меѓутоа, и покрај првобитните тешкотии околу прилагодувањето кон градската средина, иднината во овој нов градски елемент беше загаран-

тирана, бидејќи околината на градовите претежно беше населена со словенско население. Македонските селани, кои пред оваа миграција продаваа и купуваа стока од Евреите, Власите и Турците, сега наднаш овие работи почнуваат да ги вршат со свои луѓе — Словени, со кои им беше полесно, поради етничката блискост, да дојдат во поблиски односи. Благодарейќи на таа окоаност, во градовите на Македонија почна да се создаваат богати трговци од редовите на словенскиот елемент, кои набргу станаа и централни фигури во животот на Македонците. Тие богати и влијателни луѓе не вазгуваа само во раководствата на црквено-школските општини, туку низ општинските тела почнаа сè повеќе да ја застапуваат „нацијата“ пред световните и духовните власти.

Иако капиталот во тоа време на теренот на Македонија се јавуваше, главно, во вид на трговски капитал, а помалку како индустриски, сепак тој во својот развoток водеше кон пошироки интеграциони процеси на македонското подрачје. Тоа економско поврзување на Македонија имаше огромно значење за конституирањето на македонската нација. Во тој сообраќај на стоковниот промет, каде што словенското население од разни краишта на Македонија поради натуралното стопанство живееше одвоен живот, не само што се разбиваа рамките на локалното натурално стопанство, туку еднаквите животни интереси што ги нудеше капиталис-

тичката поделба на трудот почнаа да отвораат широки видовици и да ги разбудуваат стремежите кај словенското население кон национално единство. Историската судбина на словенскиот елемент на територијата на Македонија и етничката посебност, јазикот и обичаите, и овде беа надворешни рамки во кои можеше да се развива и економски да се поврзува пошироката човечка заедница — македонската нација. Меѓутоа, токму во моментот кога македонската нација започна да се афирмира како посебна словенска нација на македонски терен, најдоа тешкотии во грчката духовна хегемонија, која преку грчката црква и грчките училишта уште порано се беше зацврстила во Македонија. За да ја зачуваат барем етнократската предност на тие терени, врз основа на она што грчките националисти „докажуваа“ дека е Македонија „грчка земја“, грчката влада од Атина, преку грчките владици во Македонија, настојуваше јазикот на македонските Словени да не добие право на граѓанство во црквите и школите. „Овде не е Русија или Србија“, говореа грчките владици во Македонија, „па во црквите и школите да се употребува словенскиот јазик. Овде е Грција, и јазикот во школите и црквите мора да биде грчки.“

Околу ова централно прашање — дали македонските Словени се Грци или Словени, од кое и зависеше воведувањето на словенскиот јазик во црквите и школите во Маке-

донија, а со тоа и натамошната афирмација на македонската нација како словенска, избрши судир меѓу претставниците на грчкиот национализам во Македонија и македонските Словени.¹⁾ Последните, кои убаво ја гледаа разликата меѓу верата и народноста, категорички го отфрлаа тврдењето дека се Грци, и како изразити Словени не сакаа да ја слушаат литургијата на грчки јазик по црквите и наставата на грчки јазик по школите во Македонија, кои ги сметаа за свои. И додека македонските Словени во борбата против грчката духовна хегемонија го бранеа словенството од притисокот на грчките националисти, таа борба најперфидно ја искористија бугарските националисти. Тие под фирмата на словенството им понудија сојуз на Македонците за заедничка борба против грчката духовна доминација, барајќи, исто како и македонските Словени, од црквите и школите во Бугарија да се исфрли грчкиот јазик и да се воведат настава и богослужба на словенски јазик.

¹⁾ Кога говориме за претставниците на грчкиот национализам во Македонија, строго треба да се води сметка дека прави Грци, освен владиците и црковните слуги немаше во северна и средна Македонија. Единствени претставници на „грчкиот“ национализам во Македонија, со исклучок на јужна Македонија, каде што имаше малку автохтоно грчко население, чиј број денеска е тешко да се одреди, беа некои елинизирани Власи, приврзаници на Цариградската патријаршија (М. Филиповиќ, Шанцари у Велесу, Скопје, 1936, 176).

Динамиката на бугарската национална преродба во 50—60-те години на минатиот век, зад која по Кримската војна (1853 — 1856) застана не само царска Русија, туку во ова време беше помагана непосредно и од Кнежевството Србија, ги засили македонските надежи за ослободување како од грчкото духовно тјторство, така и од османлиското петвековно ропство. Наоѓајќи се на ист фронт против грцизмот, дел од македонската интелигенција и чаршија го прифати понудениот сојуз од Бугарите, особено затоа што последните во почетокот не само што не закачаа по македонските особености, туку привидно ги поддржуваа желбите на Македонците да се обнови Охридската архиепископија, како заедничка црква на обата словенски народи. Првотемелните ветувања дека ќе се обнови Охридската архиепископија, како заедничка словенска црква ги одушеви мнозина македонски борци против грцизмот, особено граѓаните на Охрид, на чело со Димитар Миладинов и Глигор Прличев.¹⁾ Меѓутоа, набр-

---

1) „Народот, вели К. Шапкарев, се воодушевуваше од идејата за обнова на Охридската независна архиепископија, или, како што ја нарекуваа месните жители — Охридска патријаршија; секој се потсетуваше или си замислуваше како изгледала таа во златните времиња кога постоела. Во тоа беа толку уверени, а особено граѓаните на Охрид, што не ги согледуваа големите тешкотии што ќе настанале околу нејзината обнова“ (К. А. Шапка-

ту дојде до израз она на кое македонскиот народ најмалку се надеваше. Наместо бугарските водачи, како побудни, да им помогнат на македонските водачи во полесното наоѓање на себеси во темнината на историјата, почнаа да ја поттураат мислата, прво прикриено, а потоа се поотворено, дека македонските Словени не се Македонци, туку Бугари, а дека терминот „македонски“, кои тие го употребуваат како своја национална ознака, не е народно име, туку „грчко“ и географско, па како такво треба да се отфрли.

Во таквата ситуација, кога бугарските националисти од името на панбугаризмот фактички го негираа македонското национално име, што во ова време дојде до израз, по природата на работите, Македонците мораа да реагираат остро, особено кога по трагичната смрт на браќата Миладиновци во 1861 година, бугарските националисти почнаа да удираат и по македонскиот јазик, барајќи од училиштата во Македонија да се отфрлат не само грчките и српските учебници, туку и македонските,¹⁾ па наместо нив нудеа бугарски, зашто македонскиот јазик, како што се изразуваа Бугари-

---

рев. Материјали за историјата на възраждането на Българщината в Македония. 18—54. — 1884, София, 1892, 166)

1) Б. Конески, Македонските учебникари од 19 век, Скопје, 1949.

те, „сврди на арнаутизам и грцизам“¹). Тогаш дојде до оној судир, за кој подоцна, во 1871 година, пишува и Петко Р. Славејков, кога Македонците јасно ги увидоа завојувачките апетити на младата бугарска буржоазија во однос на Македонија, па почнаа да му се спротивставуваат на бугарското навлегување во Македонија, изјавувајќи дека „едно е бугарско, а друго македонско“, дека Бугарите се Татари и Шопи, а Македонците се Словени, па во тој судир со бугарските националисти, отфрлајќи ги бугарските учебници што ги испраќаше бугарската цариградска општина бесплатно, велеа: „Едвам се ослободивме од Грците, Шопи ли (Бугари — Д.Т.) сега ќе ставаме“²).

Истапувањата на македонските патриоти дека Македонците не се Бугари, туку посебен народ — Македонци, и отфрлањето на бугарскиот јазик како „шопски“ и неразбирлив за македонските деца, ги изненади бугарските водачи од Цариград. Тоа ги збунува, бидејќи ова струење во тоа време стана особено силно, па со својата појава им ги матеше мегаломанските планови на бугарските националисти, кои веќе беа фрлиле око на Македонија и сонуваа за нејзиното приклучување кон една идна „Велика Бугарија“. Затоа и бугарските национални вода-

1) Еден истински Македонец, Една истина. Вес. Право, бр. 40, Цариград, 30 ноември 1870.

2) Исто.

чи, кои невнимателно го открија ова прашање во јавноста, набргу потоа не само што ги затворија сите страници на своите весници и списанија за македонските настани, туку потајно, без голем шум, глуво, внатре во Македонија поведеа беспопштедна борба против ова македонско струење, кое очигледно ги доведуваше во прашање сите планови на бугарските националисти во однос на Македонија.

Со оглед на тоа дека царска Русија веќе ги беше зела Бугарите во свои раце, Русите го активираа ова прашање во европските средини, но не како прашање дека македонските Словени се посебен словенски народ на Балканот, како што се изразуваше тоа на македонскиот терен, туку како прашање — дали се тие „Грци“ или „Бугари-Словени“. Тезата што малку подоцна ја исфрлија српските националисти, според која македонските Словени се „Срби“, во овој почетен период на европската дискусија за националноста на македонските Словени уште не беше поставена, бидејќи српската влада сè до смртта на кнез Михаило (1868), имаше други цели и стремежи на другата страна на Балканот.

Меѓутоа, така поставеното прашање за карактерот на македонските Словени во европскиот научен и политички свет, произлегуваше не од фактот дека македонските Словени навистина биле „Грци“ или „Бугари“, туку од замрсеноста на проблематиката на

самото македонско битие. Бидејќи македонските Словени спаѓаа под јурисдикцијата на Цариградската патријаршија и беа припадници на „грчката“ православна вера, а по етничката припадност беа Словени, грчките и бугарските националисти, зад кои стоеја заинтересираните европски сили, во прв ред царска Русија и Австрија, сакаа таа „двојност“ да ја искористат секој за своите тесни националистички интереси. На Грците им пречеше словенското потекло на Македонците, а на Бугарите црковната припадност и македонското име. Поради тоа, започнаа оние бескрајни дискусии во европските научни и политички кругови околу народноста на македонските Словени. Грчките националисти, кои сонуваа за „Голема Хеллада“, во овие дискусии „докажуваа“ дека се Македонците „пословенчени Грци“, па според тоа ѝ припаѓаат на „грчката“ народност, што значеше дека европските сили треба да одлучат Македонија да ѝ припадне на грчката држава. Бугарските, пак, лидери, потпомогнати од Русите и руската царска политика, која тогаш почна да ги прави првите чекори за создавањето на една „руска заддунавска губернија“, тврдеа спротивно, т.е. дека Македонците како Словени не можат да бидат Грци, туку „Бугари“. Меѓутоа, додека едните „докажуваа“ дека македонските Словени се Грци, а другите Бугари, на теренот на Македонија сè посилено се слушаа гласови од средината на самите Македонци

дека тие не се ни Грци, ни Бугари, туку Македонци, потомци на старите Македонци, кои во својот национален романтизам старите Македонци со Александар Велики ги сметале за „Словени“.¹⁾

Тоа истапување на македонските патриоти во одбрана на посебниот македонски национален индивидуалитет, особено ги погоди бугарските националисти. Сакајќи Европа да не дозволи за стварната состојба во Македонија, бугарските националисти, кои веќе врз основа на старобугарското царство во границите на идната бугарска држава ја визуелирираа и Македонија, им се спротивставија на таквите македонски настапи. Парадоксалните теории за некаква физиолошка врска меѓу македонските Словени и старите Македонци, кои во својот национален романтизам ги изнесуваа македонските патриоти, беа онаа слаба точка со која се користеа обете пропаганди. Додека грчките националисти врз база на македонското име ги прикажуваа македонските Словени пред Европа како „Грци“, бугарските националисти, пак, кои во овие македонски определувања гледаа, како што вели П. Славейков, „знаци на национална свест“²⁾, сè повеќе ја протурраа мислата дека е тоа име „географско“, а не етничко, па тврдеа дека македон-

¹⁾ Д. Ташковски, Раѓањето на македонската нација, 155—175.

²⁾ П. Славейков, цит. статија.

ските Словени се, во суштина, „Бугари“, кои под дејството на грчката пропаганда и туѓото долговековно ропство ја заборавиле својата „бугарска“ народност, и го прифатиле македонското „грчко“ име за национално. Гледајќи ги знаците на националното освестување на македонскиот народ, бугарските националисти не само што ги нападнаа тие теории, туку и носителите на тие македонски национални идеи почнаа да ги нарекуваат или „гркофили“, кои божем од некои „посебни“ интереси се декларираат со „грчкото“ име Македонци, или за „незналци“ и „глупи луѓе“¹⁾.

Во почетокот такво мислење стекна и Европа, па на изјавите на македонските патриоти дека не се ни Бугари ни Грци, туку Македонци, не обрнуваше посебно внимание сè до моментот додека македонскиот народ, во афирмацијата на својот посебен национален индивидуалитет како словенски, не ги разби сите тези и теории за „бугарскиот“, „грчкиот“, а подоцна и „српскиот“ карактер на Македонците, јасно укажувајќи дека врз основа на старите државни традиции не може да се гради мит за „бугарството“, „грцизмот“ и „србизмот“ на македонскиот народ. Меѓутоа, полетните балкански буржоазии, кои имаа поддршка од големите сили, Бугарија од царска Русија, Грција од Англија и Франција, додека Србија, поради сво-

---

¹⁾ Исто.

јата политика, помалку или повеќе, беше оставена сама на себе, не обрнуваа внимание на тоа, особено затоа што зад македонските Словени не стоеше ни една од европските сили. Не поради тоа што не ја согледуваа посебноста на Македонците, туку поради нејзината географска положба, па ако Русија и Австрија сакаа да излезат на Солун, во Македонија мораше да се дојде преку бугарските или српските територии, па во таа комбинација руската царска влада ја нудеше Македонија ту на Србија, ту на Бугарија¹⁾), додека Англичаните и Французите,

¹⁾ „Општо е познато, стои во документот на тајната архива на царската руска влада од 12. II. 1878 година — дека нашата (руската — Д.Т.) политика спрема јужнословенските народи на Балканот се движат во рамките на одбраната на нашите (руските — Д.Т.) интереси по источното прашање. Ослободувањето на неослободените јужнословенски народи од турското ропство секогаш треба да биде прилагодено кон нашата политика во тој дел на светот. Ние своевременно бевме готови да дадеме поддршка за зближување на Србија со Грците и на Црна Гора со неослободените словенски народи. Но, сегашното српско ренегатство, на чело со Блазнавец и Јован Ристик, премногу се оддалечи од Русија. Нотата што ја испрати нашето Министерство за надворешни работи на 27 ноември минатата година, не донесе никакви резултати. Затоа и ни одговара едно ослободување на Бугарија во широки граници, бидејќи нејзината територија, во географски поглед, има дури и предност во однос на Србија, бидејќи нејзините граници се пред влезот во Цариград. Поради тоа, подобро е Македонија, која порано ѝ ја ветивме на

за до го спречат излезог на Русија и Австрија на Средоземјето, ја форсираа Грција и грчките мегало, односно великогрчката идеја. Историските традиции на соседните народи, на Бугарите, Србите и Грците од времето на феудализмот, кои бугарските, грчките и српските националисти ги истакнуваа како „свои“, беа оној капитал со кој тие пропаганди стапија на македонски терен.

Присуството на тие пропаганди во Македонија, придружено со музиката на големите европски сили, пред сè, на Русија, Австрија и Англија во моментот кога македонската нација се бараше самата себеси во темнината на минатите настани, уште повеќе го отежнуваше не само нормалното конституирање на македонската нација како посебна нација на Балканот¹⁾, туку и ги оддалечуваше

Србија (по оддалечувањето на Србија од Русија — Д.Т.) да влезе во составот на една нова бугарска држава, индиректно под наша управа“ (Archivio Santa Congregazio de propaganda fide. Indice della Ponenza di Aprile 1878. Semm. XI, 70 — 84 — Руски документ од 12 февруари 1878 година. Цитирано според С. Димевски, цит. дело, 13).

¹⁾ Без оглед на тоа што настанокот на секоја нација, па и на македонската, не е плод на феудализмот, туку е врзан за капиталистичката поделба на трудот, сепак уделот на феудализмот е значаен за создавањето на идеолошко-политичка синтеза која би одговарала на суштинските текови и интереси на македонските словенски маси, кои во тоа време се стремееа кон национална афирмација, поточно кон воспоставување на историски континитет со средновековното минато, и со тоа своја-

македонските витални сили од решавањето на горливите проблеми. Наместо да се работи на мобилизација на македонскиот народ против османската тиранија, главен и најсилен непријател, се разботеше на тоа одделни националистички пропаганди да ги искористат овие револуционерни сили во борбата на една пропаганда против друга. Всушност, оваа борба, во која соседните буржоаски пропаганди, присутни на македонската почва, ги туркаа македонските маси поради своите империјалистички интереси и пресметувања околу завојувањето на Македонија, беше и една од најтрагичните околности за македонското национално движење. Точно е тоа дека во таа борба една пропаганда истиснуваше друга, но странската доминација на теренот на Македонија со тоа не ослаби. Во краиштата каде што гу-

---

та иднина, како и сите „историски“ народи, да ја стават под „светото“ историско право, како една од силните компоненти во создавањето на националната свест. Фактот што државните творби и големите востанија на македонските Словени во средниот век се јавуваат под друго име, а не под македонско, под кое се конституирала македонската нација во XIX век, практично им отежнуваше на Македонците да се видат себеси појасно во историското минато, па тоа „неисториско“ минато под туѓо име доведуваше до талкање и неизвесност. Со тоа најперфидно се користеа соседните националистички пропаганди (српската, бугарската и грчката), кои во тие критични моменти на македонската историја се нашле на теренот на Македонија.

беше грцизмот, се ширеше и јакнеше бугаризмот, или обратно, таму каде што губеше бугаризмот, добиваше србизмот. Македонија, всушност, во текот на целата втора половина на XIX и почетокот на XX век беше терен на кој се судираа многукратни интереси: бугарските, српските, грчките, руските, австриските, романските, турските и други. Сите тие сили влегуваа во оваа борба со посебни интереси и настојуваа не само да ги разбијат и елиминираат спротивните движења, туку што е најважно, сите беа единствени во тоа да го задушјуваат посебно македонското струење кое, фактички; им го затвораше патот на туѓите пропаганди. Иако бугарската пропаганда, особено со создавањето на егзархијата со ферман на султанот од 28 февруари 1870 година, како божемна „словенска“ црква, имаше и најмногу успеси на теренот на Македонија, бидејќи и најбудалестиот не сакаше да оди со Грците поради своето словенство, сепак настапот на српската пропаганда во Македонија своеобразно дејствуваше во повеќе правци. Самиот факт дека една словенска земја изјавуваше дека македонските Словени не се Бугари, и во замена „докажуваше“ дека се Срби, предизвика не само жива дискусија во научниот и политичкиот свет, туку особено дејствуваше силно врз разгорувањето на македонската национална свест, зашто Македонците од овие хегемонистички стремежи на Србите и Бугарите уште поубедливо сфатија дека тие

тако Словени претставуваат нешто трето и посебно, па во тоа дојдоа и до послани организирани македонски настапи, што го забележуваа и дипломатските претставници.

Меѓутоа, во овие превирања на Балканот се случија такви настани, кои го одложија свој сложен остер судир меѓу Македонците и туѓите национални пропаганди. Дојде босанско-херцеговското востание од 1875, а потоа војната меѓу Србија и Турција, која во следната 1877 година се претвори во војна меѓу Русија и Турција, па повеќе и не се решаваа прашања од црковен и национален карактер, туку прашања од политичка географија и поставувањето на државни граници со помош на оружје и диктати. Руската влада, која со силата на оружјето диктираше мир во Сан Стефано на 3 март 1878 година, своите стремежи да излезе на Бело Море ги реши на тој начин што по победата над турската војска создаде своја руска губернија на Балканот, под името Санстефанска Бугарија, во која, покрај териториите на Бугарија, Тракија и некои делови на југоисточна Србија, влезе речиси цела Македонија, со исклучок на Солун. Западните сили, во прв ред Австрија, која уште порано склучи тајна спогодба со Русија за поделба на интересни сфери на овој простор, одбија да го признаат ова „руско чудо“, па на Берлинскиот конгрес во 1878 година го распарчаа ова недоносенче и делумно извршија поделба на турската оставштина на Балканот,

при што Македонија, како небугарска земја, и ја вратија на Турција.

Иако под притисок на големите западни сили не дојде до остварување на санстефанската фикција, бидејќи тие можеа да прифатат едно ослободување на Бугарија во разумни етнички граници, но не и создавање на една „Голема Бугарија“, како инструмент на руската царска политика и руските интереси на Балканот, во која би влегле туѓи народи и туѓи земји, сепак ваква фиктивна Санстефанска Бугарија по Берлинскиот конгрес стана опсесија на младото бугарско кнежевство, стана, како што иронично вели Д. Благоев, „национален идеал“, „голема национална задача“ за бугарските националисти, особено по пловдивскиот пресврт во 1885 година, кога Кнежевството Бугарија ја анектира источна Румелија, односно денешна јужна Бугарија. Сега беше на ред Македонија и југоисточна Србија, па по победата над српската војска во 1885 година, бугарската влада со сите сили тргна кон припојување на споменатите земји кон Бугарија. Зракот на надеж да не се отстапува од Санстефанска Бугарија не доаѓаше веќе од царска Русија, туку, што е најинтересно, од оние европски сили кои ја распарчаа Санстефанска Бугарија на Берлинскиот конгрес, откако се уверија дека нова Бугарија не плива повеќе во руските води, а за да го направат јазот меѓу Русија и Бугарија по-длабок, го признаа „присоединувањето“ на

источна Румелија кон Кнежевството Бугарија, па со тоа беше направен не само првиот чекор кон остварување на санстефанскиот идеал, туку окуражени од ставот на големите европски сили, посебно од Германија, бугарските националисти ги зголемија своите анексионистички апетити кон Македонија. Поточно да овладеат со плодните полиња на Македонија и да се добие излез на отворено море преку Солун и Кавала, „без кое, како што велеше во ова време бугарскиот шовинист А. Шопов, бугарската држава на Балканскиот Полуостров станува безначајна и без смисла, зашто Солун треба да биде главна врата на таа држава, да биде најсветол прозорец на таа зграда.“¹⁾

1) Дека бугарските влади не одеа во својата иредента на Македонија поради некакви „етнографски права“, туку за освојување на туѓи територии заради опицливите бугарски интереси може да се види не само од горното излагање на Шопов (Офейков, Македонија в време на хиљадагодишнината на св. Методиј, 2—3), туку далеку пред него овој пат го зацрта Стојан Чомаков, кој на советувањето на бугарските национални водачи во Ортскеј-Цариград во 1873 година, кога „севернобугарската“ група на чело со егзархот инсистираше да се напуштат сите планови за припојување на македонските епархии кон бугарската егзархија, бидејќи нема смисла бугарскиот народ, кој со толку маки доби своја црква, да трпи шизма и да вложува толку напори за некои „јогуртчи и бозации“ во Македонија, налутено стана и ги кажа следните зборови: „Господа, Бугарија има потреба од Бело Море, бидејќи Црно Море е езеро, а народи што немаат отворени мориња се осудени на про-

Бидејќи македонската национална свест и свеста за територијалниот интегритет на Македонија, што беше извор на веќе достигнатата степен на економската и општествената интеграција се повеќе ги освојуваше словенските маси во Македонија и се јавуваше како силна струја наспроти грчкиот, српскиот, а особено бугарскиот притисок, бугарската влада, која од своето создавање коваше заговори за анексија на Македонија, за да го прикрие тоа национално струење во Македонија, ја стави на индекс секоја македонска пројава. Не само професорите, учителите и поповите од македонско потекло, кои беа во служба на егзархиските училишта и цркви во Македонија, и секој оној што ќе се пројавеше со македонството или се отпушташе од работа, или со потплатување на турските власти беше депортиран од Македонија во Кнежевството Бугарија, како што е случајот со скопскиот митрополит

паст“ (А. Шопов, Из живота и дейноста на д-р Стојан Чомаков, БАН, Софија, 1918, II, 36). Со други зборови, не се во прашање „јогуртчи и бозани“, како што Македонците на овој собир беа наречени од „севернобугарската“ група, туку патиштата кон Солун и Кавала, плодните полиња на Македонија, кои подоцна, по завршувањето на Првата светска војна во бугарскиот парламент, како социјал-демократски претставници така релјефно ги изложија Димитар Благоев-Дедото и Христо Кабакчиев, зашто веќе говоревме понапред во овој труд.

Теодосија¹⁾, туку за да може во главата на просечниот Бугарин да всади одредени националистички стереотипи — дека Македонија е „бугарска земја“, а Македонците се „Бугари“, и даде посебна улога на бугарската историска наука, која по пловдивскиот преврат од 1885 година се претвори во фабрика на илустриции и фалсификати. За да го убеди бугарскиот народ дека барањата за словенска Македонија и за другите небугарски земји се „праведни“ и „историски“, бугарската историска наука, во служба на дневната политика, врз основа на постојното, но некогашното турско-бугарско царство, кое име во XIX век го понесоа словенските поколенија во Бугарија како национално, изгради цел концепт за „словенството“ на старобугарската држава, за да ги прикаже Македонците како „Бугари“, бидејќи во рамките на ова турско-бугарско царство, иако кратко трајно, влегувала некогаш и Македонија. Тезата на П. Шафарик дека предците на денешните Бугари не се Словени, туку Урало-Фини²⁾, или на Тунман, Енгел и Френк, дека

---

1) С. Димевски, Митрополитот скопски Теодосиј. — Живот и дејност — (1846—1926) Скопје, 1965, 158—163.

2) Урало-Фините се номадски народ од турско потекло, поточно од урало-алтајско, кој живеел меѓу Северното Море и Каспиското Езеро, јужно од Финскиот Залив и источен Балтик.

се Турано-Татари²⁾, Хуни³⁾, па дури и Готи⁴⁾, кои божем се претопиле во Словени, беше неаргументирана и несфатлива не само за

2) Турано-Татарите се народ од туранско-монголско потекло. Инаку, Татарите живееле со номадски живот меѓу Урал и Тихи Океан, кои околу 1200 година ги обедини Џингис-кан и ги поведе во освојувања. Во текот на XIII и XIV век тие навлегуваат во Европа и преку јужна Русија ја ограбуваат Полска, Унгарија, Хрватска и Далмација, а преку северна Босна, Србија и Бугарија се вратија во базенот на Долна Волга, каде што го формираа Кипчачкиот ханат. Извесни делови останаа на просторот на североисточна Бугарија, па оттука и научниците на XVIII и XIX век за означување на Аспаруховите Бугари го употребувале името Турано-Татари.

3) Хуните се номадски народ од турано-монголско потекло од централна Азија. Првобитно живееле на север и запад од реката Хунах, а во III и II век пред нашата ера минале на територијата на Монголија и на јужниот Прибајкал, каде што формирале племенски сојуз, познат по кинеските извори под името „Хуну“. Дел од нив, западните Хуни, основале ново царство во степите на источен Казахстан, а во II век од нашата ера минале зад Волга и ги населиле Донските степи, вклучувајќи во себе и други турански племиња. Во 375 година Хуните стигнале до Карпатите, а 445 година, под раководството на Атила ги нападнале териториите на Римската Империја. Во тие напади, во 451 година, доживеале пораз, а во 453 година умира и Атила. Делови на Хуните ја населуваат Панонија, а подоцна исчезнуваат од историската сцена.

4) Готите се источногермански племиња, кои во I век на нашата ера се преселиле од Скандинавија и Балтик во базенот на Долна Волга, а кон средината на II век се преселиле на бреговите на Црно Море. По престојот во украинските степи во III век, почнува нападот на териториите на Римската

надворешниот свет, туку и за самите бугарски маси се јавува и друга почудна теорија, која го застапуваше гледиштето дека денешните Бугари не се Словени, туку Хуни, Турано-Татари, па дури и Готи.¹⁾

Империја, кога преку Мизија и Тракија навлегле во Грција. Оттаму се сузбиени и кај Ниш во 269 година претрпеле пораз од Римјаните кои ги предводел римскиот император Клаудие. Меѓутоа, императорот Аурелие им дозволил да ја населат Дација, каде што мирувале околу половина век. На тие простори Готите се поделиле на две групи: Западни Готи (Визиготи) и Источни Готи (Остроготи). Првите биле сместени источно од Дњестар, а вторите меѓу Дњестар и Дунав. Истиснати од Хуните, Западните Готи во 378 година го победиле Валенс и под римскиот император Теодосие Велики стапиле во римска служба. Под Аларих во 402 година упаднале во Италија, а во 410 година го освоиле Рим. Во 412 година, под Атхаулх отишле во јужна Галија, а оттаму во Шпанија, каде што нивниот водач Вално (418—441) го основал Западното Готско Царство, кое траело 711 година, кога го уништиле Арабјаните.

Источните Готи, повеќето во сојуз со Хуните, кои по Атилината смрт ја населиле Панонија, тргнале со Теодорик во Италија, го собориле Одоакар и основале Источното Готско Царство, кое траело сè до 555 година, кога било уништено од византискиот војсководач Нарзес.

¹⁾ Интересно е да се истакне дека во бугарската историографија за етногенезата на бугарскиот народ, според „потребите“ на бугарската политика, има две решенија: едното е дека денешните Бугари се „чисти“ Словени, а второто — дека се Турано-Хуни, па дури и Готи, случај единствен во историјата на народите. Додека бугарските националности очекуваа царска Русија да им ги реша-

Вештачката билка за „големината“ на бугарскиот народ за „славното“ минато, мораше вештачки да се храни. Со оглед на тоа дека на таквата фиктивна теза не можеше да ѝ се најде корен во старите извори за „словенизирањето“ на турано-бугарската др-

ва црковните и територијалните прашања во втората половина на XIX век, при ослободувањето од Турците се прогласуваа себеси не само за „чисти“ Словени, туку и Аспаруховите Турано-Бугари ги прогласуваа за „Словени“. Меѓутоа, кога дојде до оладување на односите со Русите и кога бугарската надворешна политика почна да се врти кон Германија, словенството на Бугарите почна да им пречи, па ја истакнуваа теоријата дека тие не се Словени, туку Турано-Хуни, па дури и Готи, слично на она што го правеше туркофилската струја пред ослободувањето на Бугарија на чело со Ст. Чомаков, Г. Крстович и други кои, верувајќи дека бугарското прашање ќе биде решено во границите на Отоманската Империја, каде што Бугарите ќе ја играа истата улога што ја играа Унгарците во Австро-Унгарската монархија, истакнувајќи пред турските државни врвови дека во жилите на селашните Бугари тече турано-татарска крв, па со тоа се и сродници на Турците, при што словенскиот јазик на кој говорат е само надворешно обележје. Всушност, таа двојност во етногенезата на бугарскиот народ, која во бугарската наука варираше според политичките прилики од минатиот век до крајот на Втората светска војна е етногенетски израз на таканаречената политика на „два коња“, при што едниот симболично ја претставува царска Русија, а вториот Германија, изразена со зборовите на Стефан Стамболов: „Кога ќе се умори едниот коњ (мисли на рускиот), тогаш ќе скокнеме на другиот (мисли на германскиот — Д.Т.), за да можеме сигурно да стигнеме до целта“ — (до Македонија — Д.Т.).

жава, почнаа да се создаваат севозможни вештачки конструкции. Се измислуваа настани кои не се случиле, фризирани се и до-терани според своите политички прагмати-стички цели, само за да се докаже дека де-нешните Бугари имаат право на старобугар-ското државно наследство, па со тоа и пра-во на словенска Македонија која, како и многу други словенски и несловенски земји некогаш, макар краткотрајно, влегувала во рамките на конгломератното Турано-Бугар-ско Царство.¹⁾ Меѓутоа, не спиеше ни друга-

---

¹⁾ Откако Словените ја населија Македонија кон крајот на VI и во почетокот на VII век, па сè до XX век, кога во 1912 година престана петстого-дишното ропство под Османлиите, за да биде за-менето со друго од соседните држави кои, во на-редната 1913 година, веќе ја поделија Македонија меѓу себе, бугарското владеење над Македонија во обете бугарски царства, во првото од 904 до 969 година и во второто од 1230 до 1241 година траеше вкупно 76 години, ако не го земеме предвид вла-деењето на кнез Борис и Симеон од 865 до 904 го-дина кога, практично, турано-бугарските владетели и немаа којзнае каква директна власт над маке-донските Словени, туку беа задоволни со тоа што последните ја признаваа врховната власт на бу-гарските владетели, а всушност имаа своја неза-висна внатрешна управт на чело со своите кне-зови. Ако овие години на бугарското владеење над Македонија, со целата или над нејзини делови, го споредиме со српското, од Милутина па сè до бра-ќата Мрњавчевиќ, кое вкупно траеше 83 години, бугарското владеење над македонските Словени уште нешто и значи. Меѓутоа, ако го споредиме со владеењето на Византијците над Македонија, кое

та страна. Во тие настојувања на бугарската историска наука и на бугарската влада да ја фалсификуваат историјата, кога великобугарските реакционери и шовинисти легнувале и станувале во мислите со „голема Бугарија“ односно со санстефанската фикција, во Македонија дојде до формирањето на Внатрешната македонска револуционерна организација (ВМРО) во 1893-94 година, која во целиот тој заговорнички сплет против македонската слобода, ја истакна паролата борба за „автономна Македонија“.¹⁾

изнесува 225 години, не сметајќи го она кое се сведуваше само на признавање на византиската врховна власт, а особено со владеењето на Османлиите во траење од 517 години, или со владеењето на самите македонски Словени, слободно или полузависно од 409 години, тогаш со право се поставува прашањето како можат денешните Бугари да претендираат на Македонија, кога од 1310 години, односно полни 12 векови од вкупно 13, немале никаков допир со македонските Словени, поготово затоа што првото бугарско царство било царство на Турано-Бугари, а не царство на нивните предци Словени кои, како и македонските Словени, биле под власта на Турано-Бугарите сè до 971 година.

1) Со притисокот на Османлиите, а особено оној што доаѓаше од соседните пропаганди, српската, бугарската и грчката — врз индивидуалноста на македонски народ, пред виталните сили на Македонија се постави дилемата: или Македонците како народ да бидат голтнати од трите балкански националистички држави и да исчезнат како народ од историската сцена, или да се создаде една револуционерна организација, која не само што би го подготвила македонскиот народ за востание

Со оглед на тоа дека овие извонредни македонски револуционерни движења и streмежи на Македонците за национална афирмација и ослободување од османлиското ропство го привлекуваа вниманието не само на турските власти, туку и на Русија, која веќе одамна се откажа од санстефанската фикција, а уште беше готова и да им помогне на Македонците — наспроти Бугарите, Србите и Грците да формираат посебна македонска држава, бугарската влада, за да го испревари тоа, изврши свртување по македонското прашање со тоа што привидно ги напушти бугарските пароли и ги прифати, во своја интерпретација, македонските. Таа не се реши на такво свртување само поради противењето на големите сили и балканските државички Бугарија да ја анектира Македонија, туку да може полесно да го искористи

против османлиското владеење, туку би ги парализирала и спомнатите националистички пропаганди на теренот на Македонија, кои се streмеа османлиското ропство на Македонците да го заменат со свое. Група македонски интелектуалци — револуционери, меѓу кои и Дамјан Груев и Петар Поп Арсов, во октомври 1893 година ги поставија основите на македонската револуционерна организација, која подоцна, во 1896 година, поради новата ориентација што ја одреди Гоце Делчев, го доби името Внатрешна македонска револуционерна организација (ВМРО). Со тоа македонското национално движење од црковно-школски план мина на револуционерно-политички, каде што македонското прашање требаше да се реши во корист на Македонците со силата на оружјето.

македонското револуционерно струење изразено во Внатрешната македонска рдеволуционерна организација (ВМРО), кое толку нарасна што повеќе не можеше да се настапува против него со бугарските пароли, а притоа кај просечниот македонски човек, чија национална свест достигна завидна висина, да не предизвика одбојност и антибугарска реакција.¹⁾

1) „Националниот дух во Македонија (во осумдесеттите и деведесеттите години на минатиот век — Д.Т.) беше стигнал до таков степен, што ни самиот Исус Христос, како што пишува Т. Попов, кога би слегол од небесата не би можел да го увери Македонецот дека е Бугарин или Србин“ (К. Цамбазовски. Најглавната работа е Македонија да се помакедончи. „Нова Македонија“, 1, 2 и 3 јануари, 1960, Скопје). Истапувањата на Македонците против туѓата пенетрација, а особено бугарската, почнувајќи од „Тајната македонска дружина“ во Софија 1886—1887 година, потоа силните македонски движења во Прилеп во 1867—1891 година на чело со попот Спасе Игуманов, потоа македонските движења во солунската гимназија во 1888 година, потоа антиегзархиските истапувања на многу македонски општини, кои како и воденската, еницевадарската и гевгелиската бараа во школите на Македонија наставата да се изведува на македонски јазик, па сè до истапувањето на скопскиот митрополит Теодосие во 1890—1892 година, со целосна македонска програма (Д. Ташковски, Раѓањето на македонската нација, 263—267), не само што дејствуваа поразително врз бугарската влада и бугарскиот двор, туку поттикнуваа и многу учени луѓе на Европа, меѓу нив и Бугаринот П. Драганов, да го кренат својот глас во одбрана на македонската нација и македонскиот индивидуалитет (Д. Ташковски, цит. дело, 254—255).

Бидејќи и ова револуционерно движење во Македонија имаше потреба од надворешна помош, бугарската влада и бугарскиот двор, користејќи се со импозантниот број на македонските емигранти во самото Кнежевство Бугарија, од кои поголеми дел искрено се стремеа кон слобода на својата поробена татковина — не само што привидно ја прифатија паролата за „автономна Македонија“, всушност паролата на ВМРО, туку со крајна неискреност, дури и свечено изјавија дека со сите средства несебично ќе го помагаат македонското револуционерно движење, за да може и македонскиот народ, како и другите народи на Балканот, конечно, по петвековното ропство, да дојде до своја слобода. Стремејќи се паролата за „автономна Македонија“, која стана знаме за сплотување на сите патриотски македонски сили во земјата и надвор од неа, да ја претвори во парола „Македонија за Бугарија“, кнезот Фердинанд во 1895 година во Софија формира Врховен македонски комитет, со цел да создаде расцеп меѓу македонските раководни сили, поточно за да го земе раководството на револуцијата во Македонија во свои раце и македонското движење за слобода на македонскиот народ да го сврти кон бугарските води. Тоа беше можно, бидејќи некои луѓе од македонската емиграција во Бугарија, кои добија чиновнички места и офицерски положби, па дури и министерски фотелји, по цена да станат „Бугари“

сакаа да застанат на чело на Врховниот комитет и под фирмата „Македонци“ да ја искористат македонската загреаност за слободата за големобугарски цели. Поточно, преку таа офицерска и чиновничка братија, кои своите лични интереси ги ставаа над интересите на својот народ, требаше, како тројанскиот коњ, да го земат во свои раце раководството на револуционерното движење во Македонија, и паролата за „автономна Македонија“ да ја претворат во парола „Македонија за Бугарите“.

Секако дека бугарскиот двор и бугарската влада, кои со големобугарски планови му пристапија на тоа незадржливо движење во Македонија не би имале никаков успех, ако во илүзијата за несебичната помош од Бугарија не поверуваа и еден дел од раководниот кадар во самата Внатрешна револуционерна организација во Македонија. Точно е дека политичката акција и вооружената борба се терен на кој делото не може да биде заменето со фраза. Но, за жал, склопот на условите беше таков што фразата, во еден решителен момент на македонската стварност, стана релевантен политички фактор. Тоа можеше да се случи, бидејќи со македонски пароли не настапи само ВМРО во земјата, туку и Врховниот комитет во Софија, чие раководство, за разлика од чесната македонска емиграција во Бугарија, беше во служба на бугарската влада и бугарскиот двор. Така и дојде до тоа за едно исто дви-

жење да се јават два комитета, еден во Македонија (ВМРО), на чело со Гоце Делчев, Горче Петров, Дамјан Груев, Јане Сандански и други, кои се бореа за вистинските стремежи на македонскиот народ и друг, Врховен комитет во Бугарија, во служба на великобугарската политика. Всушност, постојеа два комитета со две различни концепции за иднината на Македонија. Првата, концепцијата на ВМРО, автономија на Македонија во рамките на Османската Империја, во која под меѓународна контрола би биле извршени потребните административно-државни реформи, за да може Македонија наполно да се осамостои и на нејзината територија да се издигне независна македонска држава, која во догледно време би влегла во составот на една балканска федерација, како крајно и дефинитивно решение на македонското прашање, и втората — врховистичка, според која „автономијата“ на Македонија е сметана како преодна фаза, по кое би требало да се изврши анексија на Македонија кон Бугарија, како крајна цел, како што беше и во случајот на Источна Румелија. Поради тие дијаметрално спротивни тенденции дојде до судир меѓу тие два комитета, „централистичкиот“ и „врховистичкиот“, со две различни концепции: македонска и големобугарска.

Истапувањето на Врховниот комитет пред Европа дека тој, а не Гоцевата Внатре-

шна македонска револуционерна организација е претставник на македонското ослободително движење, на кој му помагаше бугарската политика, ѝ активното мешање во внатрешните работи на Македонија, нужно мораше негативно да се одрази врз самиот тек на револуцијата. Илинденскиот пораз во 1903 година дојде како логична последица на сето тоа. Меѓутоа, фактот дека бугарскиот двор и влада во тие судбоносни денови на македонската историја тргнале во Македонија маскирани со македонски фрази, прикривајќи ги своите завојувачки стремежи со македонски плашт, а не со бугарски, па некои од таканаречените „македонствујќи орудија“, како полковникот Јанков, настапија со старомакедонските фрази кои порано ги исмејуваша — јасно говори дека македонската нација била значаен фактор за кој строго мораше да се води сметка. Дури и ако се сакаше да се постигне нешто против неа, мораше да се работи под нејзино име и со нејзини пароли. Бугарските националисти, кои не сакаа да ја остават Македонија на мира, просто беа присилени на тоа, бидејќи македонската национална свест, родена педесетина години порано, не исчезна. Напротив, и покрај плимите и осеките, таа се проби напред, ги освојуваше масите и, во судбоносните денови на македонската историја, ги најде своите вистински теоретичари во личностите на оние национално свесни

луѓе, чија аргументација, како што вели Г. Бакалов, не е лишена од логика и политика на мудроста.¹⁾ Вистина, националната идеја на Македонците во тие судбоносни денови на најновата историја, не најде отелотворување на своите стремежи во слободната македонска држава, за која вистински се бореа македонските маси. Меѓутоа, тој неуспех не е недостиг на национална свест на широките македонски слоеви, кои присилија голем број објективни посматрачи, во овој критичен момент и подоцна, на констатацијата — „дека по сите села на Македонија се среќава една народност на селаните, кои говорат на словенски јазик и ѝ припаѓаат на источноправославната вера, а кои, и покрај тоа што се оспорувани од трите соседни држава: српската, бугарската и грчката, на прашањето што се по народност, деветмина од десет ќе одговорат дека се Македонци“²⁾. Неуспехот, всушност, пред сè, лежи во империјалистичките акции на бугарскиот двор и бугарската влада, кои со сите сили се стремија да ги разбијат раководните сили на Македонската внатрешна револуционерна организација (ВМРО), како нужен предуслов за територијално завладување со Македони-

---

¹⁾ Д. Григорјов (Г. Бакалов), Претедентите на Македонија, Варна, 1890, 22.

²⁾ Edmond Bauchie de Belle, La Macédoine et les Macédoniens, Македонски преглед, I, 3, Софија, 1925, 145—146.

ја, па во тие махинации кои добиваа чудовишни размери, кога бугарската влада ги користеше сите простени и непростени средства, како што вели К. Мисирков, како жртва на врховистичкото предавство падна и водачот на македонското движење, легендарниот Гоце Делчев¹).

Иако бугарската влада и бугарскиот двор ги триеја рацете од задоволство поради убиството на Гоце Делчев и превременото избувнување на востанието во Македонија на Илинден во 1903 година, според која дата и ова востание, беше наречено Илинденско, гледаа како на обична провокативна „востаничка“ реприза од 1895 и 1902 година, прејудицирано, како и двете спомнати „востанија“, за да ги натераат европските сили да го решат македонското прашање во корист на Бугарите — македонските маси со своето херојство и цврсти македонски концепции низ огнот на востанието ги поматија сите планови на великобугаризмот. Приврзениците на Гоце Делчев: Никола Карев, Никола Русенски, Ѓорѓи Сугаре, Питу Гули и други, кои им се спротивставија на решенијата на Смилевскиот конгрес (од 2 до 7 мај

---

¹) Предаден од врховистичките агенти, Гоце Делчев, душа на Внатрешната македонска револуционерна организација (ВМРО), јуначки падна во борбите со турската војска во село Баница, кај Сер, на 4 мај 1903 година, во самото предвечерие на Илинденското востание, од 2 август 1903 година.

1903 година) за предвременно кревање на востанието, кога видно дека не можат да го запрат, му се ставија на чело и заедно со македонските востаници влегоа во борбата и откако во ослободено Крушево формираа прва Привремена републиканска влада, на чело со Никола Карев и, прогласија Република, која не беше во плановите на бугарската влада и двор, јасно покажаа пред цел свет за каква Македонија се бори македонскиот народ. Од тие настани беше изненадена не само Европа, која поради лажните бугарски пароли сметаше дека во Македонија се борат „Бугари“, туку и бугарската влада и бугарскиот двор, на кои, и покрај врховистичките агенти во самата ВМРО кои успеале да ги уфрлат, им беше јасно дека „работите“ им се извлекуваат од рацете. Од актите на оваа македонска република, која траеше вкупно 12 дена, а е позната под името Крушевска Република, најзначаен е Крушевскиот манифест. Тој јасно говори не само за целите и задачите на македонското востание, туку и за контурите на македонската држава, па во тој дух Советот на Републиката им се обрнува и на Турците и на Албанците за заедничка борба. „Дојдете, браќа муслимани, да тргнеме против вашите и нашите душмани. Дојдете — пишуваше во Манифестот — под знамето на автономна Македонија, која е заедничка мајка, а ве ви-

ка на помош. Дојдете да ги скинеме веригите на ропството, да се ослободиме од маките и страдањата! Дојдете кај нас, браќа, да ги слиеме душите и срцата и да се спасиме, за да можат нашите деца да живеат мирно и спокојно, да работат и да напредуваат.“¹⁾

Иако Илинденското востание заврши несреќно за македонскиот народ, бидејќи по двомесечна борба беше задушено во крв²⁾, сепак тоа претставуваше вистинско пресврт кај македонскиот народ, кој во текот на востанието и во величествената Крушевска Република од 1903 година недвосмислено сфати кои му се прави пријатели, а кои непријатели, па во тоа распознавање на фразите од делата не само што си ги трасира на себеси новите патишта на борбата за ослободување, туку, што е од посебна важност, е тоа, што тој ја врзуваше својата судбина за новине општествени сили — работничката класа и социјалистичкото движење кои на теренот на Македонија ги создаваше капиталистичкиот развиток.

---

1) Од Крушевскиот манифест. Историја на македонскиот народ, 2 книга. Скопје, 1969, 238.

2) Последиците на Илинденското востание беа катастрофални. Настрадаа 201 населено место, каде што се изгорени повеќе од 12.400 куќи, убиени се 8.816 луѓе (мажи и жени), останаа без покрив над глава 70.836 луѓе, а емигрираа од земјата повеќе од 30.000 Македонци.

Меѓутоа, кога се консолидираше и се организираше младото работничко и социјалистичко движење во Македонија и кога „левицата“ на ВМРО, на чело со Јане Сандански и Димо Хаџи Димов, ја истакна програмата дека ослободувањето на Македонија го гледа низ федерацијата на балканските народи, каде што Македонија би претставувала една од федеративните единици, дојде Првата балканска војна во 1912 година. Бугарско-шовинистичките влади на Србија, Бугарија и Грција, кои со децении водеа немилосрдна борба меѓу себе околу Македонија, на големо изненадување на Европа, најдоа заеднички јазик околу поделбата на Македонија, па врз таа основа и ја започнаа „сојузничката“ војна против Османлиите¹⁾. Наместо слободна и независна Македонија, за која се бореше македонскиот народ со векови, со таа војна го доживеа она најтрагично што може да го снајде еден народ. „Сојузниците“, веднаш по изгонувањето на Османлиите од Македонија, не само што секој за себе го задржа освоениот дел, туку во таа

---

¹⁾ Зошто влезе Бугарија во војна најдобро ни сведочп д-р Ст. Данев, тогаш претседател на бугарското Народно собрание, кој во Собранието отворено изјави: „Ние објавивме војна, зашто Македонците тргнаа по својот пат и (ако не влегоме во војна, Македонците — Д.Т.) ќе бидат изгубени за нашата кауза“. (Б. Ристовски, Крсте П. Мисирков (1874—1926), Скопје, 1966, 488—489).

поделба на Македонија дојде, всушност, до меѓусебна војна, позната како Втора балканска војна. Како последица на таа војна од 1913 година, кога здружените сили на Србија, Грција и Романија ја победија Бугарија, во Букурешт во 1913 година е извршена нова поделба на Македонија меѓу дотогашните „сојузници“ — Србија, Грција и Бугарија — која, со мали измени, по завршувањето на Првата светска војна, ја потврди и Нејскиот договор од 1919 година.

V

Од многу несреќи што го снајдоа македонскиот народ по таа империјалистичка поделба на Македонија, две се, секако, најтрагични. Првата, која е врзана за насилното масовно преселување на Македонците од егејскиот дел на Македонија, аранжирано од грчката и бугарската влада со посебен договор, при што бугарската влада во тие насилни иселувања, чистејќи ја својата територија од Грците, ги населуваше Македонците од егејскиот дел на Македонија не во пиринскиот дел на Македонија, туку во североисточните предели на Бугарија, за да ја разбие македонската компактност и за да оневозможи какви и да било македонски движења. Втората, уште потрагична последица за сите три дела на Македонија е во тоа што српската, бугарската и грчката влада почнаа да вршат систематски денационализаторски притисок врз македонските словенски маси, при што на анектираната македонска територија го наметнуваа сопствениот јазик и

сопственото национално име, за да создадат од Македонците „Срби“, „Грци“ и „Бугари“. Во таквите услови положбата на Македонците беше извонредно тешка.

Меѓутоа, со победата на Октомвриската револуција во Русија во 1917 година, каде што, покрај другото, и националното прашање беше марксистички правилно решено, уште повеќе го сврте вниманието на македонските маси кон работничката класа и Комунистичката партија, под чие раководство во деновите на Втората светска војна дојде до ослободување на македонскиот народ и тоа само во еден дел на Македонија — вардарскиот, како резултат на правилната марксистичка политика на КПЈ по македонското прашање и вооружената борба на македонскиот народ во заедница со другите народи и народности на Југославија, под раководството на КПЈ и другарот Тито.

Се разбира дека заедничката борба на македонскиот народ со другите народи и народности на Југославија за своето национално и социално ослободување не започна за време на Втората светска војна. Напротив, таа влече корени од оној момент кога вардарскиот дел на Македонија се најде во рамките на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците, подоцна Кралство Југославија. Имајќи горки искуства од минатото со разноразни буржоаски раководни групации, кои често ги ставаа своите лични интереси над интересите на својот народ, македонски-

от народ овој пат цврсто ја врза својата судбина за судбината на работничката класа и КПЈ, па на изборите за Конституантата во 1920 година Комунистичката партија излезе како најсилна партија во Македонија со 30% од вкупниот број на гласови, и испрати во Собранието 15 комунистички пратеници од вкупно 58 избрани комунистички пратеници во целото Кралство на Србите, Хрватите и Словенците. Таа ориентација на Македонците од вардарскиот дел на Македонија кон работничката класа и КПЈ беше слична на онаа ориентација на другите два дела на македонскиот народ во границите на грчката и бугарската држава, кои исто така ја врзаа својата судбина за работничката класа и за комунистичкото движење, сметајќи дека во рамките на КП на Грција, а другите во рамките на КП на Бугарија конечно ќе се реши македонското прашање во целина.

Точно е дека комунистичките движења во сите три спомнати земји во првите години по Првата светска војна не можеа во потполност да го согледаат целиот комплекс на македонското прашање, кое до крајност го отежнаа не само буржоаските националистички сили на Србија, Бугарија и Грција, туку и социалдемократскиот баласт по националното прашање, кои не можеа така лесно да се надминат. Меѓутоа, со дискусијата што беше поведена внатре во комунистичките партии околу македонското прашање, а особено со онаа што се водеше внатре во

КПЈ, не само што македонското прашање беше согледано во правата светлина, туку тие согледувања имаа за последица и самта Коминтерна да донесе став за македонската нација како словенска, посебно од Србите, Бугарите и Грците, па во таа смисла, по иницијатива на Коминтерна, во октомври 1925 година дојде до формирање на ВМРО (обединета) во Виена, која со помошта од трие комунистички партии на Балканот требаше да прерасне во масовна политичка организација на македонскиот народ заради решавање на неговите национални и социјални животни прашања.¹⁾

1) Два фактора се решавачки во формирањето на ВМРО (обединета). Првиот е под името на старата Внатрешна револуционерна организација од Гоцевиот период (ВМРО), да се вклучи и организира македонскиот народ од сите три дела на поделената Македонија во прогресивно комунистичко движење за извојување на своја слобода и национална независност во рамките на Балканската Федерација, како посебна федерална единица и, вториот, да се оневозможи дејството на Врховистичката терористичка фашистичка организација на Ванчо Михајлов, која, за да ги измами македонските маси, го присвои името на Гоцевата ВМРО, а во суштина беше во служба на бугарската влада и бугарскиот двор, па во таа смисла новоформираната ВМРО, за да се разликува, го носеше и приврзокот (обединета). Дејството на ВМРО (обединета) беше такво што подоцна ја присили ванчовистичката ВМРО да го измени своето име во „Македонска патриотска организација“ (МПО) која, како терористичко-фашистичка организација и денеска живурка надвор од границите на Југосла-

Факт е дека пред ово на Третата партиска конференција на КПЈ од јануари 1924 година во Белград е прифатена Резолуцијата за македонското и тракиското прашање, во која македонската нација не се спомнува како посебна, туку за жителите на Македонија се говори како за Срби, Бугари, Грци и Албанци¹⁾. Меѓутоа, кога бугарските автори на спомнатата брошура на БАН оваа резолуција и ја спротивставуваат на Резолуцијата по македонското прашање донесено на Петтата конференција на КПЈ во 1940 година, каде што за Македонците се говори како за посебна нација, на Резолуцијата на Третата партиска конференција ја сметаат за „исправна и марксистичка“, а Резолуцијата на Петтата конференција за „отстапување од правилните марксистички позиции по македонското национално прашање“²⁾, одбегнуваат да ја кажат целата вистина околу оваа Резолуција, односно фактот дека таа Резолуција што ја прифати Третата партиска конференција на КПЈ од јануари 1924 година,

вија, особено во Канада и Америка, а делумно и во некои европски земји: Италија и Белгија, со основна цел да го замаглува и негира постоењето на македонската нација и на СР Македонија како национална држава на Македонците.

1) Архив РПЈ, фонд К. 1, р. 1—6-с 1924. Резолуција о националном питању III Земаљске конференције КПЈ, тачка 2.

2) Историско-политичка информација по македонското прашање. В. Чашуле, Од признавање до негирање, 469.

не е резултат на ставовите на раководството на КПЈ, особено на „левата“ фракција“ по македонското прашање, туку таа Резолуција е натурена однадвор. Всушност, неа ја подготви бугарското раководство на Партијата, кое доминираше во Балканската комунистичка федерација¹⁾, а која, благодарейќи на Васил Коларов, кој, како генерален секретар на Коминтерата, преку делегатите што ги испрати на Третата партиска конференција на КПЈ, ги злоупотреби принципите врз кои постоеше Коминтерна, ја натвори оваа Резолуција, па КПЈ, и покрај веќе искристализираните ставови по македонското прашање, следејќи ја партиската послушност кон Коминтерна, во која КПЈ беше само секција, формално ја прифати оваа Резолуција, како израз на партиска дисциплина²⁾. Во таа сми-

---

1) Балканската комунистичка федерација беше основана од Коминтерна во 1920 година по иницијатива на Бугарската комунистичка партија. За то време на нејзиното постоење, со седиште во Софија, таа всушност беше под бугарска доминација, па бугарските комунисти, оптоварени со буржоаски бугарски сфаќања по македонското прашање, преку неа во сите резолуции настојуваша да ги протурат големобугарските гледишта што доминираа во редовите на раководството на БКП.

2) Великобугарските ставови на В. Коларов по македонското национално прашање беа од таков карактер што не дојдоа до израз само во ова време и оваа Резолуција. Напротив, тој од буржоаски баласт не се ослободи и понатаму, што посебно го загрижуваше Г. Димитров, бидејќи В. Коларов како функционер во Коминтерна и БРП(к)

сла и „настојувањата на одделни активности од Словенија и некои други југословенски покраини да се признае националната посебност на Македонците не дадоа плод, па директниот резултат на таквата работа беше донесената, поточно натурената Резолуција

со такви великобугарски ставови негативно влијаеше меѓу бугарските комунисти. За да ги парализира овие великобугарски истапи на В. Коларов кои посебно „блеснаа“ во текот на Втората светска војна, Г. Димитров побара од В. Влаховиќ во писмена форма да му ги посочи оние места од текстовите, кои В. Коларов, во својство на раководител на радио-станицата „Христо Ботев“ во Москва ги пушташе во етер (В. Влаховиќ, Писмо до Георги Димитров од 23 септември 1942 година. „Комунист“, Скопје, 12 мај 1975 година, 26). Страхувањата на Г. Димитров од великобугаризмот среде бугарските комунисти не беа без причина, бидејќи, како што самиот се изразува, тие не добиле решавачки удир во текот на Втората светска војна, како што тоа го сториле југословенските комунисти, кога со пушка в рака ја разбиле велико-српската четничка идеологија, туку во Бугарија добил уште во интензитетот и пуштил такви длабоки корени што ја заплиснувал и самата Бугарска комунистичка партија (В. Влаховиќ, Тези за македонското национално прашање. „Комунист“, Скопје, 12 мај 1975, 25), па во писмото испратено до ЦК БРП(к) од 28 септември 1944 година, бара „напредно со обезглавувањето на носителите на таа смртна зараза, да се изврши и огромна разјаснувачка идеолошка работа меѓу народот и неговата интелигенција, за да не остане ни спомен од него во Бугарија“ (В. Чашуле. цит. дело, 28)

по македонското и тракиското прашање, која не даде јасен одговор на основното прашање за Македонците¹⁾, иако со оваа Резолуција се предвидуваше за Македонија посебно место во имагинарната балканска федерација, како посебна држава.

Дека таа Резолуција не беше став на раководството на КПЈ, туку е натурена однаднор²⁾, говори не само фактот дека во неа, која од точка до точка ја прифатија и другите две балкански комунистички партии, грчката и бугарската, покрај македонското прашање беше вметнато и тракиското, кое немаше никаква врска со КПЈ, бидејќи Тракија не е во состав на Југославија, туку и онаа жива дискусија што се водеше по македонското национално прашање на самата Трета партиска конференција, а да не говориме за оние веќе искристализирани гледишта на

---

1) Д-р Душан Лукач, КПЈ во напорите за национална еманципација на Македонците (до 1941 година). Погледи, 1—2, Скопје, 1975, 55—56.

2) „Во врска со учеството на Коминтерна и воопшто со нејзината улога во ова прашање треба, вели Н. Војиновиќ, веднаш да се напомене дека нејзиното влијание врз ставовите на раководствата на КПЈ, па и на целата Партија во дебатата по националното прашање, и не само по тоа, во ова време беше многу големо, бидејќи КПЈ беше секција на Коминтерна, па оттука и цела низа битни проблеми не можат да се објаснат и разберат, ако не се земе предвид нејзиното влијание“ (N. Vojinović, Diskusija o nacionalnom pitanju u KPJ 1919 — 1926. Prilozi za istoriju socijalizma, knj. 8, izd. Instituta za savremenu istoriju, Beograd, 1971, 215).

цела плејада раководни лица на КПЈ пред неа, кога јасно се застапа на гледиштето дека Македонците се посебна нација и од Србите, и од Бугарите, и од Грците. Фактот што Балканската комунистичка федерација, чии конци ги држеа бугарските комунисти, а која и ја подготви оваа фамозна Резолуција, набргу не само што се жалеше до Коминтерна — дек КПЈ не се придржува за ставовите на оваа Резолуција по македонското прашање, туку дури, по налог на КПЈ, Коста Новаковиќ, кон средината на 1924 година, откако дојде во Македонија, ја напиша и ја објави брошурата: „Македонија на Македонците! Земјата на земјоделците!, во која Македонците беа прикажани како посебна нација¹⁾, јасно укажува на тоа како КПЈ ја прифатила оваа „исправна и марксистичка“ Резолуција по македонското и тракиското прашање. Зар можеше да биде својствена ваква резолуција на КПЈ по македонското прашање, кога пред да се усвои таа, во целата 1923 година во дискусиите по националното прашање за Македонците како посебна нација не се искажуваа само македонски-

---

¹⁾ „Јас сметам дека секој народ, па и Македонците, вели К. Новаковиќ, треба да добие право на самоопределување, дека македонското население е национално поробено и дека единственото решение што се наметнува е Македонија да добие самостојност и да стане врска со другите балкански народи“ (К. Новаковиќ, Македонија Македонцима! Земља земљорадницима!, Чачак, 1966, 110).

те комунисти, каков што беше Стефан Попиванов¹⁾, и анонимниот Македонец — комунист од Велес, кој дури напиша и статија во весникот Радник-Делавец од 1. VII. 1923 година, под наслов: „Националните проблеми на Југославија“,²⁾ туку за Македонците

1) Стефан Попиванов, роден во Кочани, како секретар на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија, не само што се залагаше во редовите на КПЈ за признавање на Македонците како посебна словенска нација на Балканот, туку како одличен марксист, заедно со Коста Новаковиќ, беше еден од иницијаторите во дискусијата по македонското прашање, што се поведе не само во партискиот печат во текот на 1923 година, туку и на Втората партиска конференција на КПЈ во мај 1923 година, со што сè повеќе и повеќе се расчистуваше прашањето за македонската национална посебност (Архив РКЈ, фонд К. I, бр. 29. 1. 1923 г. Записник са Друге партиске конференции КПЈ у Бечу од 9—12 маја, стр. 13—14: „Политичка ситуација и непосредни задачи“).

2) „Анонимниот дискутант од Велес во својата статија „Националното прашање на Југославија“ која е објавена во „Радник — Делавец“ на 1 јули 1923 година, вниманието им го посветува на прашањата на Македонија и борбата на Македонците за национална слобода. Авторот јасно вели дека во Југославија, која буржоазијата ја прогласува за национална држава, живејат повеќе народи и дека во најтешка положба се наоѓа македонскиот народ кога српската буржоазија настојува да го асимилира во српски народ. Се побескрупулозно насилство од страна на режимот на српската буржоазија и бугарските платеници, кои од друга страна го тероризират овој народ, доведува до тоа македонскиот народ, кој со големо воодушевување го дочека ослободувањето од Турците во 1912

како посебен народ од Србите, Бугарите и Грците се изјаснуваше и целата „лева“ фракција на КПЈ, меѓу кои Коста Новаковиќ, Мoша Пијаде, Сима Миљoш, Триша Кацлерoвиќ и други, чии гледишта дојдоа до израз не само во печатот, туку и во самите партиски документи. Додека загрепскиот комунист Анто Цилица пишуваше дска „федерализмот не треба да ги опфати само трите племиња (Србите, Хрватите и Словенците), туку уште и Црногорците и Македонците. Македонците се посебна национална индивидуалност и ним треба да им се дадат сите права што произлегуваат оттука. Инаку, нашето комунистичко движење згреши, вели Цилица, што уште во 1919 година не поведе агитација за национална слобода на Македонците, што за македонското население не издаваше печат на македонски јазик, па нека самите тие имаат можност да избираат дали ќе одат во училишта со македонски или српски наставен јазик“¹⁾), дотогаш во

година, сè повеќе се оградува со снд од омразата од соседните и сродни народи. Единствениот пат за ослободување на Македонците е остварување на нивните права на самоопределување и вклучување во демократска заедница на балканските народи“ (Д-р Душан Лукач, цит. статија, 52—53).

1) „Мтб“ — псевдоним на Анто Цилица. Борба, 16. VIII. 1923 година. Цитирано според d-r Novica Vojinović, цитираната статија, 225.

документот од пленумот на Централниот партиски совет на КПЈ од мај 1923 година стои: „... дека Македонците се етнографски преод меѓу Србите, Бугарите и Грците“¹⁾, а во Резолуцијата на Советувањето на Покраинскиот комитет на партискиот совет на КПЈ за Словенија од 22 јули 1923 година оваа мисла добила своја полност и конечна форма, каде што македонската нација се смета за рамноправна со српската, хрватската и словенечката. „Денеска, пишува во Резолуцијата, четири племиња (се мисли на народи — Д.Т.) се чувствуваат како самостојни нации: Србите, Хрватите, Словениците и Македонците, и ова нивно убедување за нас (комунистите — Д.Т.) мора да биде меродавно, додека филолошките расправи за тоа дали сме еден или четири народи да им го препуштиме на малограѓанските професори и политичари“²⁾. Ако го додадеме овде и гледиштето не само на словенечкиот марксист и теоретичар Драгутин Густинчиќ, кој за Македонците говори во истиот дух³⁾, како и на Хенрик Тума, кој македонската национална посебност ја истакна уште во 1913 го-

---

1) - Архив РПЈ, Фонд ПК. I бр. 30. I. 1923 г. Записник од седницата на 14—15 мај. Печат и литература, стр. 8.

2) Архив РПЈ, Фонд К. I бр. 39. I. 1923. Политичка резолуција за покрајинске конференции — превод.

3) Dragutin Gustinčič, K problemu narodnega vprašanja v Jugoslaviji. Glas svobode, br. 17 od 9. VIII. 1923, Ljubljana.

дина¹⁾, тогаш јасно ќе ни биде дека Резолуцијата по македонското и тракиското прашање што е прифатена на Третата партиска конференција на КПЈ во јануари 1924 година не е израз на КПЈ по македонското прашање, туку дека е таа дојдена однадвор²⁾.

1) „Ако ја посматраме националноста социолошки, како резултат од племенскиот развој отпрвин по крвното сродство, а подоцна по заедничкиот јазик и култура, настаната во заедничкиот живот, тогаш мораме да ги именуваме Словенците, Србите, Хрватите и Бугарите како четири посебни народи. Ги сметам, вели Тума, за посебен народ и македонските Словени“ («Veda», III, 1913, 358—359 и 366, печатено во Zgodovinski arhiv KPJ, том V, Београд, 1951, 207).

2) „Недоволно јасни и неиздиференцирани ставови по македонското прашање се заземени и на III земска конференција на КПЈ во јануари 1924 год, која, инаку, во процесот на узревање на револуционерното работничко движење во Југославија значи преломен момент. И покрај силниот отпор на унитаристичката струја, во Резолуцијата по македонското прашање е внесено гледиште дека Србите, Хрватите и Словенците се посебни формиран народи. Меѓутоа, настојувањата на одделни активности од Словенија и некои други покраини да се признае и националната посебност на Македонците не родија плод. Вистина, за Македонците имаше многу дискусија на оваа конференција, но тоа (поради веќе подготвената Резолуција од Балканската комунистичка федерација што ја донесоа со себе делегатите на Коминтерната — Д.Т.) беше правено повеќе одвосно и истргнато од југословенските рамки и надвор од комплексот на српско-хрватското-словенечкото прашање. Директен резултат од ваквата работа беше посебна Резолуција за македонското и тракиското прашање,

Бугарското раководство на КП, бремено со великобугарските буржоаски сфаќања во овие настапи на југословенските комунисти по македонското прашање, гледаше настан кој природно ѝ ги затвора сите патишта кон Македонија, па исплашена од тоа ја подготви и фамозната Резолуција по македонското и тракиското прашање, што, благодареејќи на Васил Коларов, успеа преку делегатите на Коминтерна да им ја натвори на другите две комунистички партии — југословенската и грчката. Првата која имаше веќе јасен став за македонската национална посебност, и втората грчката партија, пак, која исто така беше оптоварена со великогрчкиот национализам, а македонското прашање го прикриваше под превезот на некоја божем непопуларност среде Грците да се откажат од Егејска Македонија, откако грчките буржоаски влади по првата светска војна извршија големи демографски промени на овие македонски простори во корист на грчката националност. Марксистички ставови на југословенските комунисти по македонското прашање ја присилија и сама-

---

која не даде јасен одговор на основниот проблем на македонското национално прашање. Во оваа резолуција се остана на старото (буржоаско — Д.Т.) сфаќање дека во Македонија живеат помали делови од сите „соседни „народности“, Срби, Бугари, Грци и Албанци, но во таков сооднос што ниедна од нив нема апсолутно мнозинство“ (Д-р Душан Лукач, цит. статија, 55—56).

та Коминтерна, која на својот Петти конгрес во 1924 година, во Резолуцијата по македонското и тракиското прашање, во која се сугерира формирање на ВМРО (обединета), во многу ги измени своите ставови, од оние што беа влезени во Резолуцијата од Третата партиска конференција на КПЈ по македонското прашање, за да во натамошното еволуирање по ова прашање конечно и таа заведе правилен став — дека македонската нација е посебна словенска нација на Балканот, па во тој дух таа бараше и од другите две комунистички партии — бугарската и грчката, да го почитуваат ова и да го помагаат македонскиот народ во неговото конечно национално и социјално ослободување.

Меѓутоа, може да се каже дека од трите балкански комунистички партии, кои беа должни да му помогнат на македонскиот народ во неговите стремежи за национално и социјално ослободување, за кое и по втор пат интервенираше Коминтерна во април 1934 година, единствено КПЈ му пристапи на тој суштински проблем марксистички и со сема искрено. Другите две комунистички партии, грчката и бугарската, оптоварени со буржоаски наслаги по ова прашање, привидно го прифатија решението на Коминтерна, а всушност и понатаму ги задржуваа немарксистичките и буржоаските ставови, па дури меѓусебно работат да го оневозможат неговото решение. Сето тоа мораше не само

негативно да се одрази врз работата на ВМРО (обединета) и да ги стеснува рамките на нејзиното дејствување, туку во еден момент и да ја оневозможи натамошната работа на таа македонска организација непосредно пред Втората светска војна. Оттаму КПЈ — чие влијание и не можеше да биде решавачко врз другите две соседни комунистички партии — грчката и бугарската, кои во себеси одгледуваа антимакедонски концепции — се ориентира на минимална програма, која имаше за цел, во рамките на Југославија да му овозможи на македонскиот народ од вардарскиот дел на Македонија да го оствари својот вековен стремеж за слобода и независен живот во сопствена македонска држава, во рамките на идната југословенска демократска федерација. Преку неа, со верба дека нужно ќе влијае и врз другите две партии, грчката и бугарската, и тие, во догледно време, во духот на марксизмот-ленинизмот, конечно да заземат правилен став по македонското прашање и да се борат за остварување на правата на македонскиот народ како посебен словенски народ на Балканот. Под такви политички услови, кога освен КПЈ никој друг искрено не ја признаваше македонската национална посебност, не само што на Четвртата земска конференција во 1934 година КПЈ донесува историска одлука во рамките на КПЈ, покрај основањето на КП на Хрватска и КП на Словенија, да се основа во најблиска иднина и КП на

Македонија, туку е особено значајна пленарна седница на ЦК на КПЈ, што се одржа во Сплит во 1935 година и јунското советување во 1936 година во Москва, каде што програмата на КПЈ беше крајно јасна и двосмислена во однос на Македонците, каде што уште еднаш, покрај Србите, Хрватите, Словенците и Црногорците, беа истакнати и Македонците како посебен словенски народ на Балканот.

Доаѓањето на другарот Тито на чело на КПЈ во 1937 година е од посебно значење за натамошна афирмација на македонската нација и за конечно решение на македонското национално прашање. Неговиот марксистичко-ленинистички пристап кон националното прашање воопшто, а посебно кон македонското, поточно, неговата длабока убеденост во националните права на македонскиот народ, за кое набргу по доаѓањето на чело на Партијата напиша и посебна статија под наслов: „КПЈ и македонското национално прашање“, дејствуваше мобилизаторски врз широките маси на македонскиот народ, кои КПЈ уште посилено ја пригрнаа како своја и единствена партија. И тоа беше сосема нормално, бидејќи КПЈ на чело со другарот Тито не само што им ги признаваше сите национални права на Македонците, туку отвораше и перспективи за конечно ослободување и остварување на неговите национални цели во рамките на Де-

мократска Федеративна Југославија. Врз таа основа КПЈ, со посебно залагање на другарот Тито околу правилното третирање на македонското прашање, успеа околу себе да ги збие широките маси на македонскиот народ и да го подготви за судбоносните денови што настапија со германскиот фашистички напад на Југославија на 6 април 1941 година.

VI

Априлската катастрофа што ја доживеа Кралството Југославија во 1941 година, а потоа и Грција, повторно доведе до нова поделба на Македонија. Додека егејскиот дел на Македонија во поголем дел потпадна под непосредна управа на Хитлерова фашистичка Германија, а еден помал дел, источно од реката Струма, под фашистичка Бугарија, која веќе од порано ја држеше Пиринска Македонија, дотогаш вардарскиот дел на Македонија, кој пред априлската катастрофа беше во составот на Кралството Југославија, беше поделен на два дела. Западниот дел со градовите Дебар, Струга, Кичево, Гостивар и Тетово, го зазедоа италијанските фашистички сили, а другиот, поголемиот, го окупираа силите на фашистичка Бугарија, како награда за услугите на Хитлера, која, како и во Првата светска војна, со помош на Германија, сакаше да ја оствари „Велика Бугарија“, бидејќи со окупацијата на Македонија окупира и голем дел од југоисточна Србија, што

според Санстефанската спогодба од 1878 година го зацрта царска Русија.¹⁾

Окупацијата на големи делови на Македонија, која Хитлер, за да може своите војски слободно да ги упати кон завојување на Грција, им ја препушти на бугарските фашистички војски, бугарската фашистичка влада ја прогласи за голема национална победа, за остварувањето на „националните идеали“ и „обединувањето на бугарското племе“, при што царот Борис III беше дури прогласен за цар „ослободител“, иако тоа „ослободување“ на Македонците две недели пред тоа го изврши германската солдатеска. Со цел привремената окупација на Македонија да ја претвори во трајна анексија, а користејќи ја зафатеноста на Хитлерова Германија на другите фронтови, бугарската фашистичка влада тргна во еден невиден по-

---

¹⁾ Интересно е овде да се истакне дека и Хитлер со своите нацисти, кој ги диференцира Македонците од Бугарите, сметајќи ги за припадници на два посебни словенски народи на Балканот, за да ги ослободи германските фашистички војски од македонските простори и да ги употреби на други фронтови, им дозволи на Бугарите само да ја окупираат Македонија, а не да ја анектираат како „бугарска земја“, како што Хитлер, пред нападот на Југославија од 6 април 1941 година, барајќи „неутралност“ и дозвола германските фашистички војски непречено да поминуваат низ југословенска територија кон Грција и Средоземјето, на југословенската влада ѝ нудеше дел од Егејска Македонија со Солун.

литичко-идеолошки настап, со цел да ги убедат своите фашистички сојузници дека Македонците не се посебен народ, како што го сметаат тоа Германците и Италијанците, туку составен дел на „бугарскиот“ народ, па како таков „природно“ треба да остане во рамките на бугарската држава. Во овој „потфат“ бугарската влада започна со повеќе зафати, меѓу кои два беа основни. Прво, преку фалсификување на историјата да се создаде фама за „бугарството“ на Македонците кај своите сојузници, и второ, она што беше најстрашно, да се изврши насилна денационализација врз целиот македонски народ, а особено на македонската младина, бидејќи македонството беше она главното што ги затвораше сите патишта на бугарската агресија во Македонија, за која мораа да водат сметка и нивните фашистички сојузници Германија и Италија. И додека бугарскиот окупаторски полициско-административен апарат, благовремено подготвуван во Бугарија за „новоослободените земји“, како што ги нарекуваа окупираните делови на Македонија и делови на Србија, вршеше строг терор врз сите оние Македонци кои уште при првиот бугарски настап се спротивставија, дотогаш, на друга страна, бугарската влада преку Министерството за просвета и специјализираната Дирекција за национална пропаганда започна со невиден идеолошки притисок врз националната свест на Македонците. Преку Министерството за про-

света во Македонија веднаш беа отворени 800 основни бугарски училишта, 160 прогимназии, 10 полни и 7 неполни гимназии, не сметајќи ги тука другите, нижи и средни училишта: трговските, земјоделските, музичките, медицинските и други, додека Дирекцијата за национална пропаганда ја зеде културната сфера, вклучувајќи го тука и дневниот печат и радиото, преку кои требаше да го извршат оној „голем пресврт“ во самото македонско национално битие. Тука не изостана ни бугарската црква, која испрати од Бугарија 280 свештеници на чело со митрополитот Бугарин, кој, штом дојде во Македонија, свечено изјави: „Со крст бугарската православна црква повеќе ќе ги постигне целите и ќе го разреши македонското прашање во полза на Бугарија, отколку сите други, бидејќи таа ќе го избистри народносниот амалгам во Македонија“.¹⁾ И додека Дирекцијата за национална пропаганда со својот подготвен пропагандно-културен апарат и разни фашистички организации се насочи кон самобитноста на Македонците, дотогаш низ широката училишна мрежа македонската младина беше подложена на еден силен националистички притисок. Наместо училиштата од сите степени, како што е нормално, да даваат научни звања, тие го повторираа она од времето на егзархијата од

---

¹⁾ М. Ангелов, Делото на Егзархијата в Македонија, Целокупна Бугарија, Скопје, 1942, бр. 24.

70-те години на минатиот век, кога бугарските националисти најотворено говореа дека Македонија не е ниту Франција, ниту која и да било европска земја, па да се копира која и да било програма од европските училишта, туку тие програми треба да го носат печатот на времето и земјата за која се создадени, бидејќи, како што велеше во свое време анонимниот автор под „З“, на бугарската влада која гони други цели не и се нужни во Македонија луѓе од науката, туку луѓе со бугарски патриотизам, со бугарски дух кој недостига меѓу народот во Македонија¹⁾. Поточно, преку школската настава да се изврши притисок врз македонската национална свест на младите македонски школувани поколенија, па наместо научни кадри кои ќе му служат на македонскиот народ, од нив да се создадат национални сурогати кои би служеле на големобугарската кауза. Всушност, софиските властодршци на македонскиот народ му подготвуваа едно од најголемите зла што може да го снајде кој и да било народ, а тоа е да се направи збрка во националната свест на идната интелигенција, да се претопа дел од македонскиот народ во бугарската национална структура, па така претопени, заедно со Бугарите, да тргнат против својот сопствен македонски народ, и така да се оствари санстефанскиот

1) „З“, Два санџака од источна Македонија. Периодическо списание, кн. XXXVII—XXXVIII, Средец, 1891, 85—86.

идеал на бугарската влада и националистите. Со други зборови, со испробани денационализаторски методи за што пократко време да се збрише македонскиот народ од лицето на земјата.

Меѓутоа, софиските властодршци забораваа дека еден оформен народ, како што беше македонскиот, времено може со сила да се пороби, но не и така лесно да се однароди. И токму кога бугарската влада со својот просветно-пропаганден апарат од името на панбугаризмот удри против македонските особености: јазикот, името, историјата и обичаите, се најдоа во судир со целиот македонски народ. Отпорот на Македонците беше таков, што ги изненади дури и најоптимистички настроените бугарски националисти¹⁾, па својата замисла да ја дотераат до крај, тие, покрај националната индокрина-

---

1) Веќе во летото на 1941 година, во извештаите од Министерството за просвета на Бугарија се истакнува: „дека македонските селани не се заинтересирани за бугарските училишта, дека ги бојкотираат бугарските учители, не им даваат нужно сместување, храна и други потреби“, додека „кај граѓаните од Македонија се забележуваат појави кои не ги задоволуваат очекувањата на бугарските окупаторски власти, поради што кај мнозинството од населението се чувствува сериозен тон на отпор“, односно „македонското население се однесува со резервираност кон сè она што е бугарско и одбегнува да ги одобрува добрите (бугарски — Д.Т.) иницијативи на (бугарските — Д.Т.) учителите спрема учениците, додека духот на учениците е колеблив“. „Се забележува, пишува во еден од из-

ција што ја вршеа било преку училиштата, било преку печатот, радиото и другите „културни“ институции, го дополнуваа со жестоки прогони и физичко угнетување, што како метод го применија од првите денови на окупацијата на Македонија. Во такви услови дојде не само повикот на КПЈ за отпор против окупаторот, туку со нападот на фашистичка Германија врз Советскиот Сојуз и повикот за сенародно вооружено востание на југословенските народи, меѓу кои и на македонскиот народ.

Иако ставот на ЦК на КПЈ, утврден на Мајското советување во окупираниот Загреб, кон крајот на април 1941 година, јасно фиксираше дека поделбата на Југославија меѓу фашистичките окупатори не смее и не може да биде пречка за натамошно единствено дејствување на КПЈ на целата територија на стара Југославија, па заедно со тоа уследи и повик за заедничка борба на сите југословенски народи и народности за слобода и независност, БКП сè уште оптоварена со буржоаски сфаќања спрема Македонија и Македонците, окупацијата на Македонија ја прогласи за „ослободување“, исто како и бугарската буржоазија, па со сите сили дејствува-

---

вештаите, дека кај месното население бугарската власт се чувствува како ненародна и др.“ (Д-р Р. Терзиоски, Денационализаторската дејност на бугарските културно-просветни институции во Македонија, Скопје, 1974, 273—274).

ше да ја оневозможи вооружената борба на македонскиот народ под раководството на КПЈ против фашистичките окупатори, меѓу кои и бугарските. Користејќи се со окупацијата на вардардарскиот дел на Македонија од бугарските фашистички сили, БКП почна не само да се меша во работата на ПК на Македонија и да се наметнува како некој надлежен форум, туку преку своите емисари почна да работи на тоа партиската организација на Македонија да се припои кон БКП, со мотивација: „Една држава, една партија“. Тогашниот секретар на ПК на Македонија Методија Шаторов-Шарло, кој уште од порано покажуваше национал-шовинизам спрема српските колонисти во Македонија, не правејќи разлика меѓу оние поединци што соработуваа со владата на Кралството Југославија и оние сиромашни слоеви кои соучествуваа во тешкотиите на македонскиот народ, а претставуваа мнозинство (поради што е и остро критикуван на Петтата земска конференција на КПЈ во 1940 година), без консултација со другите членови на ПК, подлегна на бугарските сугестии, па наместо да се бори за спроведување на линијата на КПЈ околу подготвувањето на работничката класа и македонскиот народ за решителна битка против окупаторските фашистички сили на Бугарија, Германија и Италија, самоволно ја отцепи партиската организација на Македонија од составот на КПЈ и ја припои кон БКП. Практично, Методија Шаторов-

Шарло со тој опортунистички, контрареволуционерен и предавнички акт, не само што го негираше сè она што КПЈ, а посебно другарот Тито, го сторија за афирмација на македонската нација, туку ги затвораше сите видици и ги закопуваше сите надежи на македонскиот народ за свој национален живот и развнток кон кој стремиа многу генерации на Македонците во својата историја. Во така извонредно тешките и судбоносни моменти за македонскиот народ, кога неговите перспективи за конечно ослободување се затвораа, повторно КПЈ, а посебно другарот Тито, му дојде на помош на македонскиот народ. Поради опортунистичката, контрареволуционерната и предавничка постапка на секретарот на ПК на Македонија, ЦК на КПЈ не само што донесе одлука Методија Шаторов-Шарло да се исклучи од КПЈ и да се смени од должноста секретар на ПК на Македонија, туку поради мешањето на БКП во Македонија другарот Тито целиот случај го изнесе пред Коминтерна, која повторно целосно ја осуди националистичката политика на БКП во однос на Македонија, подвлекувајќи дека партиската организација во Македонија треба да остане во рамките на КПЈ, која националното прашање, па и македонското, единствено правилно го постави во духот на марксизмот-ленинизмот¹⁾.

---

¹⁾ В. Влаховиќ, цитираните тези за македонското национално прашање, 25.

Како резултат на сето тоа, на 25 август 1941 година, дајде и до формирање на нов Покраински комитет на КП за Македонија под раководството на Лазар Колишевски, како негов секретар, кој одигра пресудна улога во организирањето и почетокот на вооружената борба на македонскиот народ. Прва задача на новото раководство на ПК за Македонија беше не само да го елиминира секое мешање на БКП во работата на партиската организација во Македонија, туку и да се совлада и опортунизмот и фракционерството, особено по прашањето на вооруженото востание, кое Шарло го одлагаше под влијанието на БКП, со мотивација дека „нема услови“, дека „треба да се чека“ итн. Новиот ПК веднаш почна да ја подготвува Партијата за вооружено востание, со што и македонскиот народ, како и другите народи и народности на Југославија би стапил во засничка борба против фашистичките окупатори и нивните слуги, за национално и социјално ослободување. Во тоа подготвување формиран е и Покраински воен штаб за Македонија, кој во 1942 година прерасна во Главен штаб на НОВ и ПОЈ за Македонија. Набргу дојде и до кревање на вооружено востание. Прилепскиот партизански одред на 11 октомври 1941 година ја нападна бугарската полициска станица во Прилеп, во која беа заточени македонски политички затвореници. Тој ден симболично е прогласен за ден на востанието на народот на Македо-

нија. Покрај Прилепскиот, дејствуваа и Кумановскиот и Скопскиот партизански одред. Така, благодареејќи на ЦК на КПЈ, а посебно на енергичниот револуционерен став на другарот Тито, победи револуционерната марксистичка линија на КПЈ, што ја спроведуваше во живот новиот ПК за Македонија. Во времето на разгорувањето на востанието во Македонија, на 19 март 1943 година, во присуство на Светозар Вукмановиќ-Темпо, кого другарот Тито го испрати во крајот на 1942 година во Македонија како претставник на ЦК КПЈ и Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ, дојде до формирање на ЦК на КП на Македонија во Тетово, што беше и остварување на одлуките на Четвртата земска конференција на КПЈ од 1934 година. Со формирањето на ЦК на КПМ на чело со Лазар Колишевски како негов секретар, партиската организација на Македонија не само што го оневозможи натамошното мешање на ЦК на БКП во работата на партиските организации на Македонија, кој и покрај опомената од Коминтерната и понатаму се мешаше и ровареше по Македонија, туку формираните ЦК на КП на Македонија многу придонесе за натамошното разгорување на востанието во Македонија, па набргу дојде и до формирање на првите крупни македонски народноослободителни воени единици: баталјони и бригади.

Од особено значење за натамошното разгорување на народноослободителната борба

во Македонија имаа одлуките на Второто заседание на АВНОЈ во Јајце на 29. XI. 1943 година. Тие, всушност, беа првите државнички акти со кои на македонскиот народ, од едно државно тело, му е призната националната индивидуалност и државниот суверенитет врз база на потполна рамноправност со другите народи и народности на Југославија, при што Македонија беше прогласена за федерална државна единица во состав на Демократска Федеративна Југославија. Со тие одлуки не само што во државен поглед и конечно победи правилната марксистичка линија на КПЈ, особено на другарот Тито, кој со извонредна упорност ги разбиваше сите махинации на БКП и на другите националистички сили на Балканот, кои во својата политичка комбинација работеа против македонската национална афирмација, туку со тие одлуки уште посилено се зацврсти увереноста на македонскиот народ дека југословенските народи и народности се негови единствени искрени сојузници во борбата за неговите национални и социјални права. Затоа одлуките на АВНОЈ беа од историско значење за македонскиот народ, па тие, во тие судбоносни денови на македонската историја, имаа за последица уште поголемо разгорување на народноослободителната борба во Македонија.

Меѓутоа, одлуките на АВНОЈ, со кои и на македонскиот народ за првпат во новата историја му е признато правото на др-

жавност, што беше во духот на вековните стремежи на македонскиот народ, Отечествениот фронт на Бугарија и БКП, која раководеше со него, тие решенија ги дочекаа крајно непријателски. Додека Отечествениот фронт на Бугарија во декември 1943 година и по признавањето на АВНОЈ од страна на антифашистичката коалиција, вклучувајќи го тука и СССР, ја издаде фамозната Декларација по македонското прашање, насочена против одлуката на АВНОЈ, дотогаш БКП, односно дел од раководството во Москва, на чело со В. Коларов, презеде енергични мерки да го минира она што АВНОЈ, како највисоко државно тело на нова Југославија го стори за Југославија. Во тој дух се вршени своевидни притисоци врз македонските членов ина Претседателството на АВНОЈ кои, како претставници на македонскиот народ, избрани во Јајце на 29. XI. 1943 година во тоа највисоко државно тело на нова Југославија, да поднесат оставка во Претседателството на АВНОЈ. Дел од ЦК на БКП во Москва на чело со В. Коларов, а зад грбот на Г. Димитров го правеше тоа сосем смислено, бидејќи во решенијата на АВНОЈ уочи дека со тој државен акт еднаш засекогаш не само што е завршена „мисијата“ на ЦК на БКП во однос на вардарскиот дел на Македонија, туку дека тие решенија стимулативно ќе дејствуваат и врз другите два дела на Македонија, егејскиот и пиринскиот, што подоцна и се случи. Одлуките на АВНОЈ не само

што уште посилно ја разгореа борбата на македонскиот народ против бугарските фашистички окупатори и нивните германски господари, туку — што е поважно — отворија простор за поставување на темели на македонската државност. Така, на 2 август 1944 година, на Илинден, славен датум на македонската историја уште од 1903 година, во манастирот Прохор Пчински дојде до одржување на Првото заседание на АСНОМ, на кое се поставени темелите на новата демократска македонска држава во рамките на Демократската Федеративна Југославија, односно на Социјалистичка Република Македонија во состав на Социјалистичка Федеративна Република Југославија.

VII

Доследното решавање на македонското прашање во Југославија, каде што Македонците од вардарскиот дел на Македонија во рамките на СФРЈ ја создадоа својата национална држава СР Македонија, не само што од корен го менуваше македонското прашање на балканскиот простор меѓу соседните земји, туку направи и стремежот на сите Македонци за национално обединување со создадената македонска држава да добие свој динамизам. И покрај тоа што новата македонска држава беше создадена само на еден дел од македонската национална територија, поточно од вардарскиот дел, според природата на работите, погледите на Македонците како од егејскиот, така и од пиринскиот дел на Македонија, првите под Грција, а вторите под Бугарија, беа свртени кон неа. Во таа смисла СР Македонија не само што е прифатена како остварување на националниот идеал за кој копнееја и се бореа Македонците во долг временски период, туку таа и природно стана матична земја околу која требаше конечно да се оствари

обединувањето на целиот македонски народ, кого балканските „сојузници“, Кралството Србија, Кралството Грција и Царството Бугарија, победувајќи ги Османлиите, кои со Македонија владеела 517 години, го поделија во 1913, а со Нејскиот договор во 1919 година, со мали исклучоци, тоа го санкционираа.

Дури сега, по создавањето на СР Македонија како национална држава на Македонците, прашањето за обединување на целиот македонски народ стана извонредно актуелно. Ова дотолку повеќе што и СР Македонија, каде што живее мнозинството од македонската нација, во заедница со југословенските народи и народности, се залагаше за признавање на националните права на Македонците и од другите два дела на Македонија и инсистираше на доследно почитување на принципот на самоопределување. Оттука и дојдоа до израз оние силни обединувачки движења во сите три делови на Македонија, бидејќи објективните услови што произлегуваа од активното учество на целокупниот македонски народ во борбата против фашизмот ветуваа национално ослободување и остварување на неговите вековни стремежи за слободен живот и за создавање на сопствена македонска држава.

Доследното марксистичко решение на македонското прашање во рамките на Југославија од страна на КПЈ мораше силно да влијае во оваа смисла и врз другите две бал-

кански комунистички партии, грчката и бугарската. Првата затоа што со масовното учество на Македонците од егејскиот дел на Македонија сè уште беше во огинот на народноослободителната војна, а година дена подоцна, во 1945 година, ја продолжи борбата со уште помасовно учество на Македонците и во граѓанската војна. И втората, која по 9 септември 1944 година, во коалиција со другите лево ориентираните ситнобуржоаски партии, во Отечествениот фронт се најде на чело на нова Бугарија,¹⁾ ја уживаше полната поддршка на Македонците, како оние од пиринскиот дел на Македонија, така и онаа многубројна македонска емиграција во Бугарија. Точно е дека раководството на КПГ во текот на народноослободителната војна во Грција (1941—1945) не сакаше македонскиот народ на теренот на егејскиот дел на Македонија да прерасне во самостоен фактор во рамките на Народноослободителниот фронт во Грција, па поради тоа, во мај 1944 година КПГ го расфор-

---

¹⁾ Доаѓањето на власт на Отечествениот фронт, во кој освен БКП, која уште во 1942 год. беше иницијатор за неговото формирање, влегуваа уште и левите демократски буржоаски партии: БЗНС, „Звено“, Социјал-демократската и Радикалната партија на Бугарија, уследи по објавувањето на војна од СССР на Бугарија на 5 септември 1944 година и упадот на Црвената армија преку Дунав во Бугарија. Тогаш е срушена монархофашистичката влада на К. Муравјев и е формирана владата на Отечествениот фронт на чело со К. Георгиев.

мира СНОФ (Словено-македонскиот народно-ослободителен фронт) и СНОВ (Словенско-македонската народно-ослободителна војска) кои Македонците, учесници во Народноослободителната војна на Грција, ги основаа во есента на 1943 година. Меѓутоа, поради фактот што во граѓанската војна на Грција (1945—1949), од вкупно 40.000 борци на ДАГ (Демократска армија на Грција), 20.000 беа Македонци од егејскиот дел на Македонија, раководството на КПГ, и покрај својата изразита колебливост и опортунизам, мораше да го прифати НОФ (Народноослободителниот фронт) на Македонците од егејскиот дел на Македонија, кој е формиран во април 1945.¹⁾

---

¹⁾ Иако Народноослободителниот фронт (НОФ) на Македонците од егејскиот дел на Македонија беше израз на националните стремежи — и македонскиот народ од овој дел на Македонија да создаде сопствена политичка организација, сопствен орган на борбата во граѓанската војна на Грција и со тоа својата судбина да ја земе во свои раце, сепак НОФ, кој се создаваше како орган на борбата на македонскиот народ против монархо-контрареволуционерните сили на Грција, беше истовремено и антитеза на погрешните ставови и односи на раководството на Комунистичката партија на Грција по македонското прашање, чија променливост особено дојде до израз во текот на народноослободителната војна во времето на германската окупација (1941—1944 г.). Во оваа смисла и НОФ на Македонците од егејскиот дел на Македонија всушност е обновената СНОФ, па во таа смисла костурската организација ја именува со името СНОФ според називот на македонската ор-

Признавањето на НОФ на Македонците од егејскиот дел на Македонија, како посебна македонска политичка организација од страна на раководството на КПГ, всушност беше и признавање на македонскиот национален индивидуалитет, што особено дојде до израз на Првиот и Вториот конгрес на НОФ за егејскиот дел на Македонија, на кој присуствуваа и свои поздравни говори држеа и највисоките претставници на ЦК на КПГ: генералниот секретар на КПГ Н. Захаријадес и генералот на ДАГ К. Караѓорѓис. Тие на овие конгреси, а посебно на вториот, јавно му оддадоа признание на македонскиот народ од егејскиот дел на Македонија за неговото масовно учество во граѓанската војна на Грција и со тоа практично го признаа македонскиот национален индивидуалитет.¹⁾

ганизација од времето на НОВ, додека воденската организација ја нарекуваше ТОМО (Тотална ослободителна македонска организација).

¹⁾ Додека генералниот секретар на КПГ Н. Захаријадес на II конгрес на НОФ, истакна дека „македонскиот народ, особено од реонот на Вич во борбата го даде она што го имаше и она што го немаше и стана вистинска жртва, давајќи ги своите синови, своите ќерки и целиот свој имот“; дотогаш претставникот на ДАГ генералот К. Караѓорѓис, меѓу другото, рече: „Словено-македонскиот народ со својата борба, со своите жртви, со своето учество во великата ослободителна антиимперијалистичка борба на грчкиот народ, се здоби со политички права за самоопределување и своја слобода“ (ПРО ТН НИКН од 29 и 30 март 1949 го-

И додека Македонците од егејскиот дел на Македонија со повторно земање на оружјето в рака, низ отиот на граѓанската војна во Грција, настојуваа да ја извојуваат својата национална слобода и правото за самоопределување. Македонците од Пиринскиот дел на Македонија, кои исто така масовно учествуваа во борбата против фашистичките сили¹⁾, заедно со многубројната и

дина — цитирано според Наум Пејов, Македонците и граѓанската војна во Грција, Скопје, 1968, 168—171).

¹⁾ Историски факт е дека бројни Македонци-комунисти од пиринскиот дел на Македонија, од кои некои беа своевременно истакнати раководители на ВМРО (Обединета), непосредно по нападот на Хитлерова Германија на СССР, независно од опортunistичкиот став на раководството на БКП во однос на борбата против фашизмот, започнаа со вооружени акции. Додека Иван Козаров со својата група на 27 јуни 1941 година ја нападна бугарската полиција во село Добриниште — Разлошко, дотогаш Никола Парапунов, секретар на Обласниот комитет на Горна Цумаја (денешен Благоевград) и Константин Кантарчиев застапаа на чело на првите партизански одреди што излегоа на терен без секакво знаење и одобрување на ЦК БКП. За оптоварениот ЦК на БКП со великобугарскиот шовинизам, а во времето кога окупацијата на другите два дела на Македонија од страна на Борисовите фашистички трупи ја прогласуваа за „ослободување и обединување на бугарското племе“, ова беше доволен аларм дека овде се работи за друго, па за да ја пресечат во корен оваа македонска акција, упатија божемна „критика“ под мотивација дека дејствувањето на партизанските одреди во пиринскиот дел на Македо-

прогресивна македонска емиграција во Бугарија, создавањето на СР Македонија го

нија се „предвремени и избрзани“ и, што е најважно, „не се согласни со генералната линија на БКП“. Одговорот на Н. Парапунов и другите македонски борци беше ширењето на партизанското движење на пиринскиот дел на Македонија со streмеж тоа да се поврзе со партизанските движења во другите делови на Македонија. Иако Никола Парапунов херојски загина на 9 декември 1943 година во борба со бугарските полициски чети, Македонците од Пиринскиот дел на Македонија и понатаму ја продолжија борбата. Не само имињата што ги носеа партизанските одреди од овој дел на Македонија на големите македонски борци како што беше „Јане Сандански“, беа исти со кои македонските партизани од вардарскиот дел на Македонија ги именуваа своите одреди, туку и говорите на партизанските раководители на населението од овој крај држани по повод смртта на Гоце Делчев на 4 мај 1943 година и денот на потпишување на Мајскиот манифест што Г. Мандолов го одржа на 6 мај истата година, со што се одржуваше историскиот континуитет со Илинден од 1903 и други светли датуми на македонската историја, јасно го покажуваше зошто Македонците и од овој дел на Македонија се борат. Круната на сè ова беше Прогласот на АСНОМ за создавање на темелите на македонската држава Федерална Македонија во состав на Федерална Демократска Југославија од 2 август 1944 година, каде што се најдоа и потписите на двајца делегирани претставници на пиринските Македонци, инаку истакнати патриоти и антифашистички борци.

прими со воодушевување¹⁾, а од 1946 година масовно се подготвуваше за оној свечен чин — преку културната автономија — за припојување на пиринскиот дел на Македонија кон СР Македонија, што во ова време го прокламираше и самата БКП, Бугарското народно собрание и отечественофронтовската влада на Бугарија.

Овој пресврт по македонското национално прашање како во државната, а особено во партиската политика на БКП, беше не само резултат на правилните и марксистички заложувања на Георги Димитров, кој постојано ѝ укажуваше на БКП да се откаже од немарксистичкиот и големобугарскиот шо-

---

¹⁾ Македонската емиграција во Бугарија во своето одушевување за СР Македонија не само што во Софија формира неколку баталјони од доброволци, вклучени во бригадата „Гоце Делчев“ од 4.600 борци (Архив на Македонија, фонд ВМРО К. 33 фасц. 69 документ бр. 2274), туку организираа и многубројни митинзи и собирање на материјална помош за браќата во СР Македонија, а многу од нив и плачеа. „Се состанавме со нашата емиграција во Софија (Перо Шандев, Пецо Трајчев, Руше Деливанов, Александар Мартушков, Шакир Војводата и др.). Сите тие плачеа од радост и единствена желба им беше што побрзо да се вратат во Македонија. Радосно беше да се гледаат овие наши стари борци кои како деца плачат и се радуваат што го гледаат (во СР Македонија — Д.Т.) остварувањето на вековниот сон“ (Св. Вукмановиќ — Темпо, Писмо ЦК КПМ, Историски архив КПЈ, т. VII, Белград, 1951, стр. 357, документ бр. 123).

винизам по македонското прашање¹⁾), туку и на оној силен притисок на самите македонски маси во Бугарија, особено оние од пиринскиот дел на Македонија, каде што по 9 септември 1944 година, нивните партиски активности, без чекање на какви и да било директиви од ЦК на БКП, почнаа интензивно да работат слободно на афирмацијата на македонската национална самобитност и македонската култура воопшто

Секако дека врз ваквиот пресврт по македонското прашање имаа влијание и внатрешните и надворешните прилики во кои

---

1) „За никој кај нас денес не може да биде тајна, пишува меѓу другото Г. Димитров во писмото до ЦК на БКП, дека еден од најважните корени на сите национални несреќи и катастрофи кои го снајдоа нашиот народ во последните децении лежи во ВЕЛИКОБУГАРСКИОТ ШОВИНИЗАМ, во великобугарската идеологија и политика за хегемонија на Балканот и господство над соседните народи. На оваа почва, со години на ред, фашизмот кај нас вршеше насилство. На таа почва германската агентура во времето на цар Фердинанд и цар Борис ја предаде Бугарија на Германците и ја претвори во оружје на германскиот милитаризам против нашите ослободители и нашите соседи, западни и јужни. Во името на „Големата Бугарија“ великобугарските шовинисти, предавници на нацијата и германски агенти — ја доведоа нашата татковина по трет пат на прагот на катастрофа и за малку не ја уништија. Без безмилосното уништување на великобугарскиот шовинизам, таа рак-рана на живото тело на нашата земја, не е можна изградбата на преродена Бугарија. Потребно е, напоредно со обезглавува-

се најде отечественофронтовска Бугарија по 9 септември 1944 година. За да го разбие блокот на реакционерните сили во земјата зад кои стоеја Америка и Англија, од една страна, а од друга за да ја извлече земјата од тоталната меѓународна изолација, отечественофронтовската влада, покрај СССР, чии воени сили беа стационирани на територијата на Бугарија, мораше да се обрне кон нова социјалистичка Југославија, која единствено можеше да овозможи преку југословенската територија учество на бугарската армија во завршните операции против Хитлеровата солдатеска, па со тоа и Бугарија да добие некаков статус на соборци против фашизмот, со што би изнудила и поповолни услови за примирјето во Париз¹⁾. Во таквиот

њето на носителите на таа смртна зараза, да се изврши и огромна објаснувачка работа меѓу народот и неговата интелигенција, така што да не остане ни спомен од великобугарската идеологија и авантуристичката политика. Потребно е со железна метла да се исчисти Аугиевата штала на мрачното, подло и срамно фашистичко наследство, за да се прочисти општествениот и политичкиот воздух над бугарското небо. Во таа област, заклучува Димитров, лежи и една од големите задачи и за нашата партија“ (писмо на Г. Димитров до Централниот комитет на Бугарската работничка партија од 28 септември 1944 год. Работническо дело, 2. X. 1944 год. В. Чашуле, цит. дело, 28).

1) „Се сеќавам, пишува другарот В. Влаховиќ, со какво нетрпение другарот Димитров ги исчекуваше резултатите од разговорите во Крајева меѓу другарот Тито и делегацијата на отечествено-

склоп на настаните од внатрешен и надворешен карактер, а во времето кога самата македонска стварност од трите дела на Македонија ги побиваше сите тези и тезички на големобугарскиот шовинизам, кој и покрај тоа, како вели Г. Димитров: „што не доби решителен удар во текот на Втората светска војна, како што беше тоа случај со

фронтвската влада на Бугарија. Другарот Тито требаше да им дозволи на бугарските единици да учествуваат во завршните операции против Хитлеровата армија, која веќе се повлекуваше од Балканот. Тој сметаше дека Титова, нова Југославија, може најмногу да придонесе кај балканските народи, а особено во меѓународните односи, да се создадат поволни позиции за Бугарија. Димитров беше необично задоволен кога разговорите во Крајова, на 5 октомври 1944 год., завршија со спогодбата Тито-Трпешев за учество на бугарската армија во завршните борби. Денес, пишува В. Влаховиќ, кога ќе се сетам на тогашната атмосфера и на тие разговори и на сегашните толкувања (од бугарска страна — Д. Т.) на улогата на бугарската војска (каде што се преувеличува нејзината улога, а се минимизира југословенската НОВ — Д. Т.), гледам колку и како можат да се злоупотребуваат историските факти. Во наведената спогодба еден од централните пасуси гласи: „Делегатите на владата на Отечествениот фронт изразија готовност да направат сè за исправање на неправдите што им се нанесени на народите на Југославија од реакционерните фашистички елементи на бугарската влада“. Денеска, подвлекува другарот Влаховиќ, „се добива впечаток како да се сака, врз основа на тоа учество, да се нанесат нови неправди“ (В. Влаховиќ, цит. тези).

Југославија, каде што југословенските народи со пушка в рака ја разбија великосрпската четничка идеологија, односно великохрватската со поразот на усташите, туку доби во интензитетот и пушти длабоки корени, заплискувајќи ја и самата бугарска комунистичка партија“,¹⁾ БКП не само што ја призна македонската нација во целина, туку тоа признание и стана борбен штит против буржоаската опозиција во самата Бугарија. И додека последната стануваше во одбрана на божемните „бугарски национални идеали“, која под лажното знаме „обединувањето на бугарското племе“ за триесетина години го вовлече бугарскиот народ во четири безизлезни војни, БКП и нејзините членови во отечественофронтовската влада не само што удираше против великобугарскиот шовинизам во однос на Македонија, чии носители беа фашистичките кругови од дворската клика, реакционерниот дел на финансиско-капиталистичките кругови, фашизираната младина од организациите: ратници, легионери, отецпаисиевци и други фашизирани организации и превратници на Бугарија, туку веќе отворено зборуваше и за припојување на пиринскиот дел на Македонија кон СР Македонија.²⁾

---

1) В. Влаховиќ, цит. тези.

2) За присоединување на пиринскиот дел на Македонија кон СР Македонија, Добри Трпешев, министер на бугарската влада и член на политбиро на ЦК на БКП, во поздравниот говор што

Доаѓањето на Г. Димитров на чело на бугарската држава на 6 ноември 1945 година, целиот овој комплекс од прогресивни решенија на македонското прашање доби уште повеќе во интензитетот. Борејќи се против великобугарскиот шовинизам на буржоаската опозиција, која во борбата против социјалистичката ориентација на нова Бугарија ја напаѓаше БКП поради некакво божемно „предавство“ во врска со Македонија и Македонците, Г. Димитров на ова прашање му пристапуваше марксистичко-ленинстички и со својот говор на X пленум на ЦК БКП, одржан на 9 август 1946 година, напано ги демаскира и разобличи големобугарските шовинистички ставови по македонското прашање. Како резултат на тоа, X пленум на ЦК на БКП донесе посебна резолуција по македонското прашање, за кои решенија ЦК на БКП го извести ЦК на КПЈ.¹⁾ Со неа ЦК на БКП не само што ја

го одржа на II заседание на АСНОМ во декември 1944 година во Скопје, меѓу другото кажа: „Разликата меѓу старата и отечественофронтовската Бугарија е уште во тоа што отечественофронтовска Бугарија смета дека треба да се врати оној дел на Македонија кој денеска се наоѓа во границите на Бугарија и да се присоедини кон Македонија во Југославија“ (Весник „Нова Македонија“, Скопје, 31. XII. 1944 година).

¹⁾ Во писмото што Г. Димитров од името на ЦК БКП го испрати до Тито од 17. VIII 1946 година, меѓу другото стои: „Централниот комитет на нашата партија го донесе следното решение по македонското прашање:

призна и поздрави СР Македонија во рамките на СФРЈ како национална држава на Ма-

1. БРП (к) смета дека основниот дел на македонскиот народ е организиран во државен и национален поглед во рамките на Федеративна Народна Република Југославија, како Народна Република Македонија. Претстои обединување на другите делови на македонскиот народ врз база на Македонската Народна Република, а во рамките на Федеративна Народна Република Југославија.

2. БРП (к) смета дека подготовките на потребните услови за тоа обединување и специјално присоединување на Пиринскиот крај кон Народна Република Македонија е работа која се однесува, пред се, на самите Македонци, но исто така тоа е општата задача на Отечествениот фронт на Бугарија и Федеративна Народна Република Југославија.

3. БРП (к) смета за потребно дека во периодот на присоединувањето на Пиринскиот крај кон Народна Република Македонија треба систематски да се работи на културното зближување на македонското население од овој крај со Народна Република Македонија. Смета дека во неговата средина треба да се популаризираат дејноста и успехот на македонската народна република, македонскиот јазик и македонската литература, да го запознае со историјата на македонскиот народ, која се учи во македонските школи. Треба да се работи на олеснување на пограничните услови меѓу Македонија во Југославија и Пиринскиот крај. Да се работи на широк замен контакт на македонското население од едната и другата страна и воопшто да се преземат цела низа други мерки по линија на културната автономија. Сето ова би го овозможило развивањето на националната свест на македонското население и би го олеснило неговото обединување со основниот дел на македонскиот народ во Народна Република Македонија.

кедонците, туку во признавањето на македонската нација во целина, ја задолжи владата во пракса да ги реализира националните права на Македонците во пиринскиот

Учествувајќи активно во борбата на Отечествениот фронт против реакцијата и за зацврстувањето на демократскиот режим во Бугарија, Македонците од Пиринскиот крај на изборите за Големото народно собрание треба да имаат свои македонски кандидати, а во самото Големо народно собрание, своја македонска парламентарна група.

4. Весникот „Пиринско дело“ треба да има, главно, македонски карактер, треба да води решителна борба против михајловистите и нивните странски покровители, кои се опасни непријатели на националното обединување на македонскиот народ, процутот на македонската народна република, братскиот сојуз меѓу Бугарија и Југославија и словенското единство, а исто така и против великобугарскиот, великосрпскиот и великогрчкиот шовинизам.

5. Потребно е исто така да се воспостави и најтесна соработка меѓу пиринските Македонци и македонската емиграција во Бугарија, заради активна поддршка на Македонската народна република.

6. БРП (к) смета дека територијалното присоединување на Пиринскиот крај кон Народна Република Македонија треба да биде врз база на сојузен договор меѓу Бугарија и Југославија, кој ќе ги утврди границите на Пиринскиот крај што се присоединува, земајќи ја предвид, како волјата и заедничките интереси на самиот македонски народ, така исто и правото на кооптирање на бугарското поданство за жителите на Пиринскиот крај, кои сакаат да го искористат тоа право“ (АРТ, Београд, Збирка меѓународне комисије, писмо Г. Димитрова Ј. Б. Титу од 17. VIII. 1946 године).

дел на Македонија под Бугарија.¹⁾ Овие ставови на ЦК на БКП по македонското прашање не само што се верифицирани во Народното собрание на Бугарија, туку својата завршница ја добија на Бледската спогодба во август 1947 година меѓу владите на ФНР Југославија и НР Бугарија, кога прашањето за припојување на пиринскиот дел на Македонија кон СР Македонија беше само прашање на денот.

Меѓутоа, токму кога присоединувањето на пиринскиот дел на Македонија кон СР Македонија требаше да добие своја завршница, дојде до неочекуван пресврт. Резолуцијата на Информбирото не само што го покрена целиот социјалистички блок против Социјалистичка Југославија, туку им даде можност на националистички неизживеаните сили во раководната структура на БКП,

---

1) Врз основа на посебниот закон што бугарското Народно собрание во август 1947 година го изгласа, во училиштата од пиринскиот дел на Македонија да се воведат како задолжителни училишни предмети: македонски литературен јазик и македонска национална историја, бугарската влада се обрати со писмо до владата на ФНРЈ за да од НР Македонија се испратат во пиринскиот дел на Македонија што поголем број просветни и културни работници Македонци. На основа на потпишаниот посебен договор меѓу владата на НР Македонија и владата на НР Бугарија, од СР Македонија се испратија 93 учители Македонци во училиштата во пиринскиот дел на Македонија и ако НР Македонија во ова време чувствуваше голем недостиг од вакви кадри.

особено по смртта на Георги Димитров во 1949 година, да отстапуваат од веќе заземен правилен став по македонското национално прашање. Наместо да се продолжи со марксистичко-ленинистичката политика што ја прифати БКП, Бугарското народно собрание и бугарската влада, а прокламирана на X пленум на ЦК на БКП по македонското национално прашање, во нападот на Информбирото против Југославија почна да дејствуваат и оние темни сили кои влечат назад кон великобугарштината, од што и самиот Г. Димитров уште порано страхуваше.¹⁾ И додека Македонците од егејскиот дел на Македонија, заедно со демократските сили

---

¹⁾ „За тешкотиите што ќе воскреснат со тенденциите на великобугарскиот национализам во сопствената партија детално ми зборуваше другарот Димитров во јануари 1945 година за време на разговорот за Федерацијата во кој, покрај Димитров, учествуваше и тогашниот претседател на отечественофронтовската влада Кимон Горгиев, а од наша страна Моша Пијаде и јас. Димитров, вели В. Влаховиќ, го застапуваше гледиштето дека великобугарскиот национализам не само што не го доби решавачкиот удар во текот на Втората светска војна, туку напротив, уште доби во својот интензитет и пушти подлабоки корени, заплискувајќи ја и бугарската комунистичка партија. Од тие причини, рече Димитров, страхувам многу за односите на идната федерација (меѓу СФРЈ и Бугарија — Д. Т.). Лично сум повеќе склон кон создавање на конфедерација. Треба да му се препушти ме на времето и ние (Бугарите — Д. Т.) да го совлдаме нашиот национализам“ (В. Влаховиќ, цит. тези).

на Грција, доживуваа пораз во граѓанската војна на Грција, која заврши во 1949 година,¹⁾ во Бугарија постепено, но сигурно, со поддршка на Информбирото, ескалираше негативна политика кон македонското национално прашање, за да во 1958 година, во најотворен вид, се појави и санстефанското сениште на бугарското политичко и научно небо. Вдахновена од санстефанскиот идеал, бугарската влада и конзервативните сили во БКП, по смртта на Г. Димитров, не само што ги укина сите национални права на Македонците од пиринскиот дел на Македонија за да можат да се чувствуваат и декларираат како Македонци, туку дојде до негирање на македонската нација во целина. Работата дојде дотаму што сеништето на Сан Стефано не само што пак се јави на бугарската историска сцена, туку тоа стана и појдовна точка на денешната бугарска држава и партиска политика.

Така дојде до тоа, она што македонскиот народ од вардарскиот, односно југословенскиот дел на Македонија, успеа да го оствари во заедничката борба со другите на-

---

¹⁾ Во текот и кон крајот на граѓанската војна во 1949 година, освен огромните жртви што ги даде македонскиот народ од егејскиот дел на Македонија, настапи масовно емигрирање на Македонците. Бројот на емигрантите во Југославија и источноевропските земји, како што наведува Н. Пејов, ја натфрла бројката од 50.000 Македонци, кои зад себе го оставија целиот свој имот, движен и недвижен (Н. Пејов, цит. дело, 172).

роди и народности на Југославија под раководството на КПЈ и другарот Тито, и како резултат на тоа денес во Социјалистичка Република Македонија, во рамките на Социјалистичка Федеративна Република Југославија, Македонците заедно со народностите што живеат со нив, доживуваат своевиден процут на економски, политички и културен национален план, додека македонскиот народ од другите два дела на Македонија, егејскиот и пиринскиот, кој масовно учествуваше во борбата против фашизмот со прогресивните и демократски сили и комунистички партии на Грција и Бугарија, верувајќи дека ќе ја извојува својата национална слобода и независност, не успеа. Во првиот случај неуспехот лежи во околностите дека прогресивните сили на Грција не дојдоа на власт, а во вториот, поради изразито немарксистичкиот пристап на БКП кон македонското национално прашање, со исклучок на димитровскиот период.